

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Andra kammaren.

Nr 24.

Tisdagen den 29 maj.

Kl. 4 em.

§ 1.

Justerades protokollen för den 23 innevarande maj.

§ 2.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr statsrådet **Rubbestad**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr von Friesen frågat mig, om jag observerat de orättvisa konsekvenser, som gasransoneringen i dess nuvarande form medför för stora grupper av konsumenter, samt om jag vill medverka till att de tillämpade principerna snarast upptagas till översyn i syfte att finna en bättre och rättvisare grund för tilldelning av förbrukningskvantiteter till gaskonsumenterna.

Med anledning härav vill jag framhålla följande.

Under det förberedelsearbete för en eventuell gasransonering som sedan lång tid tillbaka bedrivits inom statens bränslekommission stod det redan tidigt klart, att det skulle möta stora svårigheter att finna en form för ransoneringen, som på ett rättvist och skäligt sätt tillgodosåg olika förbrukares berättigade intressen. Man hade att välja emellan två olika huvudlinjer för beräkningen av ransoneringskvantiteterna. Den ena var att utgå från en enhetlig tilldelning i förhållande till antalet personer i de olika hushållen, den andra att lägga den tidigare förbrukningen till grund. Båda dessa linjer ansågos medföra avsevärda olägenheter. Mot den första, att utgå från en enhetlig normalförbrukning, kunde invändas att variationerna i fråga om de olika hushållens gasförbrukning under normala förhållanden äro mycket stora, även mellan hushåll av samma storlek. Man kan nämligen icke utan vidare påstå, att en förhållandevis stor förbrukning utgör något tillförlitligt tecken på slöseri eller en liten förbrukning bevis på sparsamhet. Även om variationerna i förbrukningen självfallet till viss del bero på olika förmåga eller vilja att hushålla med gasen, torde dock denna faktor vara av avsevärt mindre betydelse än de fullt legitima olikheterna i fråga om konsumtionsvanor. Detta kan bäst åskådliggöras genom ett exempel.

Man kan tänka sig två familjer av exakt lika storlek och boende i bostäder av alldeles samma typ, där i ena fallet hustrun har anställning utom hemmet och i andra fallet hustrun helt ägnar sig åt hemmets skötsel. Då hustrun i det första fallet har den väsentliga delen av sin arbetstid upptagen av sitt förvärvsarbete, medhinner ej bakning, större tvätt, tidsödande matlagning o. s. v. inom hemmet. Familjen måste sålunda köpa färdigt matbröd, skicka bort tvätten, köpa en del färdiglagad mat och kanske intaga vissa måltider utom hemmet. De härigenom ökade utgifterna kunna bäras tack vare hustruns arbetsinkomst. I det andra fallet bidrager hustrun till familjens uppehälle genom att använda sin arbetskraft inom hemmet. Hon bakar, tvättar och lagar all mat själv. Härvidlag är emellertid gasen ett oundgängligt hjälp-

*Svar på
interpellation.*

Svar på interpellation. (Forts.)

medel. Då hustrun icke har någon kontant inkomst, medger familjens ekonomi ofta icke sådana utgifter som exempelvis för inköp av färdigbakat bröd eller bortskickande av tvätt. Denna måste då anses ha ett avsevärt större legitimt behov av gas än familjen i det första fallet.

Det har även från olika håll uppgivits, att en stor gasförbrukning förekommer särskilt inom förbrukargrupper med låga inkomster, vilka använda mycket gas för att begränsa hushållsutgifterna. Starka sociala skäl ansågos därför tala mot en ransonering enbart på grundval av en enhetlig normalförbrukning.

Från Gasverksföreningens tekniska nämnd, med vilken bränslekommissionen samrått under förberedelsearbetets gång, uttalades i januari 1943, efter undersökningar rörande gasförbrukningens beroende av hushållens storlek, att det uppenbarligen skulle medföra mycket stora orättvisor att lägga antalet personer i hushållen till grund för en ransonering. Enligt Tekniska nämnden vore därför en ransonering, på ett eller annat sätt baserad på föregående års förbrukning, rättvisast, åtminstone för abonnenter där förbrukningen per familjemedlem håller sig inom rimliga gränser. För uppenbara lyxförbrukare vore en hårdare ransonering påkallad. Mot detta system kunde enligt nämnden invändas, att man, om ransoneringen måste drivas mycket långt, praktiskt taget omöjliggjorde all matlagning för dem som på grund av levnadsförhållandena tidigare haft en låg förbrukning. De som tidigare haft en högre förbrukning kunde genom en omläggning av sina levnadsförhållanden bättre komma tillrätta med den mindre förbrukningen. Denna synpunkt vore enligt nämnden värd beaktande, men först vid en synnerligen skärpt ransonering.

I nu gällande bestämmelser har man försökt undvika de tidigare berörda olägenheterna genom att låta såväl den förutvarande förbrukningen som en beräknad normalförbrukning inverka på den medgivna gastilldelningen. För den s. k. förbrukargrupp I, omfattande vanliga hushållsabonnenter, har sålunda till grund för tilldelningens storlek lagts en på förbrukningen under en tidigare period, i regel år 1942, grundad kvantitet (A-kvantiteten) och en normalkvantitet, utgörande medelförbrukningen per hushåll inom den storleksgrupp, som abonnentens hushåll tillhör (B-kvantiteten). Denna medelförbrukning har bestämts med ledning av statistiskt material, som förelåg inom Gasverksföreningen. På grundval av från förbrukarna infordrade deklARATIONER ha de tidigare förbrukningssiffrorna justerats med hänsyn till inträffade förändringar i förbrukarnas behov av gas. Vid ransoneringens ikraftträdande har varje abonnent erhållit en gasranson, sammansatt av vissa procent av dels A- och dels B-kvantiteten. Ju strängare ransoneringen avsåges bliva, desto mer skulle, enligt vad kommissionen uttalat, normalkvantiteten få inverka, så att vid en mycket sträng ransonering tilldelningen för alla hushållsförbrukare skulle komma att utgå med allenast vissa procent av B-kvantiteten. För förbrukargrupp II, omfattande industriförbrukare och liknande samt hushållsförbrukare med särskilda gasapparater såsom gaskamin, tvättpanna o. d., har den tidigare förbrukningen efter vederbörliga justeringar lagts till grund.

De procenttal av de olika grundkvantiteterna som för närvarande gälla åsyfta att under den första ransoneringsperioden nedbringa hushållens genomsnittliga gasförbrukning med 30 %. För förbrukargrupp I utgör tilldelningen 50 % av A-kvantiteten, d. v. s. den tidigare förbrukningen, samt lägst 10 och högst 20 % av B-kvantiteten (normalkvantiteten), beroende på om abonnenten även har tillgång till ved- eller kolspis och varmvattenanläggning eller ej.

Det kan framhållas, att förarbetena såväl under slutet av år 1944 i fråga om förberedelserna för gasransoneringen som under början av år 1945 beträf-

Svar på interpellation. (Forts.)

fande själva genomförandet av ransoneringen bedrivits under intim samverkan med representanter för gasverken. Sålunda ha, enligt vad bränslekommissionen meddelat, upprepade konferenser hållits med Gasverksföreningens tekniska nämnd, och den 12 mars 1945 ägde ett sammanträde rum med Gasverksföreningens styrelse för diskussion av då föreliggande förslag till ransoneringsbestämmelser. Under de olika skedena av detta samarbete ha med ledning av förslag från gasverkens representanter företagits ändringar i fråga om vissa av ransoneringsystemets detaljer, särskilt sådana av mera teknisk natur. Några invändningar emot förslaget huvudprinciper ha däremot icke rests, utan man har ansett sig böra följa de riktlinjer, för vilka ovan redogjorts. Vidare ha vissa representanter för landets husmödrar beretts tillfälle att granska systemet, vars bärande principer därvid icke mött någon gensaga.

I interpellationen har anförts att de nu fastställda satsningarna skulle medföra en proportionellt större inskränkning för den sparsamme förbrukaren än för den slösaktige. Att så icke är fallet kan enklast beslysas genom ett exempel. Om man antager, att ett hushåll om två personer i en fullt modern lägenhet, för vilket normalkvantiteten utgör $0,70 \text{ m}^3$ per dygn, tidigare haft ett behov av exempelvis $0,40 \text{ m}^3$ så utgör i detta fall tilldelningen 50 % av den tidigare förbrukningen + 20 % av normalkvantiteten eller sammanlagt $0,34 \text{ m}^3$ d. v. s. 85 % av den tidigare förbrukningen. Hade samma hushåll i stället tidigare förbrukat dubbla normalkvantiteten, d. v. s. $1,40 \text{ m}^3$ per dygn, skulle tilldelningen blivit 50 % av $1,40 + 20\%$ av $0,70 \text{ m}^3$ d. v. s. sammanlagt $0,84 \text{ m}^3$ eller allenast 60 % av den tidigare förbrukningen. Enligt bestämmelser, som av bränslekommissionen utfärdats i dagarna, ha vissa minimikvantiteter numera fastställts för hushållsförbrukarna.

En svaghet i systemet är att den tidigare förbrukningen beräknats på grundval av 1942 års förbrukningssiffror. Önskvärt hade varit att en senare basperiod kunnat väljas. Orsaken till att just år 1942 valts såsom grundår är att detta år var det senaste året då fullständigt varmvattenförbud rådde och då någon egentlig gasbesparingspropaganda ännu icke förekom. Det har nämligen icke ansetts riktigt att sätta dem, som under följande år lojalt försökt nedbringa sin gasförbrukning i ett sämre läge än dem som icke efterkommit uppmaningarna att spara på gasen. I de fall då det på grund av andra omständigheter än de, vartill hänsyn redan tagits vid uträkningen av grundkvantiteterna, icke kan anses vara rättvist att utgå från 1942 års siffror ha förbrukarna möjlighet att efter ansökan hos gasverket få grundkvantiteterna omprövade. Ytterligare anvisningar till ledning för sådana justeringar ha nu meddelats av bränslekommissionen.

Anmärkningar ha jämväl riktats mot det förhållandet att ransonen fastställts såsom en på ett helt års förbrukning beräknad genomsnittlig dygnskvantitet. Enär en kvantitet som vid slutet av första perioden kvarstår outnyttjad enligt de utfärdade bestämmelserna icke skulle få räknas till godo under nästa period, medförde detta, särskilt för de familjer som äro bortresta under sommaren och då icke uttaga hela sin tilldelning, att tilldelningen i verkligheten komme att bli mindre än som motsvarade hela årsransonen. För att undvika detta har den första ransoneringsperioden avsiktligt gjorts så lång, att under sommaren gjorda besparingar skola kunna uttagas vid hushållens konservering under hösten. Orsaken till att en överföring till kommande period av inbesparad kvantitet icke medgivits har varit, att detta ansetts skola medföra alltför mycket arbete för gasverken. Bränslekommissionen har emellertid numera, efter samråd med representanter för Gasverksföreningen, medgivit, att sådan överföring skall få ske i viss utsträckning.

Såsom torde hava framgått av den nu lämnade redogörelsen är jag väl medveten om att det nuvarande ransoneringsystemet är behäftat med svagheter

Svar på interpellation. (Forts.)

i olika avseenden. Det är även förklarligt, att gasförbrukare som fått mindre tilldelning än t. ex. granne, vars hushåll är av samma storlek, har svårt att förstå orsaken härtill. Det nu tillämpade systemet är emellertid ett försök att undvika de största olägenheterna och att åstadkomma en med hänsyn till de skilda omständigheterna så skäligen tilldelning som möjligt. Ett i viss mån avgörande argument för det nu valda systemet har varit de starka sociala skäl som åberopats för nödvändigheten av att till övervägande del taga hänsyn till den tidigare förbrukningen. Uppfattningen att en stor gasförbrukning vore särskilt vanlig hos förbrukare med små inkomster kunde visserligen icke bestrykas genom några säkra bevis, då tillräckligt statistiskt material tidigare icke funnits, men mycket talade för att denna uppfattning borde vara riktig. Sedan man numera genom inkomna deklARATIONER från förbrukarna fått tillgång till ett omfattande material, har jag föranstaltat om att en undersökning tillgåsatts genom bränslekommissionens försorg rörande gasförbrukningen inom olika förbrukarkategorier. I avvaktan på resultatet av denna undersökning synes mig någon ändring i grunderna för det nuvarande systemet icke böra företagas under nu löpande period utöver de ändringar som tidigare berörts. I den mån behov av ytterligare justering av detaljerna skulle visa sig erforderlig, komma givetvis dessa att tagas under övervägande.

Härefter yttrade:

Herr von Friesen: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet Rubbestad få framföra mitt tack för det lämnade svaret. Jag frambär även ett tack för att statsrådet givit mig tillfälle att i förväg granska detsamma. Då jag emellertid inte är fullt enig med statsrådet rörande huvudprinciperna för denna ransonering, skall jag tillåta mig att här komma med några kommentarer till det lämnade svaret.

Denna ransonering avviker från hittills tillämpade principer beträffande ransoneringen av olika förnödenhetsartiklar. Vid denna ransonering har man huvudsakligen fäst sig vid den tidigare konsumtionen av varan i fråga. Vid ransoneringen åter av olika livsmedelsvaror har man fastställt en bestämd grundkvantitet, som skall vara lika för alla. Denna kvantitet av en livsmedelsvara har sedan kunnat undergå vissa justeringar. Sålunda ha t. ex. personer, som ha styrkt sjukdom, kunnat få en ökad tilldelning. Vidare ha vissa personer, som haft särskilt tungt kroppsarbete, och vilka således förbrukat ett större antal kalorier, fått ökad livsmedelstildelning. Den grund, som livsmedelsransoneringen bygger på, är enkel och solid. Det är ganska lätt att finna motiveringar till förändringar av ifrågavarande grundkvantiteter.

Herr statsrådet har inte lyckats övertyga mig om att gasransoneringen vilar på lika hållbara principer. För övrigt förefaller det som om även myndigheterna skulle vara en smula osäkra beträffande tillämpningen av ransoneringen, åtminstone om man får döma av de förändringar i tillämpningsprinciperna, som kungjordes för ett par dagar sedan och vilka även omnämnts i herr statsrådets interpellationssvar.

Herr statsrådet har inledningsvis för att belysa hur viktigt det är att lägga konsumtionsvanorna som huvudgrund för ransoneringen omnämnt ett exempel beträffande en hustru som har yrkesarbete utom hemmet och därför inte har tid att syssla med mera tidsödande matlagning. Hon har således inte tid att baka hemma. Hon kan inte heller ägna sig åt tvätt, i varje fall inte åt stortvätt hemma. Han jämför en sådan hustru med en annan hustru, som under i övrigt likartade förhållanden helt kan ägna sig åt sitt hem. Denna sistnämnda hustru har således tid att baka och sköta tvätt hemma. Gentemot denna

Svar på interpellation. (Forts.)

jämförelse skulle jag endast vilja göra den lilla erinringen, att beträffande en så viktig post som tvätt gäller i de städer och då enkannerligen storstäder, där gasransoneringen tillämpas, att de allra flesta hyreshus ha en särskild tvättstuga, där stortvätt kan utföras utan att den beröres av gasransoneringen.

Herr statsrådet har, såvitt jag kan förstå, i någon mån misstolkat ett uttalande av mig i min interpellation, som innebar, att proportionellt större inskränkning skulle äga rum för spararna av gas. Jag medger gärna att denna misstolkning är fullt förklarlig, då jag helt säkert uttryckte mig en smula oklart vid formuleringen av interpellationen på den punkten. Vad jag menade var, att för den sparsamme, som fått ned sin kvantitet gasförbrukning till 0,40 m³, blir varje bråkdels minskning av denna kvantitet svårare att bära än motsvarande minskning för den som har exempelvis den dubbla kvantiteten att utgå ifrån.

Jag vill härefter med några ord beröra uträkningen av en dygnskvantitet beräknad per årsförbrukning. Om ransoneringsperioden vore sammanfallande med året, d. v. s. omfattade ett helt år, skulle man inte kunna göra några invändningar mot en sådan princip. Men då ransoneringsperioden nu är avsevärt kortare, blir detta system orättvist på grund av de säsongmässiga variationerna i förbrukningen. Nu ha myndigheterna visserligen utlovat, att en utjämning skall äga rum genom en överföring i viss utsträckning, som herr statsrådet även framhöll. Vad som emellertid är svårt att förstå är statsrådets motivering för den tidigare gällande bestämmelsen, nämligen att det skulle medföra en alldeles för stor arbetsböroda för gasverkets folk, om man tillämpade en annan princip. Då det här är fråga om synnerligen ingripande åtgärder för så många medborgare, måste väl en sådan invändning vara föga bärkraftig. Man kan dessutom fråga sig, hur det nu skall bli, när en viss del av och således inte hela den sparade kvantiteten får överföras. Blir det inte nu genom den ändring som vidtages ett ännu mer ökat arbete för gasverket och gasverkets personal.

I detta sammanhang, då jag berör de säsongmässiga variationerna i gaskonsumtionen, vill jag även erinra om en tid, som kanske nu förefaller vara ganska avlägsen, men som dock är en tid vilken enligt hävdvunnen sed kräver ganska betydande bränslekvantiteter, nämligen julen. Det har här beträffande denna ransoneringsfråga så gott som uteslutande talats om behovet av ökade gasmängder under syltnings- och saftningstiden i augusti och september. Jag vill emellertid påpeka, att det, i varje fall för alla husmödrar, torde vara välbekant att tiden före jul är den som kanske ställer de största anspråken på bränsletillgången. Jag vill därför vädja till herr statsrådet, att han ser till att man i god tid vidtar sådana åtgärder, att inte tillredningarna för julen bli väsentligt inskränkta och försvarade.

Jag återopade nyss husmödrarnas erfarenhet på detta område. Herr statsrådet har i sitt svar gjort gällande, att, som han uttryckte det, representanter för landets husmödrar varit i tillfälle att granska det då föreliggande förslaget till gasransonering och att de inte haft några invändningar att göra mot de bärande principerna för detsamma. Jag skulle då vilja fråga, huruvida statsrådet i detta fall vänt sig till de mest representativa organen för husmödrarna i vårt land. En förfrågan i dag från min sida till den väl största sammanslutningen på detta område, nämligen husmödrarnas samarbetskommitté, gav vid handen, att herr statsrådet i sitt svar i varje fall inte kunde ha åsyftat denna kommitté. Det måste således ha varit andra husmödrar som blivit tillfrågade. Med allt erkännande åt dessa sistnämnda husmödrars kunighet och duglighet kan man inte bortse ifrån, att de varit mindre representa-

Svar på interpellation. (Forts.)

tiva än den samarbetskommitté jag nyss omnämnt. Jag tror därför, att det är oriktigt att lägga en del av ansvaret för den nuvarande utformningen av ransoneringen på husmödrarna.

Herr statsrådet återopade i sitt svar även sociala skäl för det nu tillämpade ransoneringssystemet. Herr statsrådet var emellertid inte mer säker på bärkraftigheten i dessa skäl än att han samtidigt förklarade, att han nu funnit sig föranlåten att göra en utredning med ledning av de olika uppgifter som inkommit till myndigheterna. Jag vill inte uttala mig om huruvida denna herr statsrådets förmodan är riktig eller ej.

Jag vill till slut endast uttrycka min tillfredsställelse över att en sådan utredning satts i gång. Jag är även glad över, att de allra värsta olägenheterna i ransoneringssystemet under de senaste dagarna blivit undanröjda. Då den kritik, som framförts i interpellationen och kanske i ännu högre grad i tidningspressen, synes ha lett till att åtminstone vissa resultat ernåtts, vill jag hoppas, att herr statsrådet gör allvar av det jag uppfattade som ett löfte från hans sida, nämligen att uppmärksamt följa utvecklingen på detta område och även i fortsättningen vidta de förändringar som påkallas av ökad erfarenhet av den nu påbörjade gasransoneringen.

Herr Persson i Stockholm: Herr talman! Gasransoneringen utlöste, som den föregående talaren framhållit, stort missnöje. Åtminstone vet jag att detta var fallet i Stockholm. Missnöjet var och är alltjämt utan tvivel befogat, detta av skäl, som jag inte behöver beröra här i kammaren. Dessa skäl äro kända genom pressen, där de framlagts såväl i redaktionella artiklar som i insändarspalterna, som ju överflöda av inlägg i detta ämne. Verkningarna av det genomförda ransoneringssystemet voro ju också så pass orimliga, att man tycker, att herrarna i bränslekommissionen, även om de leva ett verklighetsfrämmande liv vid sina skrivbord, i förväg borde ha kunnat förutse detta. Jag måste också säga, att även statsrådet Rubbestad, i den mån han ägnar sitt intresse åt vad honom underordnade myndigheter ställa till med, borde ha kunnat förutse, att det skulle bli stor anledning till missnöje. Jag tror nu inte, att de små justeringar, som man sent omsider har känt sig tvingad att vidtaga, komma att eliminera missnöjesanledningarna i så stor utsträckning, att det kommer att bli tyst på gasfronten.

Herr statsrådet sade i sitt anförande, att egentligen hade inga invändningar framförts mot ransoneringssystemet, i varje fall inte från husmödrarnas sida. Frågan har varit uppe till utförlig diskussion i Stockholms stadsfullmäktige, och därvid betygade samtliga företrädare för husmödrarna, alltså kvinnorna själva, med en mun, att om husmödrarna hade blivit tillfrågade, skulle de sannoligen aldrig ha tillrätt ett sådant gasransoneringssystem, som nu har blivit genomfört. Jag vill inte bestrida, att något slags husmödrar kanske ha blivit tillfrågade, men man frågar sig då bara, vilka dessa husmödrar äro.

I varje fall tillfrågade man inte de kommunala myndigheterna i saken, och i den mån man fick besked utan att fråga, inte rättade man sig efter några råd från de kommunala myndigheterna, alltså från deras sida, som närmast hade att svara för bränsleförsörjningen. Jag vet att de män, som närmast hade att svara för den saken i Stockholm utan att därtill vara ombedda, i mycket god tid framförde sina synpunkter till bränslekommissionen. De framhöllo därvid, att det var nödvändigt att påbörja planläggningen av den blivande ransoneringen i så god tid, att rättvisesynpunkter skulle kunna bli i görligaste mån tillgodosedda. De framhöllo vidare, att en relativt enkel form av per capita-ransonering skulle ha givit ett annat och mycket bättre resultat — även om det är svårt att komma till fullgoda resultat — än vad det nu genomförda systemet medförde.

Svar på interpellation. (Forts.)

Till ransoneringsfrågan höra väl också de åtgärder, som man vidtagit eller underlåtit att vidtaga för att minska behovet av en alltför sträng ransoning. I det sammanhanget måste jag framhålla, att Stockholms stad redan 1942 ingick med en begäran till bränslekommissionen om dess medverkan vid produktion av torvkol. Stockholms stad begärde, att denna produktion skulle komma i gång redan vintern 1942/43. Framställningarna blevo emellertid resultatlösa. Men i april 1943 förklarade bränslekommissionen i skrivelse till gasverket, att man var beredd att sätta i gång med tillverkning av torvkol vid 50 ugnar under förutsättning att de olika städerna och kommunerna ställde garanti med ett belopp, som motsvarade anskaffningskostnaderna för dessa ugnar. Stockholms stad tecknade omedelbart ett garantibelopp på en miljon kronor. Denna förbindelse tecknades omedelbart, men sedan blev frågan vilande hos bränslekommissionen till dess landets kolförsörjning på grund av importstoppet hösten 1944 kom i ett kritiskt läge. Då infortrade bränslekommissionen från gasverket en uppgift å de kvantiteter torvkol, som gasverket ville binda sig för, men först i skrivelse av den 4 januari 1945, alltså i år, kom bränslekommissionen med ett nytt meddelande, som gick ut på att den icke hade kunnat komma överens med torvmosseägarna och att av det skälet ingenting hade åtgjorts i saken. Vid den tidpunkten ansågo sig de av bränsleförsörjningssvårigheter särskilt berörda större städerna nödsakade att bilda ett särskilt kommunalt bolag för att lösa sin bränsleförsörjningsfråga. Jag tror att, förutom Stockholm, Malmö och Göteborg ha anslutit sig till detta bolag. De svårigheter, som detta bolag därvidlag hade att kämpa med, har jag tecknat vid ett tidigare tillfälle i denna kammare, då jag meddelade, att trots att de strejkande metallarbetarna lämnat licens för tillverkning av ugnarna bolaget, som led brist på arbetskraft, fått arbetet försenat flera veckor på grund av att såväl den firma, som skulle anlägga den fabrik, det här är fråga om, nämligen Skånska cementgjuteriet, som torvmosseägarna nere i Småland ha vägrat att anställa den enda arbetskraft, som finns att få, nämligen strejkande metallarbetare. Saken ligger alltså inte så väl till för dem som äro främst ansvariga för bränsleförsörjningsfrågans ordnande här i landet och i synnerhet inte för dem som äro ansvariga för ordnandet av gasförsörjningen.

Till övriga svårigheter och missnöjesanledningar när det gäller gasransoneringen hör också, att besked i saken kom konsumenterna till handa alldeles för sent. För att undvika detta gjorde Stockholms stad även framställning till bränslekommissionen om att man åtminstone skulle få förenkla de åtgärder, som skulle vidtagas för att underrätta konsumenterna, så pass mycket, att man fick sända ut beskeden genom brevkort i stället för genom blanketter instoppade i kuvert. Inte ens den saken gick det att ordna, utan staden tvingades att underrätta 235 000 gasabonnenter medelst en tungrodd underrättelseapparat.

Jag måste säga, att bränslekommissionen från det andra världskrigets år tydligen strävar efter att skaffa sig samma slags berömmelse som bränslekommissionen från det första världskrigets dagar. Nu har statsrådet Rubbestad utlovat en grundlig översyn av det nuvarande systemet och ett nytt, ifall det skulle visa sig vara nödvändigt. Ja, herr statsrådet Rubbestad, det är nödvändigt. Det behövs inte något vidare grubbel över huruvida det är nödvändigt eller inte. Jag uttalar den förhoppningen, att denna undersökning, som borde ha skett tidigare, innan man satte i gång med det vanvettiga system, som den nuvarande gasransoneringen har visat sig vara, snarast igångsättes. Sätt åtminstone i gång med denna undersökning utan ytterligare dröjsmål och kom fram med ett system, som har någonting med rättvisa och rimlighet att skaffa. Ty det har inte det nuvarande systemet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3.

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 29 maj 1945.

Till justitiedepartementet hade den 29 maj 1945 från länsstyrelsen i Kristianstads län inkommit fullmakt för folkskolläraren Thorvald Ekdahl, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens andra kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet, samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Vid detta protokoll var fogad den däri omförmälda fullmakten för folkskolläraren Thorvald Ekdahl, Nyvång, att vara ledamot av riksdagens andra kammare för tiden till den 1 januari 1949.

Kammaren, som lade protokollet till handlingarna, förklarade herr Ekdahl behörig till riksdagsmannakallets utövande.

§ 4.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 326, angående anslag till de tekniska högskolorna m. m.

§ 5.

Föredrogs och remitterades till statsutskottet den på bordet liggande motionen nr 607 av herr *Johanson* i Norrköping *m. fl.*

§ 6.

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial nr 19, statsutskottets utlåtanden nr 149—153, sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtanden nr 1—3, bevillningsutskottets betänkanden nr 43 och 44, bankoutskottets utlåtanden nr 42—46, första lagutskottets utlåtanden nr 23 och 36—38, andra lagutskottets utlåtanden nr 51—55, jordbruksutskottets utlåtande nr 23 samt andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 16.

§ 7.

Föredrogs den av herr *Lindahl* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, angående banarbetarnas vid statens järnvägar anställningsförhållanden.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 8.

Herr **Hedlund** i Östersund erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren ville besluta, att två gånger bordlagda ärenden skola å morgondagens föredragningslista uppföras i följande ordning, nämligen

först konstitutionsutskottets memorial nr 19 och därefter sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtanden nr 1—3, varefter övriga ärenden uppföras i den ordning, i vilken de förekomma å dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 9.

Ordet lämnades på begäran till

Interpellation.

Herr **Persson** i Stockholm, som anförde: Herr talman! På grund av den svåra trafiksituation, som förväntas under innevarande sommar, har kungl. järnvägsstyrelsen meddelat, att det i år måste bli större inskränkningar än tidigare beträffande järnvägspersonalens resor å fribiljetter. Det är sålunda avsett, att hushålls-, samtrafik- och pensionärsfribiljetter samt för svenska järnvägsmän (inklusive järnvägsläkare) utfärdade stående fribiljetter icke skola gälla för resa med snälltåg från kl. 12 fredagar till kl. 12 måndagar under tiden 11 juni—9 september och med vissa persontåg åtminstone från kl. 12 lördagar till kl. 24 söndagar under tiden 11 juni—19 augusti.

Bland allmänheten hyser man i stor utsträckning den uppfattningen, att järnvägsmännen och deras familjer ha obegränsad rätt till fria resor å järnväg. Så är emellertid inte fallet. En ordinarie järnvägsman har endast rätt att företaga i medeltal två resor i månaden å statens järnvägar, extra ordinarie en resa i medeltal per månad och verkstadsarbetare, banarbetare, städerskor, väg- och platsvakter efter viss anställningstid en resa varannan månad. Pensionärer ha endast rätt att företaga två resor per år. Därtill har en rad andra begränsningar successivt införts, vilka redan nu förminska värdet av fribiljettsförmånen. Sålunda får en ordinarie befattningshavare endast göra fyra resor per år å sträckor, som överstiger 300 kilometer, extra ordinarie två och aspiranter, verkstadsarbetare, banarbetare, väg- och platsvakter och städerskor endast en sådan resa per år. Förutsättningen för att en sådan längre resa skall få företagas å fribiljett är därtill, att vederbörande skall ha utverkat minst 48 timmars tjänstledighet. Frivikt för resgodsbefordran följer icke med fribiljett och givetvis inte heller rätt till sovplats. Därtill äro redan nu vissa tåg och rälsbussar avstängda för fribiljettresande.

För järnvägsmans hushållsmedlemmar finns även viss rätt till fribiljetter, men i dessa biljetters antal inräknas även de biljetter, som tjänstehavarna utnyttja för transport av matvaror och tvätt till de i många fall i ensliga bygder och å isolerade orter befintliga arbetsplatserna och vistelseorterna.

Genomförs nu därtill de inskränkningar, som förebådats av järnvägsstyrelsen, bli järnvägsmännens fribiljettsförmåner i stor utsträckning illusoriska. Hur skola exempelvis ban- och verkstadsarbetare, vilkas arbetsvecka är den för andra arbetare vanliga, kunna utnyttja sina fribiljetter, när de förebådade inskränkningarna under fredagar, lördagar, söndagar och måndagar träda i kraft? Eller hur skola de kunna utnyttjas av de tjänstemän i trafikjänst, som ha endast varannan söndag fri?

Av vad jag tidigare nämnt beträffande fribiljetterna framgår, att antalet är inte större än att det i stort sett torde sammanfalla med vad som är resebehovet för de flesta människor. När det gäller järnvägspersonalen tillkommer, att deras arbetsställen ofta äro förlagda till platser, så ensligt belägna, att de för såväl sina kulturella behov som sin materiella försörjning måste ha ett oundgängligt behov av att få företaga åtminstone det antal resor, som motsvara de hittillsvarande fribiljettsförmånerna. När så är fallet, måste följderna av inskränkningen i rätten att utnyttja fribiljetterna bli, att järnvägsmän komma att resa å betalda biljetter. Med detta har då kungl. järnvägsstyrelsen tillfört

Interpellation. (Forts.)

verket en inkomst på personalens bekostnad, men ingenting vunnit vad beträffar det angivna syftet att inskränka resandenas antal och minska trängseln för de betalande resandena å tågen. Resultatet har blivit det motsatta, när resande å fribiljetter enligt nuvarande bestämmelser äro skyldiga att vid behov avstå sina sittplatser till medresande, som betalt sina biljetter.

Under nämnda förhållanden få inskränkningarna i rätten till resor å fribiljett karaktären av en med ohållbara argument genomförd ytterligare försämring av järnvägspersonalens arbetsförhållanden och arbetsvillkor. Järnvägspersonalen avhändes en förmån, som beviljats densamma på grund av behov, som dess arbetes särart framskapar.

När riksdagen beslutade om fria resor för riksdagsmän, anfördes bl. a., att riksdagsmännen givetvis inte skulle komma att missbruka denna rätt genom att företaga onödiga resor. Järnvägspersonalen har rätt att kräva, att detta argument skall få gälla även för dem.

Man har som en av orsakerna till den väntade svåra trafiksituationen pekat på den omfattande transporten av flyktingar. Men det torde väl ändock bli så, att när de förebådade ytterligare inskränkningarna i järnvägspersonalens fribiljettsförmåner träda i kraft, då äro de mest omfattande flyktingtransporterna avslutade.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framställa följande frågor:

Om trafiksituationen kräver inskränkning i rätten till resor å vissa tåg, då bör väl endera behovet av resan eller också turföljden vid beställningarna av biljetter få bli avgörande för tillträde till tågen?

I så fall bör väl biljetternas karaktär av fria eller betalda lämnas ur räkningen vid ransoneringen av resorna?

Är statsrådet beredd att ingripa för att upphäva eller lindra de av kungl. järnvägsstyrelsen förebådade inskränkningarna i järnvägsmännens rätt till resor å fribiljett?

Denna anhållan bordlades.

§ 10.

Interpellation. Herr **Karlsson** i Stuvsta erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Arbetsförhållandena vid elektriska verkstaden på örlogsvarvet i Karlskrona ha under en längre tid förorsakat en irriterad stämning bland där anställda arbetare och en latent spänning mellan dem och verkstadsledningen. Orsaken till detta har varit och är de arbetstidsstudier, som bedrivits av verkstadsledningen. Dessa ha dels genomförts på ett för vederbörande arbetare utmanande sätt och dessutom resulterat i avsevärda löneförsämringar, dels ock bedrivits utifrån tämligen oförklarliga ekonomiska principer och syften, som varken kunna motiveras av strävandena att höja arbetseffekten eller befrämja det allmännas ekonomiska intressen, vilket allt medfört förutom nämnda irritation bland arbetarna en för försvarets arbetsplatser föga smickrande uppmärksamhet i pressen.

Jag tillåter mig anföra några exempel på här gjorda påståenden. På verkstaden i fråga arbeta vanligtvis ett trettiotal man, varav blott hälften egentligen berörts av ifrågavarande arbetstidsstudier. Dessa tidsstudier påbörjades redan i september 1939, men först i juni 1943 hade dessa fortskridit så långt, att en prislista kunde upprättas. Under tiden, eller från den 14 november 1940 till 1 juli 1943, gällde, enligt uppgörelse mellan parterna, en prislista baserad på AB Götaverkens prislista för liknande arbeten.

Interpellation. (Forts.)

Arbetsstidsstudierna utfördes av ingenjörer från AB Industribyrå och har i de flesta fall rört sig om mindre arbeten eller sönderdelade större arbeten med ackordssummor, som i regel rört sig om 20 till 40 kronor. Det har gällt installationsarbeten på örlogsfartyg, vari ingått borrning och boxmontering. Tillverkning av klammar, kabeldragning, inkoppling av ledningar m. m., allt arbeten där den enskilde arbetarens trivsel och intresse för arbetet är av särskilt grundläggande betydelse för en hög arbetsproduktivitet.

De omfattande arbetsstidsstudiernas resultat utvisar procentuellt mycket betydliga spilltider. Såsom »icke nödvändiga spilltider» har man efter $3\frac{1}{2}$ års undersökningar, företagna av två ingenjörer i fråga om ett trettiotal man, kommit fram till beträffande borrning och boxmontering en tid, som i ena fallet utgör knappt 5 procent och i andra fallet 1,4 procent av hela arbetstiden. Därvid är att märka, att större delen av den s. k. onödiga spilltiden redovisas i kolumnen »samtal och dylikt beträffande arbetsstudsstudiet». Tidsstudierna ha nämligen bedrivits på ett för arbetarna irriterande sätt, där tidsstudietagarnas fantastiska nit inte saknar komiska poänger. Under rubriken »allmänna spilltider» redovisas sådana underrubriker som »naturbehov allvarligare», »naturbehov lindrigare», »vattendrickning», »stampa fötterna för köldens skull», »mat sättes in i värmeskåp», »näsblod stillas», etc. och under rubriken »icke nödvändiga spilltider» redovisas förutom nämnda diskussioner om arbetsstudsstudiet även »väntan onödigt under hjälparens naturbehov». Vederbörande tidsstudietagare har vunnit ryktbarhet i pressen genom att för denna lilla arbetargrupp föreslå inrättande av transportabla WC för att ytterligare minska den »icke nödvändiga spilltiden».

Dessa tidsstudier synas vara helt onödiga, särskilt om man tar i betraktande, att arbetarna accepterat en prislista, baserad på en likadan från ett så rationaliserat och storindustriellt företag som AB Götaverken, som även tillverkar örlogsfartyg. Ifrågavarande studier ha kostat staten efter förhållandena förbluffande summor. Utan möjlighet att ange exakta siffror vill jag fastslå som konstaterat, att dessa arbetsstidsstudier enbart under ovan nämnda period kostat hundratusentals kronor. De ha som sagt berört endast ett fåtal man. Hela saken verkar förvånande.

Bortsett från denna sakernas ekonomiska sida, där omsorgen om det allmännas ekonomiska intressen tagit sig märkvärdiga uttryck, bör framhållas, att höjandet av arbeteffekten ingalunda befordrats. Förutom irritation och missnöje bland de plikttrogna yrkesarbetare, det här gäller, har hela saken resulterat i en tämligen permanent konflikt mellan arbetare och verkstadsledning, vilket dels blivit ett föga rekommenderande exempel från en statlig arbetsplats och dels blivit till men för ifrågavarande viktiga försvarsarbeten.

Från 1 juli 1943 prövade arbetarna den nya prislista, som uppgjorts på grundval av ovan nämnda oerhört kostsamma, irriterande och komiskt detaljerade arbetsstidsstudier. Denna lista uppsades efter ett halvår av arbetarparten, trots ett garanterat tillägg av 90 procent på priserna under andra halvåret. Orsaken till uppsägningen var, dels att prislistan var så invecklad, att arbetarna inte förstodo den men fingo en känsla av administrativt godtycke, och dels på grund av att ackorden i praktiken blevo väsentligt lägre än förut.

Efter flera resultatlösa förhandlingar blev resultatet, att arbetarna fingo arbeta utan ackord. Under hela 1944 var detta fallet, vilket medförde en inkomstminskning för arbetarna med ända upp till 1 000 kronor per man. Vid samtal med några av dessa arbetare förklarade dessa, att de, med hänsyn till de för landet viktiga arbeten de utförde, bevisligen gjorde sitt allra bästa trots inkomstreduceringen.

I januari i år förelåg från verkstadsledningen, efter ett års väntan, en tredje

Interpellation. (Forts.)

lista, som arbetarna godkänt som provlista till den 1 juli i år. Den är ungefär lika komplicerad som den förra. Hittillsvarande resultat visar, att arbetarna inte lyckats komma upp ens till hälften av den garanterade minimiförtjänsten, och allt talar för att arbetarna måste fransäga sig befattning med även denna lista.

Arbetarnas mening är, att hela tidstudiesystemet, sådant det tillämpats å ifrågavarande arbetsplats, bör avskaffas, vilket enligt deras mening vore motiverat såväl utifrån statligt-ekonomiska synpunkter som från synpunkten att åstadkomma normala arbetsförhållanden för de anställda.

Med hänsyn till här påtalade förhållanden vill flottans varv i Karlskrona ber jag om andra kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framställa följande frågor:

1) Har herr statsrådet uppmärksammat det uppenbara slöseri med allmänna medel som förekommit och de försämringar av löne- och övriga arbetsförhållanden som inträtt för arbetarna vid elektriska verkstaden å flottans varv i Karlskrona?

2) Vilka åtgärder anser herr statsrådet böra vidtagas för att till försvarets gagn få påtalade förhållanden ur världen?

Denna anhållan bordlades.

§ 11.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1945/46 under fjärde huvudtiteln, avseende anslagen inom försvarsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till tullverket;

nr 310, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till bidrag till kristidsnämndernas verksamhet; och

nr 311, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till avlösningsreglemente för personal vid krigsmakten under krigstjänstgöring (krigsavlösningsreglemente).

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Adolfsson m. fl.*, nr 608, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 306, angående bidrag till omhändertagande av utlandssvenskar; och

herr *Johansson* i Stockholm, nr 609, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 302, angående vissa anslag till universiteten och den medicinska undervisningen.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.56 em.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 30 maj.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Herr talmannen meddelade, att herr Ekdahl denna dag intagit sin plats i kammaren.

§ 2.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på fråga.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther**, som anförde: Herr talman! Herr Severin har till mig framställt följande fråga:

»Anser sig Eders Excellens kunna ge en närmare förklaring rörande de grunder, efter vilka medlemmarna av förra tyska legationen behandlas under sin fortsatta vistelse i vårt land, samt beträffande varaktigheten av deras vistelse här.»

Till svar härå får jag meddela följande.

Sedan i och med kapitulationen de diplomatiska förbindelserna med Tyskland upphört, har den tyska representationen i Sverige slutat sin verksamhet. Vid tyska legationen och tyska konsulaten sysselsatta funktionärer uppgingo vid kapitulationen, om samtliga familjemedlemmar inräknas i antalet, till omkring 350. Avsikten är att dessa så snart möjlighet därtill föreligger skola hemresa. När detta blir möjligt, kan icke för närvarande uppgivas med bestämdhet. Saken har upptagits med allierade myndigheter, men något svar har ännu icke ingått. Medgivande måste lämnas av vederbörande kontrollmyndigheter i Tyskland. Det synes mig också rimligt, att dessa personer, ehuru deras ställning vid den tyska representationen här upphört, medgivas ett visst anstånd med avresan med tanke på de uppenbara svårigheter, som äro förknippade med deras hemresa. Därvid har också hänsyn ansetts böra tagas till att flera av dem vistats här en lång tid och att åtskilliga ha stora familjer.

I avvaktan på den förestående hemresan har Kungl. Maj:t bemyndigat utrikesministern att meddela beslut angående uppehållstillstånd för ifrågavarande personal ävensom för vissa andra tidigare halvofficiella representanter för Tyska riket. En grupp personer, uppgående till ett 30-tal, har på grund av förebragt utredning om deras anknytning till Gestapo eller dylikt blivit av utlänningskommissionen intagen i slutna förläggning. Med hänsyn till deras tidigare ställning, i regel såsom här accepterade officiella representanter, hava de placerats i en särskild förläggning vid Axmar, och Kungl. Maj:t har fastställt ordningsregler för förläggningen, innebärande vissa avvikelser från andra liknande förläggningar. De få sålunda bära sina egna kläder och åläggas icke att utföra fastställt arbete.

Övriga hithörande personer ha erhållit kortvariga uppehållstillstånd, begränsade till vissa landsfiskalsdistrikt. De skola sålunda lämna huvudstaden och konsulatsstäderna. En stor del av dem hava utplacerats, och återstoden kommer så fort det låter sig göra, sannolikt inom de närmaste dagarna, att följa efter. Upphållet sker på vederbörandes egen bekostnad. Några få personer hava an-

Svar på fråga. (Forts.)

setts böra tills vidare kvarstanna i Stockholm för att i samarbete med utrikesdepartementet handhava avvecklingen av personalen, skyddsmaktsärenden m. m.

Legationens och konsulatens ämbetslokaler hava av utrikesdepartementet förseglats och hålla på att avvecklas. Körtillstånden för tjänstemännens bilar hava indragits med undantag för ett fåtal bilar, vilka ansetts erforderliga för avvecklingen. Likaså indragas alla andra av dem åtnjutna förmåner.

Härefter yttrade:

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Jag ber att få tacka hans excellens utrikesministern för svaret på min fråga. Jag har i alla fall några reflexioner att göra till detta svar. Jag tror, att det är med beklagande, som de allra flesta höra, att det ännu kan dröja rätt länge, innan den förra tyska legationens personal får resa från vårt land. Men åt den saken är uppenbarligen ingenting att göra. Det är givetvis beroende på när de allierade regeringarna eller myndigheterna vilja ta emot dem.

Det som gav anledning till min fråga var emellertid icke närmast spörsmålet om huru länge de eventuellt skulle komma att vistas här i landet utan den behandling som de underkastats. Jag är säker på att det väckte allmän förvåning för att icke säga förtrytelse, när en av utlänningskommissionens ledamöter offentligt i pressen talade om dels en klassificering av den förra tyska legationens personal inbördes dels en klassificering av dem mot andra interner som finnas här i landet.

Den förra tyska legationens personal är ju, såsom också framgick av utrikesministerns svar, delad i tre olika grupper, en grupp som helt och hållet är fri och får vistas ungefär var som helst, en grupp som skall vistas i olika landsfiskalsdistrikt och bo och leva där på egen bekostnad samt en grupp som är internerad. Den grupp som är internerad skulle ju utgöras av människor som, enligt vad utredningen givit vid handen, haft mer eller mindre intima förbindelser med Gestapo. På grund därav överlämnades alla dessa, ett 30-tal såsom framgick av utrikesministerns svar, till utlänningskommissionen för internering. Utlänningskommissionen beslöt också att de skulle interneras och föras till Sunnerstaholm. När de kommo dit, voro de först och främst beväpnade med stort bagage, om 40 kilogram vardera, som de vägrade låta visitera. Föreståndaren för lägret drog ju därav den slutsats som kunde dragas. Bagaget utlämnades icke, man visste ju inte, vad som kunde vara däri. Men icke nog därmed, de internerade vägrade också att påtaga sig arbetsdräkt och vägrade att arbeta. När sådant förekommer, alltså när interner vägra att påtaga sig arbetsdräkt och vägra arbeta, så bli de i regel skickade i fängelse. Den omständigheten att de skulle arbeta och på grund därav nödgas påtaga sig för arbetet lämpliga dräkter deklasserar här i landet, som statsministern uttryckte det, ingen människa — det var på tal om Tigerstedt som han sade detta. Det deklasserade naturligtvis icke heller dessa trettio gestapomän, att de skulle påtaga sig arbetsdräkt och arbeta. Men de omhändertogos icke för överförande till fängelse, såsom i regel plägar ske, utan i stället beslöt utlänningskommissionen att göra hemställen om att få en särskild förläggning för dessa trettio gestapomän. De skulle också slippa att påtaga sig någon arbetsdräkt, utan de skulle ha sina egna kläder, och de skulle också slippa att arbeta.

Nu voro ju meningarna delade inom utlänningskommissionen rörande denna hemställan till Kungl. Maj:t. Beslutet fattades icke utan åtminstone en reservation. Jag tycker själv, efter vad jag hört, att det kan ifrågasättas, om det formellt är alldeles tillfredsställande med denna förbindelse mellan utlänningskommissionen och utrikesdepartementet, ty enligt vad jag låtit mig berättas, fattade utlänningskommissionen detta beslut egentligen på hemstäl-

Svar på fråga. (Forts.)

lan av utrikesdepartementet. Det kan väl vara fråga om huruvida det är lämpligt, att utlänningskommissionen på detta sätt göres till ett exekutivorgan, som visserligen formellt handlar under eget ansvar men på utrikesdepartementets anhållan eller tillskyndan, så att den egentligen ansvarige bakom utlänningskommissionens beslut icke är kommissionen själv utan utrikesdepartementet. Det var alltså närmast på tillskyndan av utrikesdepartementet, som de trettio gestapomännen flyttades från Sunnerstaholm och fördes till Axmars slott. Det ordnades således en särskild förläggning för dem, och de befriades från skyldighet att arbeta, och de fingo gå i sina egna kläder.

Jag tror, att detta i vårt land väckt anstöt, och jag tror, att det känns sårande för rättskänslan, att man ger detta slag av interner privilegier och förmåner som icke tillkomma andra. De stå ju för närvarande inte i någon annan ställning än andra interner. De äro inte något annat lands officiella representanter, eftersom det land eller åtminstone den regering som de representerat icke längre existerar. Det kan således icke göras någon formell skillnad mellan dem och andra interner, och då måste ju svenska folket fråga sig: varför skall det då göras denna reella skillnad, varför skola interner som vistas här i vårt land som flyktingar av ett eller annat slag klassificeras på detta sätt och givas olika förmåner?

Beträffande de andra som äro utplacerade i olika landsfiskalsdistrikt är det kanske inte så mycket att säga, eftersom de leva på egen bekostnad. De äro sålunda icke att betrakta som vanliga interner. De ha ju veterligen icke begått några handlingar som motivera, att de skulle omhändertagas på ett annat sätt. Men inför svenska folket är det nog en mycket formell skillnad som här föreligger. Jag tror, att de här kvarvarande tyskarna i allmänhet betraktas såsom tämligen likartade. Jag drar mig till minnes, att den första bok som efter Norges besättande kom ut om Norge var den norske stortingspresidenten Hambros bok »Detta såg jag hända i Norge». Han säger där på ett ställe, att det finns inte en tysk legation, inte ett tyskt konsulat, inte en tysk institution, som inte är en spioncentral. Det var inom parentes sagt en av anledningarna till att boken beslagtogs, att detta stod där. Men har inte senare erfarenhet egentligen styrkt detta påstående av stortingspresidenten Hambro, och har det icke bestyrkts, att även här i landet funnits människor som stått i den allra närmaste förbindelse med den tyska legationspersonalen, fastän de icke tillhört den ackrediterade legationspersonalen, och vilka, om de också icke själva ha bedrivit spioneri, dock lett sådant?

Det är klart, att det finns skillnad på tyskar, och det är kanske motiverat, att en del är på fri fot. Det har naturligtvis funnits människor här som inte ha varit så övertygade om den nazistiska regimens förtjänst och kanske hela tiden varit antinazister, ehuru de fortsatt sin tjänst av en eller annan anledning. Jag skall inte uttala mig därom, men jag vet, att det i alla fall har väckt förtrytelse, när man plötsligt i vimlet på Stockholms gator har upptäckt en bil körd av en före detta tysk attaché, som därtill kört bilen med bensin, ett privilegium som, såvitt jag vet, tidigare icke har tillkommit några andra här i landet än medlemmar av kungahuset, som varit undantagna från denna ransoneringsring. Nu är det kanske inte så noga, när kriget är slut och tillgången blir bättre, men första gången det inträffade var det visst inga andra som hade denna förmån, och nog skulle man väl kunna säga, att det är en något överdriven artighet att vid sidan av det svenska kungahuset ställa före detta tyska militär- eller marinattachéer i den förmånliga ställningen, att de icke äro underkastade det svenska ransoneringsystemet.

Jag tror, att jag ger uttryck för vad den överväldigande opinionen här i landet tänker om behandlingen av dessa människor och att det skulle för den

Svar på fråga. (Forts.)

svenska rättskänslan varit åtskilligt mera tillfredsställande, om icke en sådan klassificering hade gjorts utan de behandlats som alla andra, som under liknande förhållanden upphålla sig i vårt land.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther**: Herr talman! Herr Severins anförande ger mig knappast anledning till något längre svar. Jag måste säga, att det innebar en så pass litet objektiv skildring av hur saken ligger till, att det skulle ta alltför lång tid att gå igenom och bemöta det på alla punkter.

I slutet av sitt anförande uppehöll sig herr Severin utförligt vid frågan om bensintilldelningen till en tysk attaché. Jag vill då bara säga, att de utländska diplomaterna i Sverige, inklusive de tyska, som under hela kriget och även nu ha bensin till sina bilar, använda sin egen importerade bensin, och ingen bensintilldelning har givits dem från svenskt håll.

I övrigt vill jag endast säga, att jag trodde, att vi kunde vara ense om att detta ärende skulle handläggas i enlighet med vår egen hävdvunna uppfattning om rätt och anständighet. Jag kan inte finna något skäl i att ge Hitler och nazismen den postuma triumfen, att vi skulle låta påverka oss att ens i någon mån antaga deras synpunkter på våra medmänniskor.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma i allt vad herr Severin sagt, men jag vill i anledning av herr utrikesministerns uttalande, att gestapofolket internerats, erinra om att kända gestapomän fortfarande befinna sig på fri fot. Jag nämner namnen von der Schulenburg och von der Goltz. Dessutom skulle jag vilja uttala det önskemålet, att regeringen icke gör sig någon brådska med att medgiva svenskt medborgarskap åt faktiskt kända nazister från den tidigare tyska legationen.

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Jag skulle i anledning av herr utrikesministerns replik, att vi inte skulle ge hitlersystemet någon postum upprättelse genom att tillämpa nazismens metoder på människorna bara vilja säga, att det var just ur denna synpunkt, som jag ansåg rimligt, att ifrågavarande människor behandlades precis som andra, att de således icke gävos andra privilegier än övriga utlänningar, som under liknande förhållanden vistas i vårt land. Jag kan icke fatta, hur utrikesministern kan anse, att krav på en likartad behandling av dem är att tillämpa nazismens metoder för behandling av medborgarna. Såvitt jag har mig bekant gingo dessa metoder just ut på en klassificering av medborgarna, där vissa utrustades med stora och obegränsade privilegier, medan andra sattes i koncentrationsläger, till vilka vi icke ha någon motsvarighet och, som jag hoppas, heller aldrig få någon. Jag anser, att våra läger kunna vara lämpliga vistelseorter för tyska gestapomän likaväl som för finska flyktingar och andra som uppehålla sig i vårt land under liknande förhållanden.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther**: Dessa människor behandlas precis som andra. Vi ha åtskilliga andra förutvarande diplomater och personer i ungefär samma ställning, och det är mycket lätt att göra en jämförelse.

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Jag kan inte underlåta att säga, att det tyder på en olikhet i behandlingen, när ifrågavarande först överlämnas till utlänningskommissionen, som placerar dem på Sunnerstaholm och, när de sedan komma dit och vägra att arbeta och påtaga sig arbetsdräkt, då med anledning av denna vägran upplåter ett annat internat åt dem, där de få slippa att arbeta och få gå i sin egen dräkt. När det för en tid sedan här framställdes en

Svar på fråga. (Forts.)

interpellation om den finske flykten Tigerstedt, som också hade besvarat sig beträffande påtagandet av arbetsdräkt, så svarade statsministern, att denna arbetsdräkt icke deklasserade någon i vårt land. Det må ju så vara, att arbetsdräkten på Sunnerstaholm skulle ha deklasserat dem, men å andra sidan är det anmärkningsvärt, att just på grund av deras arbetsvägran och vägran att påtaga sig arbetsdräkt de svenska myndigheterna retirera från ett beslut som de tidigare fattat och upplåtit ett särskilt internat åt dem samt medgivit dem frihet från arbete och rätt att gå i egna kläder. Det är ju en skillnad mellan denna behandling och den som kommer andra till del.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

Föredrogs var efter annan och remitterades till statsutskottet följande på kammarens bord liggande motioner:

nr 608 av herr *Adolfsson m. fl.*; och
nr 609 av herr *Johansson* i Stockholm.

§ 4.

Föredrogs den av herr *Persson* i Stockholm vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, i anledning av ett av järnvägsstyrelsen meddelat beslut om vissa inskränkningar i järnvägsmännens rätt till resor å fribiljett.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 5.

Föredrogs den av herr *Karlsson* i Stuvsta vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, angående arbetsförhållandena vid elektriska verkstaden å örlogsvärvet i Karlskrona.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 6.

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial, nr 19, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

*Granskning
av statsråds-
protokollen.*

Efter föredragning av utskottets anmälan, att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 *regeringsformen*, lades samma anmälan till handlingarna.

Utskottets anmälan om anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen.

Utskottet hade därvid först gjort ett *ingressuttalande*, att utskottet förväntade, att statsrådsprotokollen i utrikesärenden för framtiden fördes så, att utskottets konstitutionella granskningsarbete icke omöjliggjordes eller försvårades.

Sedan ingressuttalandet föredragits, anförde:

Herr **Hallén**: Herr talman! Vid läsningen av statsrådsprotokollen över utrikesärenden har konstitutionsutskottet uppmärksammat, att en hel del viktiga åtgärder vidtagits och beslut fattats, vilka icke genom föredragning i konselj

Andra kammarens protokoll 1945. Nr 24.

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

gjorts till regeringsärenden. Ja, man kan nog säga att när man genomläser 1944 års protokoll, finner man ganska få spår av det världspolitiska sammanhang, i vilket även vårt land och vår regering ha spelat med.

Naturligtvis finns det en hel del protokoll, som visa vår kontakt med de krigande makterna i världen. Jag kan t. ex. erinra om att det finns flera protokoll angående Sveriges åtagande såsom skyddsmakt för Tyskland i Argentina och för andra stater på en hel del håll. Det finns vidare ett dussintal beslut angående kreditavtal eller reglering av varuutbytet med såväl de skandinaviska länderna som en del andra europeiska stater. Det finns ett beslut angående en överenskommelse med Tyskland rörande den s. k. Göteborgstrafiken. Det finns ett annat beslut rörande erkännandet av de Gaulles provisoriska regering. Det finns ett par beslut angående tysk flyg- och posttrafik genom Sverige och ett angående svensk-tyska förhandlingar om krigsskadeersättning. Det finns också ett par beslut i luftfartsfrågor, därav ett som rör skapandet av en flyglinje mellan Amerikas förenta stater och Sverige.

Men om jag frånser dessa protokollerade beslut, märker man, herr talman, ganska litet av de utrikespolitiska åtgärder, som regeringen har vidtagit. Man skulle, om man skall döma av protokollen allena, nästan frestas att tro, att vi här i landet levat i en herdeidyll, fjärran från det vrånga och hårda livet i övrigt, eller att vi åtminstone bara suttit som åskådare bakom våra egna neutrala knutar.

Nu veta vi ju allesammans, att så inte alls varit fallet, utan att det i stället varit tvärtom. Även om vårt utrikesdepartement under 1944 inte haft att genomleva så kritiska dagar som under 1940, så veta vi att departementet har haft en enorm arbetsbörda och vad viktigare är: den av vårt utrikesdepartement och Kungl. Maj:ts kansli förda utrikespolitiken har stått i bästa samklang med den svenska opinionen. Vi vända oss sålunda inte ett ögonblick mot de utrikespolitiska beslutens innebörd — hade vi gjort det, hade vi gått fram efter en annan linje och hänvisat till § 107 i regeringsformen — utan vad vi vända oss emot är *beslutens osynlighet överhuvud taget*.

Vi veta mycket väl inom utskottet att en utrikesminister intar en särställning när det gäller att bedöma om ett ärende skall göras till ett regeringsärende eller uteslutande behandlas departementalt. Vi ha också studerat vad statsrättslärda haft att säga om just denna fråga, och jag skall med riksdagens benägna medgivande erinra om ett par mycket auktoritativa sådana yttranden.

Förre statsrådet och utrikesministern Undén yttrar vid ett tillfälle, att det ligger i sakens natur att utrikesärenden ofta måste avgöras så snabbt, att det är alldeles otänkbart med den tunga apparat som en konseljbehandling innebär. Han säger sålunda: »Beträffande utrikesfrågor råder enligt gammal och välmotiverad praxis en utpräglad formell ministerstyrelse, i det att utrikesministern av uppenbara praktiska skäl ofta måste handla utan föregående konseljbeslut», och så talar han om t. ex. betydelsefulla order till våra utländska beskickningar, som måste ges telegrafiskt, skriftligt eller kanske ibland muntligt och som man inte kan begära skola bli föremål för konseljbeslut.

Undén citerar i detta sammanhang också en förutvarande statsminister, nämligen förre landshövdingen Edén, som på denna punkt även ställer sig på utrikesledningens sida och framhåller, att det inte är för ro skull som utrikesdepartementets chef heter *minister* för utrikes ärendena. Detta beror, säger Edén, helt enkelt på »den absoluta nödvändigheten av att han skall vid internationella förhandlingar kunna röra sig i friare och lättare former än vår tunga statsrådsapparat annars innebär».

Jag vill, herr talman, sluta dessa citat med att erinra om vad en annan statsrättslörd, nämligen professor Tingsten säger. Han framhåller att utrikesförvalt-

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

ningens verksamhet är i jämförelsevis ringa grad direkt inriktad på åstadkommande av ärendesavgöranden, av rättsligen bindande beslut, utan att den väsentligen går ut på införskaffande av informationer. Tingsten anser därför att vår utrikesförvaltning från den svenska rättens synpunkt närmast kan karakteriseras som en fortlöpande beredningsverksamhet.

Möjligen är detta riktigt, men även en fortlöpande beredningsverksamhet tar väl någon gång slut och det blir fråga om att fatta formliga beslut, som för vårt land kunna vara av den största betydelse. Det är sådana beslut, som vi vilja skola fattas i sådan form, att de kunna underkastas en konstitutionell granskning.

Jag måste i detta sammanhang återkomma med ett annat citat, nämligen vad professor Tingsten säger i fråga om kritiken av att ärendena inte protokollföras och därigenom kunna granskas.

1918 kom det inom konstitutionsutskottet till stånd en ganska stark reservation, där det anmärktes på att dåvarande utrikesministern uraktlåtitt att protokollföra en hel del viktiga beslut och åtgärder i den under finska inbördeskriget mycket ömtåliga Ålandsfrågan. Tingsten försvarar rätt mycket utrikesministerns hållning och säger, att det i dessa fall synes »uppenbart att någon rättslig plikt till föredragning i konselj icke förelegat och att vederbörande åtgärder tilldragit sig uppmärksamhet och blivit föremål för kritik uteslutande på grund av sin stora politiska betydelse».

Just till dessa ord kan vår ingresserinran anknyta. Vi hävda visst inte — det vill jag här inför herr utrikesministern betona — att det föreligger någon ovillkorlig skyldighet för utrikesministern att föredraga alla ärenden av större betydelse inför Konungen i statsrådet, men vi anse att det hade varit synnerligen önskvärt, att en hel del sådana beslut hade behandlats i den formen.

Då frågar kanske herr utrikesministern, vad det är för viktiga beslut som vi egentligen syfta på. Jag vill på det svara följande. Vi ha ju nu i konstitutionsutskottet efter lång väntan blivit satta i tillfälle att ta del av den s. k. vita boken, d. v. s. utrikesdepartementets sedvanliga rapport till utrikesnämnden över departementets verksamhet och regeringens utrikespolitik under det gångna året. Denna redogörelse är ju av hemlig natur, och jag skall därför avstå från några exemplifieringar, som uteslutande vore fotade på den s. k. vita boken. Men jag vill i alla fall framhålla, att det tillkommer ju konstitutionsutskottet att bedöma varje departementschefs allmänna politiska verksamhet och söka få en klar bild därav, och detta är inte möjligt i fråga om utrikesdepartementet. Tingsten säger visserligen i en av sina uppsatser, att det hör så vara, och man kan ju också göra den invändningen, att konstitutionsutskottet ingalunda är okunnigt om den förda utrikespolitikens allmänna karaktär. Men vi hävda likväl att viktigare beslut böra dragas i konselj, för att inte utskottets konstitutionella granskning måtte äventyras.

Jag kan i alla fall ta ett par exempel, som äro offentligen kända — dels genom pressen, dels genom föredragning här i riksdagen — nämligen de svar, som i regeringens namn ha avgetts, den 22 april i kullagerfrågan och den 4 september i anledning av de allierades krav på övergång till en helt ny politik gentemot Tyskland.

Nu representerade ju regeringens värdiga och manliga svar i dessa fall den överväldigande delen av den svenska opinionen, och vi vände oss inte heller mot den reella innebörden av svaren. Men antag, herr talman, att det inom landet och riksdagen hade funnits en avsevärd meningsriktning, som ogillat dessa regeringsdeklarationer och noter till främmande makter, och antag vidare, att olyckan varit framme och de allierade reagerat på annat sätt än de gjort, vilket kunnat åstadkomma en hel del skadliga verkningar för oss! Hur skulle

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

då denna andra meningsriktning — den må sedan vara en majoritet eller en minoritet — ha kunnat utkräva ett konstitutionellt ansvar, om den så velat, när det inte finns några protokoll och handlingar? Utrikesministern kanske svarar, att därest regeringen hade vetat, att det förelegat en stark splittring inom nationen, hade självfallet också ärendena föredragits i statsrådskonsej, men jag är inte övertygad om detta.

Vad utskottet önskar är alltså, herr talman, att *utrikesprotokollen hädanefter må främst återge de verkligt viktiga och avgörande regeringsåtgärderna*, de som kunna betecknas som milstolpar, ja, stundom som vägskäl i svensk utrikespolitik. För dylikt hyser utskottet betydligt större intresse än för alla notiser om utseende av vicekonsuler i exotiska länder, diplomaternas reseräkningar och annat sådant, som nu sätter sin prägel på utrikesprotokollen.

Herr Senander: Herr talman! Herr Hallén har här i enlighet med den ingresserinran, som utskottet har gjort, riktat en mycket berättigad kritik emot hans excellens herr utrikesministern. Det är ju i och för sig bra, men det skulle inte heller ha varit alldeles ur vägen, om herr Hallén i egenskap av konstitutionsutskottets ordförande också hade utövat litet självkritik när det gäller konstitutionsutskottets hållning under de senaste åren.

Enligt grundlagarna har ju konstitutionsutskottet ganska vittgående befogenheter såsom riksdagens kontrollerande och granskande organ. § 106 i regeringsformen ger som bekant t. o. m. utskottet rätt att utan riksdagens hörande under vissa förutsättningar förordna om riks rätt gentemot felande statsråd. Följer man konstitutionsutskottets historia sedan dess tillkomst år 1809, skall man också finna att konstitutionsutskottet utvecklat en betydande och ganska effektiv verksamhet i sin egenskap av kontroll- och granskningsorgan. Man har därför rätt att ställa stora pretentioner på konstitutionsutskottet. Ett utskott, som inte bara har befogenhet och skyldighet att utkräva politiskt ansvar av regeringsledamöterna utan också äger att ställa dem till juridiskt ansvar inför riks rätt, bör ju ha de allra bästa förutsättningar att hävda riksdagens auktoritet gentemot varje regering, som försöker usurpera makten för egen räkning. Det kan inte heller råda någon tvekan om att 1809 års grundlagsstiftare syftade till att förhindra maktmissbruk från regeringens sida, då de efter enväldets fall gävo konstitutionsutskottet så vittgående befogenheter som dem som äro fastställda i grundlagen.

Det är emellertid allmänt känt, att verkligheten icke alls motsvarar den bild, som man genom grundlagen får av konstitutionsutskottets ställning. Särskilt under senare år har utskottet framstått såsom en tämligen blodfattig och beskedlig institution i sitt förhållande till regeringen, en institution som knappast visat någon större vilja eller förmåga att ingripa, då detta varit befogat. Alldeles särskilt har detta varit fallet under samlingsregeringens existens. Omdömet gäller både beträffande regeringens utrikespolitik och inrikespolitik. Konstitutionsutskottet har faktiskt gett efter på sin kontrollrätt och lämnat regeringen ganska fria händer. Regeringen har å sin sida och kanske närmast som en följd av konstitutionsutskottets hållning visat en anmärkningsvärd likgiltighet för upprätthållande av den kontakt med riksdagen i utrikespolitiska ärenden, som grundlagens anda och mening förutsätter. Utrikespolitiska avgöranden, som under ogynnsamma omständigheter kunnat leda till ganska svåra komplikationer med hänsyn till vårt lands fred och oavhängighet, ha träffats utan riksdagens hörande. Riksdagen har först i efterhand underrättats och har då endast kunnat konstatera, att den ställts inför fullbordade fakta. Det kan också ifrågasättas, om ens utrikesnämnden haft möjligheter att öva sakligt inflytande på regeringens utrikespolitik. I allmänhet lär det väl vara så att det

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

reella ställningstagandet i sådana frågor, som förelagts utrikesnämnden, ägt rum i regeringen innan utrikesnämnden fått tillfälle att yttra sig.

Konstitutionsutskottet har alltså under de stormfyllda krigsåren varit ganska passivt i fråga om regeringens utrikespolitik och icke gjort några nämnvärda ansatser för att hävda riksdagens rätt att följa och kontrollera handläggningen av utrikesärenden.

icke heller i fråga om inrikespolitiken har konstitutionsutskottet alltid hävdat grundlagarnas och riksdagens auktoritet. Hemliga statspolisen inrättades i strid mot grundlagen utan riksdagens hörande och vetskap. Dess verksamhet har under dessa år skett på grundval av hemliga instruktioner, som måste anses vara oförenliga med grundlagens anda och dessutom stridande mot svensk rättsuppfattning. Anslaget till hemliga polisen har ända tills i år dolts under en intetsägande rubrik i statsbudgeten, vilket heller icke är i överensstämmelse med grundlagen. Om jag slutligen erinrar om att den uppenbarligen grundlagsstridiga transportförbudsförordningen genomfördes utan att konstitutionsutskottet ingrep, bör det anförda räcka för att visa, att utskottet icke har utnyttjat de befogenheter och icke heller i allo fullgjort de plikter, som konstitutionen anvisat utskottet.

Det är icke svårt att finna den huvudsakliga förklaringen till utskottets hållning. Utskottet är sammansatt av representanter för samlingspartierna och har av denna anledning satt hänsynen till samlingsregeringen i främsta rummet. Samlingsregeringen har lämnats friare händer än någon tidigare regering. Då samtidigt riksdagens majoritet intagit en liknande hållning, har resultatet blivit, att regeringen känt sig obunden av riksdagen och konstitutionsutskottet.

Det utlåtande som nu föreligger är visserligen ett litet framsteg gentemot tidigare uttåtanden från konstitutionsutskottet, men det är ändå skäligen magert. Utskottets majoritet har denna gång gjort en enda anmärkning. Den är enligt min mening ur både konstitutionell och politisk synpunkt en bagatell. Det får ursäktas mig, men det förefaller mig faktiskt som om utskottet tagit till denna anmärkning för att om möjligt skyla sin nakenhet. I betraktande av vad tidigare fått passera oanmärkt verkar anmärkningen mot det redan avgångna statsrådet Andersson för att han icke iakttagit föreskrivet remissförfarande närmast som bevis på yrvakenhet.

Då är trots allt utskottets ingresserinran av betydligt större intresse. Förmodligen har inverkan av krigsslutet och perspektivet av samlingsregeringens snara uppbrott medfört, att utskottet gör ett försiktigt försök att återerövra den svunna konstitutionella glansen kring utskottet. Utskottet anmärker på att dess möjlighet att genom granskning av utrikesdepartementets protokoll erhålla tillräcklig kännedom om utrikesärendena är minimal. Vidare framhåller utskottet, att det på grund härav tvingats att genom studium av annat material skaffa sig en klarare bild av desamma. Utskottet avser främst den framställning av de allmänna utrikespolitiska förhållandena, som utrikesministern i början av varje år skall lämna utrikesnämnden och som sammanfattas i den s. k. vita boken. Samtidigt göres emellertid en mycket diskret anmärkning mot att utskottet i år icke fått tillgång till denna utrikespolitiska redogörelse förrän så sent som den 23 maj. Utskottet borde ha tillagt, att detta medfört, att vita boken icke kunnat läggas till grund för utskottets utlåtande.

Slutligen förklarar utskottet att även med utnyttjande av detta material jämte statsrådsprotokollen har ändå en tillfredsställande granskning av utrikesärendena icke kunnat ske. Bland annat framhålles, att ett sådant spørsmål som fragan, om och i vad mån gällande grundlagsbestämmelser angående samarbete mellan regering och riksdag i utrikesärenden till sin anda och bokstav följts, ej alltid kunnat tydligt klarläggas.

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Trots allt vad tidigare förekommit från utskottets sida och trots en försiktig och diplomatisk avfattning är detta utskottsutlåtande en mycket grav anklagelse mot hans excellens utrikesministern. Utlåtandet är faktiskt liktydigt med ett påstående, att utrikesministern mörklagt sin ämbetsutövning och därmed omöjliggjort eller i varje fall avsevärt försvårat för riksdagen och dess konstitutionsutskott att kontrollera densamma. Utskottets yttrande i detta fall ger emellertid bara en mycket svag föreställning om den krassa verkligheten. De av kammarens ledamöter som icke tillhöra konstitutionsutskottet skulle häpna, om de visste, hur meningslöst det är att försöka granska utrikesdepartementets verksamhet. Det är icke bara det att protokollen äro synnerligen knapphändiga. Där lämnas överhuvud taget ingen som helst ledtråd för bedömandet av utrikespolitiken. I den mån behandlingen av utrikespolitiska ärenden antydes i protokollen och om man av denna anledning vill ha tillgång till handlingarna i saken, så händer det ej sällan, att utskottet mötes med förklaringen, att några sådana handlingar icke existera. Jag påstår, att mörkret kring utrikesärendena är nära nog lika ogenomträngligt för riksdagen och konstitutionsutskottet som för den icke initierade allmänheten. Jag säger med avsikt den icke initierade allmänheten, därför att erfarenheten visar, att personer utanför riksdagen ibland veta mera av utrikespolitiska frågor än vad riksdagens egna ledamöter veta.

Vad utskottet anfört beträffande den redogörelse för utrikespolitiken, som återfinnes i vita boken, är belysande för mörkläggningen på området. Märkligt nog är det ju så, att konstitutionsutskottet icke har formell rätt att infordra denna redogörelse. Utskottet är sålunda här helt beroende av utrikesdepartementets, enkannerligen regeringens godtycke. I år har utskottet bildligt talat fått stå som tiggare vid den rike mannens dörr för att överhuvud taget få veta något av utrikesministern om hur han skött sitt ämbete. Och, vad värre är, utskottet har blivit avvisat, då det gällt den s. k. vita boken. Efter ett förspel, som jag icke för tillfället skall relatera men som är nog så uppseendeväckande, förklarade utrikesministern, att han icke kommer att överlämna redogörelsen till konstitutionsutskottet. Utskottet måste följaktligen i skrivelse vända sig till regeringen för att få tillgång till utrikesministerns framställning om utrikespolitiken under granskningsåret. Detta är i hög grad anmärkningsvärt för att ej använda ett starkare ord, att utrikesministern sålunda saklöst undanhåller konstitutionsutskottet en redogörelse för utrikespolitiken, som åtminstone i någon mån skulle ha kunnat komplettera de sorgligt bristfälliga protokollen.

Tillåt mig fråga hans excellens herr utrikesministern, om han verkligen anser det vara förenligt med sin konstitutionella ställning och med demokratiens principer att handla på sådant sätt gentemot riksdagens konstitutionsutskott. Genom utrikesministerns hållning i denna sak har utskottet icke haft möjlighet att granska utrikesministerns redogörelse och med ledning därav upprätta sitt dechargeutlåtande. Jag vet icke vilka personer utöver utrikesnämndens ledamöter som ha tillgång till denna omstridda utrikespolitiska redogörelse, men jag föreställer mig, att den distribueras bland annat till vissa högre ämbetsmän och högre officerare. Överväger manne utrikesministern härvidlag lika noga riskerna för att vita bokens innehåll skall komma till utomstående kännedom som då det gäller riksdagens konstitutionsutskotts ledamöter? Eller har manne utrikesministern till sitt förfogande speciella analyser av deras pålitlighet i fråga om rikets säkerhet men saknar sådana i fråga om konstitutionsutskottets ledamöter? Jag menar att utrikesministerns handlingsätt utmanar både harmen och löjet.

Det bör också anmärkas att utrikesnämnden i år icke erhöi utrikesministerns

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

redogörelse förrän den 15 eller 16 maj. Enligt regeringsformens § 54 andra stycket är utrikesministern skyldig att *vid riksdagens början* lämna sin redogörelse över den allmänna utrikespolitiken till utrikesnämnden. I stället lämnades den, som jag nyss antydde, närmare slutet än början av riksdagen. Jag anser, att utrikesministern bör vara skyldig riksdagen en förklaring, av vilka orsaker han icke följt grundlagens bud i detta avseende, orsaker som vi nu icke känna till.

Vad jag här påtalat synes mig ha motiverat ett betydligt bestämdare uppträdande från konstitutionsutskottets sida. Det kan väl knappast med skäl bestridas, att konstitutionsutskottet och, såvitt jag kan se, även utrikesnämnden under senare år degraderats till institutioner, som äro beroende av regeringens godtycke för att kunna utöva sin rådgivande, kontrollerande och granskande verksamhet. Detta innebär ju också faktiskt, att riksdagen satts ur spelet i i fråga om utrikespolitiken. Den vanliga ursäkten, att det väsentliga ändå är, att regeringen lyckats hålla landet utanför kriget, kan man självfallet icke godtaga. Det är icke tack vare den bristande kontakten mellan regering och riksdag, det är icke tack vare mörkläggningen av utrikesärendena *utan det är i trots härav* som landet hållits utanför kriget. Det är ett orimligt påstående, att regeringen ej skulle ha kunnat klara landets fred och oavhängighet utan att sätta riksdagens rättigheter ur spelet. I varje fall borde regeringen låtit riksdagen själv avgöra vad som med hänsyn till kommunikationerna mellan regeringen och riksdagen varit till »rikets sannskyldiga nytta».

Tyvär har emellertid konstitutionsutskottet stannat vid att uttala en förväntan om framtida förbättring i de klandrade avseendena. Sammanställes detta med konstaterandet i utskottets utlåtande av oeffterrettighetstillståndet på detta område, påminner ju det hela om berget som födde en råtta. Utskottet har ju icke ens velat upptaga den berättigade reservationsanmärkning, som framförts av vissa ledamöter i utskottet och som berör just frågan om kontakten mellan regering och riksdag i utrikespolitiska frågor.

Herr talman! Det är kanske i främsta rummet krigsförhållandena och ett påstått behov av en kompakt enighet kring samlingsregeringen som fått tjäna som motivering för de försyndelser, som jag här påtalat. Nu är emellertid kriget slut, och samlingsregeringen bereder sig att avtåga från historiens arena. Jag hoppas — och därmed vill jag sluta — att dessa förhållanden skola giva konstitutionsutskottet litet mera kurage för framtiden och leda till att riksdagen på nytt blir ett verkligt centrum för både in- och utrikespolitiken. Detta är en av förutsättningarna för att Sverige skall kunna intaga sin plats i det nya demokratiska Europa.

Herr von Friesen: Herr talman! Jag skall be att få anknyta till de ord, som utskottet har anfört i sin s. k. ingresserinran, där det beklagar sig över den brist på material för bedömandet av de utrikespolitiska frågorna, som faktiskt är för handen. Jag delar också den uppfattning, som utskottets ärade ordförande har givit uttryck åt, att det är med en känsla av snopenhet, när man år efter år tar och studerar protokollen över utrikesdepartementets ärenden och där finner en så torftig redovisning för vad som har hänt. Man skulle möjligen kunna tänka sig, om man från det vanliga protokollet ginge till det så kallade femtioårsprotokollet, d. v. s. det ännu så länge i femtio år hemliga protokollet, att man där skulle få bättre upplysningar om den förda politiken. Så är emellertid ingalunda förhållandet; man blir lika besviken, när man studerar det. Där finner man en sådan sällsam uppgift som att grosshandlaren Lundström godkänts som San Salvadors generalkonsul i Sverige, en uppgift som skall vara okänd i femtio år men som vederbörande person omedelbart kommer att

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

tillkännagiva för bekantskapskrets och affärsvänner. Det är ju därför han fått denna utmärkelse!

Emellertid säger utskottet i slutet av ingressen, att orsaken till att utskottet har gjort denna lilla erinran är att det icke riktigt har klart för sig om och i vad mån denna grundlagsbestämmelse angående samarbete mellan regeringen och riksdagen i utrikesärenden till sin anda och bokstav följts; det har icke alltid kunnat tydligt klarläggas.

Vi måste väl ändå, herr talman, gå in på frågan vad utskottet åsyftar genom vinnandet av denna ökade kunskap i utrikespolitiska sammanhang. Det kan vara två saker. Dels kan det vara frågan huruvida kontakten vid maktövertagandet; jag skall strax komma till den. Det kan vidare vara frågan huruvida det finnes anledning till kritik av den förda utrikespolitiken som sådan. Vad beträffar den senare saken är jag alldeles ense med det uttalande, som gjorts av utskottets ordförande, att i fråga om det granskningsår, som här föreligger, 1944, torde icke någon i denna kammare vara beredd att kritisera själva den förda politiken. Den har otvivelaktigt följts av en mycket allmän anslutning ifrån riksdagens ledamöter.

Jag vill emellertid göra den invändningen, att när man studerar exempelvis den största frågan, som vår utrikesledning haft att handlägga, frågan om förbindelserna med Tyskland, blir man en smula förvånad över det sätt, varpå denna fråga i vissa avseenden behandlats. Det viktigaste avgörandet, som ju småningom, som alla veta, ledde till avbrytandet av handelsförbindelserna med Tyskland, fattades icke av regeringen i konselj och alltså under konstitutionellt ansvar, utan det lät regeringen en speciell myndighet, krigsförsäkringsnämnden, fatta. Jag utgår nämligen från att krigsförsäkringsnämnden icke på eget bevåg fattat ett så viktigt avgörande som detta utan att inhämta direktiv från utrikesdepartementet.

Jag skall härefter med ett par ord beröra frågan om kontakten mellan regering och riksdag. Den har ju blivit reglerad i ett grundlagsstadgande från 1921. I § 12 regeringsformen föreskrives, att riksdagen under vissa förhållanden ovillkorligen måste höras beträffande överenskommelser mellan Sverige och andra makter. Det rör sig om sådana där saker som tullar och liknande. Det föreligger icke, såvitt jag vet, någon sådan fråga. Dessutom skall riksdagen höras beträffande andra överenskommelser, som äro av större vikt. I andra stycket av denna paragraf finnes det emellertid en inskränkning, som ger Kungl. Maj:t dispens från denna föreskrift om skyldighet att höra riksdagen. Men i sådant fall skall i stället Kungl. Maj:t höra utrikesnämnden.

Trots det mycket sparsamma material, som stått till konstitutionsutskottets förfogande, ha vi i alla fall fått ihop en liten förteckning på överenskommelser, som ingåtts under granskningsåret. Där ha vi förtecknade 13 sådana, smått och stort blandat om vartannat. Bland de otvivelaktiga frågorna av mindre vikt finna vi en överenskommelse med Finland angående upphävandet av förbudet mot fiske i Torne älv. Det är en fråga som det icke är nödvändigt att riksdagen tar ställning till. Det är vidare en överenskommelse med våra grannländer om viss kreditgivning. Där skulle man möjligen kunna säga, att riksdagen givit Kungl. Maj:t så vidsträckta fullmakter på detta område, att det kanske icke varit nödvändigt. Men så hittar man en eller möjligen två överenskommelser, beträffande vilka jag ifrågasätter, huruvida det icke varit riktigt, att även riksdagen hörts. Det är främst konventionen rörande internationell civil luftfart och en interimsoverenskommelse rörande internationell civil luftfart, överenskommelse om rätt till transitflygning i internationell luftfart och överenskommelse om internationell luftfartstransport, d. v. s. alla de beslut, som fattades av de svenska delegerade vid den internationella konferensen i Chikago.

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Likaså skall man möjligen kunna säga att överenskommelsen med Amerikas förenta stater rörande upprättande av en flyglinje mellan Förenta staterna och Sverige var, när densamma träffades, så viktig, att den kunde rubriceras som en fråga av större vikt enligt grundlagens uttryckssätt. Icke beträffande någon av dessa överenskommelser har riksdagen blivit hörd, och såvitt man kan bedöma av föredragningslistorna vid utrikesnämndens sammanträden har så icke heller varit fallet med utrikesnämnden. Det är naturligtvis möjligt, att vid utrikesnämndens sammanträden diskussionsvis lämnats upplysningar i det ena eller andra ämnet, men jag räknar icke det som tillfredsställande. Skall en fråga tagas upp inför detta speciella organ, inför en nämnd, där riksdagens förtroendemän i utrikespolitiska spörsmål sitta, kan man väl rimligtvis begära, att saken kungöres på förhand genom att den fråga, som skall behandlas, uppföres på föredragningslistan till nämndens sammanträde.

Herr talman, det är dessa erinringar jag har velat göra i anslutning till utskottets ingressanmälan. Jag tror, att jag har fog för mitt påstående, då jag säger, att kontakten mellan regeringen och riksdagen icke har blivit bättre under granskningsåret. Samma förhållande påtalades förra året i ett särskilt yttrande av fyra eller fem av konstitutionsutskottets ledamöter. Man har uppenbarligen icke tagit någon hänsyn till det sålunda uttalade önskemålet. Jag måste därför med ledsnad instämma i ett uttalande, som gjordes under förra årets dechargede-batt, då en talare beklagade det stora avstånd, som fortfarande tycks förefinnas mellan Arvfurstens palats och Helgeandsholmen.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther**: Herr talman! Utskottets ingressanmälan berör ett ämne, som är en gammal stridsfråga, vilken många gånger varit föremål för vidlyftiga debatter. Så har exempelvis varit fallet åren 1925 och 1930. Frågan gäller i vad mån konstitutionsutskottet har rätt att utfå handlingar, som angå utrikespolitiken. Denna gång har utskottet icke berört själva huvudprincipen utan uttalat sin förväntan, att statsrådsprotokollen i utrikesärenden för framtiden skola föras så, att utskottets konstitutionella granskningsarbete icke omöjliggöres eller försvåras. Under sådana förhållanden skall jag icke heller gå in på den större principfrågan utan inskränka mig till att göra några ganska korta påpekanden av mera praktisk natur beträffande statsrådsprotokollen.

Om man går igenom de senaste årens statsrådsprotokoll i utrikesärenden är det mycket riktigt att man finner, att det mestadels är ganska obetydliga saker, som där behandlas. Beträffande det största antalet ärenden, sådana som befordringar, förordnanden eller utnämningar, frågor angående utanordnande av medel för olika ändamål etc. äro utrikesdepartementets föredragningslistor säkert lika fullständiga som vilket annat departements som helst och lika fullständiga under de senare åren som de varit tidigare. Sedan finns det en grupp av ärenden, som kunna karakteriseras med exempel sådana som erkännande av utländska konsulter i Sverige, frågor rörande framställningar till Sverige om att åtaga sig skyddsmaktsuppsdrag för andra länder m. m., som icke ha alltför stor betydelse, och så finns det naturligtvis ärenden rörande propositioner och expediering av riksdagsskrivelser.

Men det finns också en grupp av ärenden, som redan förut berörts av ett par talare och som är av större intresse i detta sammanhang, nämligen godkännande och undertecknande av överenskommelser med främmande makter. I utskottets erinran säges det, att ett sådant spörsmål som frågan, om och i vad mån gällande grundlags bestämmelser angående samarbete mellan regering och riksdag i utrikesärenden till sin anda och bokstav följts, ej alltid kunnat tydligt klarläggas. Jag vet icke ännu, vad man från utskottets sida avsett, åtmins-

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

tone icke allt vad man avsett, med detta uttalande, men jag har föreställt mig, att man framför allt syftat på frågan om i vad mån överenskommelser med främmande makter skola jämlikt § 12 i regeringsformen underställas riksdagen, respektive göras till föremål för överläggningar i utrikesnämnden. I varje fall framgick det av herr von Friesens anförande, att detta måste vara en huvudpunkt. Men då vill jag påpeka att beträffande dessa ärenden finns det alltid konseljbeslut. Det ligger i sakens natur att oavsett om ärendet sedan underställes riksdagen eller förut har föredragits inför utrikesnämnden, så finns det alltid ett beslut, när ett avtal träffats. Annars blir det ju icke något regeringsavtal. När det gäller handelsavtal samt ekonomiska och finansiella avtal, är det vanligt, att beslut om godkännande av avtalet meddelas på föredragning av handelsministern, finansministern, folkhushållningsministern eller kommunikationsministern, under det att det formella undertecknandet, alltså avslutandet av avtalet, sker efter föredragning av utrikesministern. Här har ju alltså konstitutionsutskottet full möjlighet att begära in handlingarna, vilket också skett i åtskilliga fall, och handlingarna ha också i sådana fall överlämnats till utskottet. Utskottet har sålunda tillfälle att granska frågan om grundlagens bestämmelser angående samarbete mellan regering och riksdag följts eller icke.

Jag förstår mycket väl, att detta icke täcker allt vad utskottet velat säga. Vore så fallet, skulle naturligtvis icke denna erinran ha gjorts. Jag förstår också fullkomligt de synpunkter, som ligga bakom utskottets erinran, nämligen att utskottet icke kunnat genom studium av tillgängliga handlingar följa utrikespolitikens gång ens i de viktigaste frågorna. Men det ligger, skulle jag vilja säga, i dessa ärendens natur. Herr Hallén har för övrigt påpekat, att så i viss mån är fallet. Jag vill framhålla, att det är fallet i så hög grad, att man icke kommer ifrån det. Jag vill visst icke förneka, att åtskilligt mer, än vad som är fallet, angående den allmänna utrikespolitiken kunde komma fram genom statsrådsprotokollen. Även i ärenden, där det icke är formellt nödvändigt, kunna beslut fattas i konselj. Så kunde förfarits i ett större antal fall än som skett, men jag vill tillägga, att jag icke tror, att därmed något egentligen skulle vunnits. Jag tror icke, att utskottet därigenom skulle fått sin önskan uppfylld. Granskningsmaterialet skulle ändå alltid blivit osammanhängande och sporadiskt, och utskottet skulle säkert alltjämt känt sig oförnöget att endast på grundval av protokollen bilda sig en uppfattning, på sätt utskottet säger sig önska.

Men det som förvånat mig något är att det sägs, att den s. k. vita bokens framställning av de allmänna utrikespolitiska förhållandena under föregående år icke heller givit utskottet någon egentlig möjlighet att följa utrikespolitiken. Det tycker jag är litet orättvist. Denna redogörelse ger en ganska fullständig, sammanhängande bild av vad som förekommit, och den som har tillgång till denna bok kan knappast säga, att han icke har möjlighet att följa med det gångna årets utrikespolitik i stora drag. Det har blivit praxis under de sista åren, att jag under hand lämnat ett exemplar av denna bok till utskottets ordförande. Boken är ju hemligstämplad och enligt grundlagen avsedd att delgivas utrikesnämndens ledamöter, som äro skyldiga att iakttaga sekretess. Jag har i år liksom tidigare förfarit på detta sätt därför att jag velat så mycket, som jag vågat, tillmötesgå en önskan från utskottets ordförande. Inom parentes vill jag nämna att i år har boken på grund av åtskilliga skäl kommit ut senare än vanligt och att detta är anledningen och enda anledningen till att den kommit utskottet så sent till handa. I år har emellertid regeringen fått en skriftlig framställning från utskottet om att få taga del av denna bok. Jag har icke ansett mig ha rättighet att bifalla en sådan fram-

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

ställning. Jag har läst grundlagen så, att denna redogörelse icke får på detta sätt officiellt lämnas till någon annan än utrikesnämnden. Det är därför denna framställning icke bifallits. Det förhållandet att jag under hand lämnat ut boken, vilket jag, det vill jag säga, för övrigt varje gång gjort med en viss tvekan — jag känner mig fortfarande icke riktigt säker på, att jag haft rätt till det — visar väl i varje fall, att jag icke haft någon önskan att undanhålla utskottet vad som finns där. Av vad jag nu sagt, måste ju framgå, att herr Senander fått saken fullständigt om bakfoten. Det förhåller sig icke alls så, som han säger, att jag skulle vägrat lämna ut boken i år. Den framställning, som efteråt gjorts till regeringen, har ingalunda blivit bifallen, utan den har tvärtom icke blivit bifallen.

Ja, detta är i korthet de påpekanden, jag velat göra. Jag kan tänka mig, att en kommande utrikesminister kan tillmötesgå det uttryckta önskemålet i högre grad än vad jag gjort och försöka få fram flera konseljbeslut. Själv skulle jag visst icke ha något emot att förfara på samma sätt, men jag tror som sagt icke att någonting komme att vinnas därmed.

När herr Hallén säger, att häri ligger det en stor fara, undrar jag, om icke det är en överdrift. Herr Hallén sade, att när man nu gick igenom vad som hänt förra året, vilket ju i alla fall skett med anlitande av vita boken, så fastnade man vid ett par mycket viktiga punkter. Dessa punkter omnämndes av herr Hallén som exempel och mycket viktiga sådana. Det var en note i kullagerfrågan på våren och en note om den allmänna politiken i november förra året. Herr Hallén sade, att dessa noter visserligen voro skrivna så, att de motsvarade riksdagens och den allmänna opinionens önskan om hur politiken borde föras, men att förhållandet kunde varit det motsatta, och vad hade då icke kunnat inträffa? Därvidlag tycker jag, att herr Hallén förbiser utrikesnämndens tillvaro. Båda dessa ärenden ha, det är alldeles självklart, varit föremål för överläggning i utrikesnämnden. Jag erinrar mig särskilt beträffande den senare noten, som onekligen var av stor vikt, att själva formuleringen diskuterades och att den till och med på förslag av några enskilda medlemmar av utrikesnämnden undergick vissa små justeringar, innan den fick sin slutgiltiga form. Jag tror alltså, att i fortsättningen liksom hittills måste riksdagens kontroll över utrikespolitiken snarare handhas av utrikesnämnden än av konstitutionsutskottet.

Herr Fast: Herr talman! Jag har blivit förvånad över denna debatt. Den står icke riktigt i god samklang med vad utskottet i sin ingress har anfört, och detta vittnar om hur betänkligt det är, när utskottet använder sig av former, som ligga utanför dem som reglerats genom bestämmelserna i 107 eller 106 § regeringsformen. Att jag emellertid kunnat biträda detta ingressuttalande har uteslutande berott därpå, att i detta uttalande icke ingår något klander mot något statsråd i någon form. Det har icke varit avsett att innebära klander emot utrikespolitiken. Utskottet har endast uttalat vissa önskemål. Så har skett även vid tidigare tillfällen, kanske icke på det utrikespolitiska området, utan på andra områden, som falla inom utskottets verksamhetsfält. Uttalandena ha gällt förhållanden, vilka varit av betydelse för utskottets granskningsarbete ur tekniska eller andra synpunkter. Detta var också orsaken till att man i utskottet kunde uppnå samling kring ingressuttalandet.

Den klandertalan, som under debatten förts av enskilda ledamöter, måste därför stå för nämnda ledamöters egen räkning och icke för utskottets räkning. Men då jag avgivit denna förklaring, vill jag ändå i anledning av vad som förekommit erinra om ett par ting. Det förhåller sig ju på det sättet att under den orosfyllda tid, under vilken kriget pågätt och vi varit utsatta för

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

alla möjliga påfrestningar och faror, vilka vi alla känna till, har förhållandet mellan regering och riksdag måst förskjutas i skilda avseenden. Jag erinrar om de oerhört betydelsefulla fullmaktslagar, som riksdagen gång efter annan lämnat Kungl. Maj:t, då det gällt disponerande av medel icke minst till försvarsändamål men även i andra avseenden. Det är väl ingen som förmenar, att riksdagen skulle ha frångått sina gamla principer, om vi icke levat under utomordentligt pressande förhållanden. Vidare må framhållas, att regeringen har måst utöva sin verksamhet även med anlitande av andra organ än de vanliga. Jag syftar på alla dessa kommissioner, som tillsatts för olika ändamål. Därför har under denna bekymmersamma tid skett en allmän förskjutning av förhållandet mellan regering och riksdag. Ingen har varit glad åt denna utveckling. Alla ha vi beklagat den och jag hoppas och tror, att utvecklingen beklagas icke bara på riksdagshåll utan lika mycket på regeringshåll. Det är mot denna bakgrund som vi måste se den utveckling, vilken ägt rum under denna tid. Det är då ganska naturligt, att konstitutionsutskottet i sitt granskningsarbete icke minst då det gällt utrikespolitiska frågor gått fram med den allra största varsamhet, och jag skall ju erkänna, att under dessa år icke gjorts erinringar och anmärkningar, som under normala förhållanden skulle framställts. Men då vi nu befinna oss i det läget, att vapenstillestånd slutits i Europa och freden skymtar, är det ju klart, att man så fort som möjligt vill återgå till de gamla normala formerna. Därför har från utskottets sida gjorts en stilla erinran om önskvärdheten av en återgång till normala förhållanden, under vilka riksdagens kontrollerande makt varit en annan än under kristiden. Jag glädjer mig åt det uttalande, som hans excellens utrikesministern gjort om att det utan tvekan hade kunnat lämnas flera upplysningar i form av fullständiga protokoll i vissa ärenden. Själv ansåg emellertid utrikesministern, att därmed icke mycket skulle varit vunnet och att kontrollen måste utövas på annat sätt och då främst via utrikesnämnden.

Jag tror detta spelar en alldeles speciell roll såtillvida som det liksom lättar atmosfären och skapar ett förtroendefullt förhållande mellan regering och riksdag. Konstitutionsutskottets uppgift är ju ingalunda en tacksam utan en mycket otacksam uppgift, men utskottet handlar också på riksdagens vägnar, och jag tror därför, att det är angeläget, att man även från utrikesdepartementets sida på ett riktigt sätt tager de önskemål, som här ha framställts ifrån konstitutionsutskottet, och jag betraktar detta såsom ganska självklart efter de uttalanden, som gjorts av hans excellens utrikesministern. Jag tror, att detta är den riktiga vägen att komma fram till vad tidigare gällt i fråga om kontroll ifrån riksdagens sida men också att skapa en god atmosfär, ett bättre förhållande än det, som under senare tid rått mellan regering och riksdag, och sålunda även skapa bättre betingelser jämväl för den otacksamma uppgift, som konstitutionsutskottet har sig ålagd.

Jag vill emellertid ännu en gång betona att någon klandertalan har utskottet inte fört utan det har framställt önskemål med hänsyn till det förändrade läge vi nu befinna oss i, önskemål som jag tror man kan tillmötesgå även från utrikesdepartementets sida.

Herr **Hallén**: Herr talman! Hans excellens herr utrikesministern efterlyste vad utskottet kunde syfta till med följande mening: »Exempelvis har ett sådant spörsmål som frågan, om och i vad mån gällande grundlagsbestämmelser angående samarbete mellan regering och riksdag i utrikesärenden till sin anda och bokstav följts, ej alltid kunnat tydligt klarläggas.»

Jag skall be att få ge ett exempel. Det föreskrives ju att utrikesnämnden skall höras före viktiga ärendens avgörande. Hur skall konstitutionsutskottet

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

kunna fullfölja även denna del av sin granskningsplikt? Jo, det sker genom att man får del av utrikesprotokollen genom vissa bilagor, som innehålla föredragningslistorna till utrikesnämndens sammanträden. Hur se dessa listor ut? Ja, ibland står det precis vad det är för ärende, och då kan man se att vid den och den tidpunkten sammanträdde utrikesnämnden och fick alltså information i saken, och sedan kan man i annat sammanhang se att då och då fattades det och det beslutet. Men om en föredragningslista t. ex. har följande överläggningsärende: den utrikespolitiska situationen — hur skall man då kunna veta, i vad mån ett kanske viktigt ärende har behandlats på ett så pass tidigt stadium i utrikesnämnden att grundlagens bud blivit följda?

Jag skulle också, herr talman, vilja säga ett ord angående hela den principiella erinran vi gjort. Herr Fast har understrukit vad jag själv sade i mitt första anförande, nämligen att vår utrikesledning är värd både riksdagens och hela landets varma erkännande för det kloka sätt varpå utrikesärendena, inte minst under 1944, handlagts. Men jag vågar ändå påstå att man kan konstatera, att i utrikesministerns svar ingick ganska mycket erkännande av att det kan finnas fog för utskottets önskan, att protokollen skola göras fylligare. Utrikesministern ställde sig dock litet tveksam i fråga om de av mig anförda exemplen, alltså beträffande svaret rörande kullagerproblemet i april och vidare svaret från de allierade i september rörande en omläggning av svensk utrikespolitik. Utrikesministern menar att det har inte något vidare värde, om detta finns fört till ett protokoll. Nej, i detta speciella fall har det intet värde, ty det skulle inte ha fallit någon i utskottet eller riksdagen in att anmärka på det. Men, som jag tillät mig säga i mitt första anförande, förutsätt att det rådde i just dessa frågor en splittrad opinion i landet, som kom till synes i riksdagen och att man då skulle velat reagera! Då hade detta likväl varit omöjligt. Det vore konstigt om det inte skulle kunna finnas en sådan form att man konstitutionellt kunde pröva så pass viktiga saker, som inte avgöras i en handvändning utan efter moget övervägande och som i ett par fall fått uttryck i under mycket solenna och värdiga former avgivna svar till stormakterna.

Jag måste absolut reagera emot yttrandet att det är utrikesnämnden som liksom övertar granskningen av utrikespolitiken. Vi måste absolut hävda, så länge grundlagen består i den form den har, att så är inte fallet. Även om utrikesnämnden har ett avgörande inflytande på många ärendens behandling, måste i alla fall det politiska ansvar, som skall kunna utkrävas, vila på konstitutionsutskottet — någon annan form äga vi inte. Vi skola komma ihåg att det är nödvändigt att få så pass utförliga protokoll som möjligt. Ty hur kan det inte inträffa, om vi få en ny regering och den för en viss politik mot den ena eller andra av stormakterna, att det blir en mycket splittrad uppfattning om detta i riksdagen. Skall då inte riksdagen ha tillfälle att just genom den konstitutionella prövningen säga sin mening om detta? Denna prövning är inte bara formell, det veta vi, utan det är även en s. k. politisk prövning. Man har rätt att pröva, om den och den åtgärden var inte bara konstitutionellt formellt oantastlig utan även om den var ur reell synpunkt klok och ändamålsenlig. Det kallas den politiska granskningen och en sådan är utskottet, som vi väl känna till, fullt i sin rätt att utöva, men då måste konstitutionsutskottet också ha material härför.

Herr Hällgren: Herr talman! Även jag skall be att få beröra det i debatten redan framförda, reservationsvis ställda anmärkningsyrkandet under punkt 11; det var herr von Friesen som förde denna fråga på tal i diskussionen.

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Denna reservation slutar med uttalandet, att man anser att anmärkning bort göras mot ministern för utrikes ärendena Günther.

Herr von Friesen nämnde att det var 13 punkter som han särskilt fastnat för och som rörde överenskommelser med utländsk makt under granskningsåret. Jag har de 13 punkterna här. Vi ha gått igenom dem i utskottet men ha inte funnit skäl gå med på anmärkningsyrkandet härvidlag. En anmärkning rörande dessa punkter skulle för övrigt i de flesta fall inte drabba utrikesminister Günther utan handelsministern och eventuellt andra statsråd.

När man granskar sådana regeringsåtgärder får man inte förbise, att regeringen har andra möjligheter att söka kontakt med riksdagen såsom representant för folket än genom utrikesnämnden. Ett sätt är ju att regeringen själv går till riksdagen, och beträffande de flesta av dessa 13 punkter ligger det till på det sättet, att riksdagen har givit regeringen fullmakter, vilka regeringen använt sig av. Dessutom ligga framställningar i form av kungl. propositioner till behandling på riksdagens bord. I två propositioner, nr 139 och nr 295, till årets riksdag begäres medel och redogöres bland annat för de statskrediter vilkas användning ej begränsats till efterkrigstiden. Det gäller medel som riksdagen ställt till Kungl. Maj:ts förfogande att användas för beviljande av krediter till andra länder. Det rör sig om en summa till den 31 december 1944 på 324 500 000 kronor. I proposition nr 139 lämnas noggranna redogörelser för vilka kreditavtal som ingåtts: mellan Sverige och Norge, Sverige och Nederländerna, Sverige och Finland, Sverige och Danmark, o. s. v. Riksdagen har sålunda möjlighet att genom det utskott, som skall behandla dessa kungl. propositioner, få reda på hur medlen både ha använts och komma att användas. Den punkt som inte inneslutes i dessa propositioner är frågan om luftfartsförbindelserna mellan Amerikas förenta stater och Sverige, alltså flyglinjen som planeras. Emellertid upplyste häromdagen statsministern att även den frågan kommer inför riksdagen.

Utskottet har således vid behandlingen av detta anmärkningsyrkande inte funnit att det förelåg skäl för att bifalla detsamma. Det är endast för att upplysa om hur det i detta fall verkligen ligger till som jag har begärt ordet i denna del av debatten.

Herr Senander: Herr talman! Hans excellens herr utrikesministern sökte göra gällande att jag fått frågan om vita bokens tillställande till konstitutionsutskottet »om bakfoten». Jag tror inte det. Frågan har nämligen behandlats i konstitutionsutskottet.

Jag nämnde i mitt första anförande, att det fanns ett förspel till historien, som jag emellertid inte då hade anledning att närmare beröra. Det förekom nämligen att en av utskottets ledamöter på ett mycket otillständigt sätt bakom ryggen på utskottet vände sig till en underordnad tjänsteman i utrikesdepartementet och hemställde, naturligtvis för vidare befordran — huruvida denne tjänsteman befordrat det eller ej, vet jag inte, men det ligger nära till hands att anta att han har gjort det — att man i år icke skulle ställa vita boken till utskottets förfogande, under motivering att den då skulle komma i händerna på ett femtiotal personer. Det var den officiella motiveringen eller i varje fall den som angavs av den utskottsledamot det här gällde, men i verkligheten kanske det var något annat skäl.

Under sådana förhållanden och då hans excellens herr utrikesministern under tidigare år har tillställt utskottet vita boken men i år först efter långvarig tvekan och efter särskilda påtryckningar hos regeringen från utskottets sida tillställt utskottet vita boken, kan man med skäl förutsätta, att utrikesmi-

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

nistern från början haft för avsikt att inte låta konstitutionsutskottet få tillgång till den vita boken.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther**: Herr talman! För att det inte skall råda någon oklarhet på denna punkt upprepar jag vad jag har sagt: herr Senander har fått saken om bakfoten. Jag har inte haft det minsta emot att på samma sätt som tidigare lämna ut denna bok, och jag har gjort det. Det var inte alls efter påtryckningar på regeringen som detta skedde, utan den framställning till regeringen, som gjordes från utskottet, ansågo vi inte kunna bifallas. Det förhåller sig således på motsatt sätt mot vad herr Senander påstår.

Herr **Hallén**: Herr talman! Jag vill inte blanda mig i tvisten angående vita boken men så mycket kan jag i alla fall säga, att det är alldeles uppenbart att det är skäl i att man till ett annat år försöker få en ändring till stånd härvidlag, så att icke bara *ett* organ i riksdagen, nämligen utrikesnämnden, utan även konstitutionsutskottet får lagenlig rätt att ha tillgång till boken. Jag erkänner att utrikesministern har alldeles rätt i att utskottet inte har rätt att få denna s. k. vita bok, men inte minst med tanke på protokollens tilltagande knapphet är efter år är det angeläget att utskottet får den, och då bör också grundlagen så ändras att detta kan ske.

Det är inte mer än tillbörligt att vi förr eller senare få lagenlig rätt till detta, då det som bekant inte bara är utrikesnämndens ledamöter som få del av vita boken utan även en hel del andra människor. Jag behöver inte räkna upp dem, men jag kan ge en ganska lång förteckning på folk, som får del av denna s. k. vita bok, inte bara diplomater och tjänstemän i utrikesdepartementet, utan också representanter för armén och naturligtvis några utländska beskickningar, liksom även våra landshövdingar och biskopar, om jag inte är oriktigt underrättad. Det borde då finnas goda skäl för att ändra lagen så att även konstitutionsutskottet hädanefter kan få ta del av en sådan handling.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Kammaren beslöt lägga ingressuttalandet till handlingarna.

Under *punkten 1:o*) hade utskottet uttalat, att utskottet funnit bristande beredning föreligga i ett den 25 februari 1944 avgjort ärende, varigenom Kungl. Maj:t föreskrevit vissa allmänna normer för planläggning och uppförande av ämbetsbyggnader, och i anledning därav beslutat anmärkning mot dåvarande chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Andersson.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Andersson** i Falun: Herr talman! Under förevarande punkt har konstitutionsutskottet riktat en anmärkning mot mig för beredningen av ett ärende. Enligt grundlagens bud skola ärenden, innan de föredragas i statsrådet, beredas genom inhämtande av upplysningar från vederbörande ämbetsverk, och det är i fråga om detta sistnämnda som det enligt utskottets mening har brustit i det här påtalade fallet.

För någon vecka sedan sade en talare här i kammaren, att det var föga hedersamt, om ett statsråd försökte komma undan ansvaret för sina gärningar genom att skylla på andra. Jag vill för säkerhetens skull börja med en förklaring, att jag utan vidare påtar mig ansvaret för den regeringshandling det här är fråga om. Inte heller tänker jag ursäktas mig med att saken har slunkit igenom på grund av något förbiseende — tvärtom, den är ganska

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

noga diskuterad i departementet. Men det är också det enda medgivande jag är benägen att lämna. Jag bestrider nämligen det befogade i anmärkningen och detta på bl. a. följande grunder.

Det remissförfarande som beskrives i regeringsformen måste tolkas som avseende egentliga verkställighetsåtgärder och icke utredningsbeslut. I varje fall fattas så gott som alla utredningsbeslut utan någon remiss till myndigheter. Det beslut, varom här är fråga, är just ett utredningsbeslut och icke någon verkställighetsåtgärd i vanlig mening; jag vågar påstå att man har allt skäl till bedöma saken så. Dessutom är beslutet ingalunda fattat utan förberedande beredning. Den kommitté som figurerar i målet, civila byggnadsutredningen, var en instans som var utrustad med den bästa sakkunskap, nästan densamma som om den varit ett ämbetsverk: den hade ritkontor och kansli och hade möjlighet att tillkalla experter. Ett enhälligt förslag från en så utrustad instans bör väl nästan kunna ersätta den remissberedning varom grundlagen talar. Vi få för övrigt komma i håg att när grundlagen skrevs var utredningsbegreppet, åtminstone vad kommittéer beträffar, ingalunda så klart utkristalliserat som nu. Det statliga kommittéväsendet var då så gott som okänt.

Frågan är väl nu, om en omsorgsfull beredning i en kommitté inte kan få anses ersätta remisserna till de ordinarie myndigheterna. Den saken måste särskilt aktualiseras i detta fall, eftersom ingen kan bestrida att det beslut, varom det är fråga, föregåtts av en grundlig beredning. Men den har icke skett i kungl. byggnadsstyrelsen, som det ordinarie ämbetsverket, utan i civila byggnadsutredningen, som haft en mera tillfällig funktion. Jag antar att innan konstitutionsutskottet gått till en så anmärkningsvärd åtgärd som att klandra den formella beredningen av ärendet, man inom utskottet bestämt sig för en tolkning härvidlag, och den måste väl vara sådan, att konstitutionsutskottet icke godkänner en beredning genom sakkunniga som ersättning för beredning genom remiss till myndigheter.

Då uppstår emellertid ett spørsmål, som jag förmodar att konstitutionsutskottet med den konstitutionella expertis, som där finns representerad, kan ge svar på. Hur förhåller det sig med kristidskommissionerna? Äro de myndigheter i den mening, som det talas om i regeringsformens § 10? Äro de inte det, måste ju klandertalan av konstitutionsutskottet föras emot en hel rad regeringsbeslut, som ha fattats utslutande på förslag av kristidskommissionerna och utan någon remiss till andra myndigheter. Men om konstitutionsutskottet godkänner kristidskommissionerna som ordinarie myndigheter, var går då gränsen mellan kommissionerna och sakkunnigeberedningarna? Jag för min del vill i varje fall flytta civila byggnadsutredningen upp till den kategori som har värdighet av kommission, på de skäl jag nyss anfört. Den var för övrigt remissinstans och avgav yttranden i en mångfald byggnadsfrågor under den tid den fungerade. Den hade inte endast att utreda och inkomma med förslag rörande ett visst speciellt spørsmål, utan den hade en viss löpande funktion. Jag vill alltså likställa den i princip med en kommission.

Då vill jag rikta den frågan till konstitutionsutskottet — utan att propo-nera att rollerna skola bli ombytta, så att jag är åklagare och konstitutionsutskottet svarande: I vilka fall är konstitutionsutskottet berett att godkänna beredning inom kommittéer och kommissioner? Är inte konstitutionsutskottet berett att i något fall godkänna kommittéer och kommissioner som remissinstanser eller prövningsinstanser, vill jag göra en andra fråga: Varför har konstitutionsutskottet i så fall inskränkt sin anmärkning till detta enda fall, som i grund och botten har en rätt ringa räckvidd och gäller ett strängt begränsat område?

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Det har för mig kanske inte så stor betydelse att få klarhet i den saken, men för andra som komma att sitta i regeringar kommer det att vara bra att veta, om detta är inledningen till en ny praxis från konstitutionsutskottets sida eller om det bara är en tillfällig episod, som animerats fram. Mig veterligen är det första gången konstitutionsutskottet anmärker på bristande beredning i ett fall, då saken dock i förväg varit behandlad i en kommitté. Det finns en anmärkning från 1935 mot socialministern för bristande beredning i några understödsärenden, men i det fallet hade ingen som helst beredning ägt rum, utan ärendet hade helt och hållet handlagts inom departementet.

Själva den anmärkta sakens historia är rekapitulerad i utskottsutlåtandet, och den är i korthet den, att civila byggnadsutredningen efter framställning från den s. k. investeringsutredningen fick i uppdrag att göra upp förslag till normer för statliga byggnader. Det var sådana byggnader som skulle planeras för att ingå i en beredskapsstat för mötande av en eventuell arbetslöshet. Efter som en viss praxis i fråga om byggnadsstandarden utbildat sig under krisen under byggnadsutredningens ledning, var det givetvis ändamålsenligt att denna praxis kodifierades och lades till grund för planeringen av det stora byggnadsprogram, som man håller på att göra upp för att möta fredskrisen. I främsta rummet var det önskvärt att åvägabringa likformighet mellan olika byggnader så långt sig göra lät, och givetvis var även besparingssynpunkten dominerande. Men lika mycket beaktade man den vinst, man skulle göra genom att i förväg binda sig för en viss standard i detaljer och på det sättet undgå tidsutdräkt vid granskningen av förslagen och snabbt kunna sätta dem i effekt, i fall så skulle behövas.

Det förslag, som byggnadsutredningen sedermera levererade, fastställdes av Kungl. Maj:t. Jag vill för fullständighetens skull meddela — något som inte framgår av utskottsutlåtandet — att frågan var behandlad i allmän statsrådsberedning och att normernas innehåll därvid var föremål för granskning ur de synpunkter, som företrädades av cheferna för andra departement. Nu menar konstitutionsutskottet att det var konstitutionellt oriktigt att inte i förväg höra byggnadsstyrelsen om innehållet i detta byggnadsutredningens förslag. Jag vet, att man inom byggnadsstyrelsen hade samma uppfattning och att denna uppfattning också kom till uttryck i en uppseendeväckande hänvändelse från byggnadsstyrelsen till Kungl. Maj:t. Det kan ju hända, att frågan varit i säck innan den kom i konstitutionsutskottets påse. Emellertid är det att märka, att föreskrifterna i fråga icke äga någon generell giltighet, utan avse endast sådana ämbetsbyggnader för vilka anslag skall upptagas på den nämnda beredskapsstaten. De beröra således inte vad man kan kalla den ordinarie planläggningen på byggnadsområdet, utan ingå närmast som ett led i direktiven för de allmänna efterkrigsplaneringarna. Lika litet som tillsättandet av investeringsutredningen eller efterkrigsplaneringskommittén föregicks av några remisser till myndigheterna, lika litet anser jag att instruktioner, som Kungl. Maj:t meddelade som led i dessa kommittéers arbete, behövde underställas utomstående myndigheter remissvägen.

En hel rad regeringsbeslut, oavsett utredningsbesluten, fattas för övrigt utan någon remiss till myndigheter. Kammaren har nyss diskuterat frågan om innehållet i protokollet från utrikesdepartementets konseljärenden. Jag skulle kunna säga, att om det finns någon anledning till klander någonstades för bristande beredning genom remiss, så måste det vara vid handläggningen av utrikesärendena, vilka nästan aldrig remitteras till någon myndighet. Dessutom torde det inte vara kammarens ledamöter obekant, att propositionsbeslut många gånger fattas utan remiss till någon myndighet. Vi ha ett näraliggande exempel vid årets riksdag, nämligen propositionen om behandlingen av de främmande

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

båtarna. Denna proposition utarbetades i departementet och framlades för riksdagen utan någon remiss till myndigheterna.

Meningen med remissväsendet måste vara, att alla sakliga synpunkter på en fråga skola läggas fram, så att ingenting eftersättes, som kan inverka på regeringens bedömande av frågorna. Beträffande den här klandrade åtgärden och de direktiv som utfärdades för planering av byggnadsföretagen förhåller det sig så, att dessa direktiv icke äro ovillkorligen bindande för en efterföljande behandling. Ingenting hindrar sakkunskapen att komma fram under frågornas vidare behandling. För det första är det ju byggnadsstyrelsen som fått i uppdrag att leda planeringsarbetet. För det andra kommer varje byggnadsförslag att granskas i vederbörande departement och i regeringen, och slutligen komma byggnadsförslagen samt och synnerligen att granskas i riksdagen. Först sedan detta skett, kommer man fram till verkställighetsåtgärderna. Det är alltså många led i processen, under vilka sakkunskapen har tillfälle att göra sina synpunkter gällande.

De omdiskuterade normerna äro snart sagt inte heller ovillkorliga. De skola i huvudsak efterföljas, heter det. Skulle byggnadsstyrelsen anse, att normerna i något särskilt fall äro hinderliga för en ändamålsenlig planering, har man i Kungl. Maj:ts brev till byggnadsstyrelsen begärt, att byggnadsstyrelsen skall inkomma till Kungl. Maj:t med begäran om att få göra avvikelser. Efter vad jag inhämtat har någon sådan framställning från byggnadsstyrelsen icke gjorts, och därav vill jag draga den slutsatsen, att man i byggnadsstyrelsen inte funnit normerna för trånga eller hinderliga för planeringsarbetet, utan att de giva rum för en skäligen byggnadsstandard.

Nu kan det se ut av konstitutionsutskottets redogörelse för fallet som om byggnadsstyrelsens sakkunskap, i varje fall under den förberedande behandlingen, varit helt åsidosatt. Så är ingalunda fallet. Det förhåller sig nämligen så, att tvenne byggnadsråd tillhörde civila byggnadsutredningen och deltog i handläggningen av detta ärende utan att anmäla någon avvikande mening. Det var chefen för utredningsbyrån och chefen för byggnadsavdelningen. Vad jag kan se var det just dessa två ledamöter i byggnadsstyrelsen, som måste anses representera den största sakkunskapen beträffande planeringar av byggnadsföretag. Skulle en remiss ha gjorts till byggnadsstyrelsen, hade ärendet hamnat på utredningsbyrån, vars chef, byggnadsrådet Markelius, deltagit i ärendets behandling i civila byggnadsutredningen. Han hade givetvis varit jävig, och följaktligen skulle ärendet ha fått handläggas av någon av hans underordnade. Jag tror, att om remissförfarandet skall ha en förnuftig mening och inte tillämpas endast som ett offerande åt bokstavstrådom, så har i detta fall den sakkunskap som fanns företrädd i byggnadsstyrelsen ingalunda ställts utanför inflytande på handläggningen. Jag vågar alltså påstå, att ingenting som är sakligt betydelsefullt åsidosatts vid behandlingen av det ärende, som här är föremål för anmärkning.

Vidare vill jag tillägga, att dessa normer för planeringen av byggnader i allt väsentligt äro sanktionerade av statsmakterna, ty det är ingenting annat än ett fastställande av de normer, som under krigsåren utvecklats som praxis vid behandling av byggnadsärenden inom departementen och här i riksdagen.

Jag kan som sagt inte annat än förvåna mig över att konstitutionsutskottet slagit ned på detta fall, eftersom det finns så många andra regeringsbeslut, som fattats med mindre föregående beredning än vad i detta fall förekommit. Jag föranledes därför att tro, att eftersom utskottet utvalt just detta speciella ärende, man velat klandra något annat. Man har velat komma åt civila byggnadsutredningen och det besparingsarbete på byggnadsområdet som igångsatts genom byggnadsutredningens tillsättande. Man hade i det där läget flera år efter

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

kommitténs tillsättande inte kunnat få in något direkt skott på byggnadsutredningen, och då har man i stället skjutit på mig. Det är kanske alltså saken och inte formen man velat klandra. Men därest syftet varit att klandra själva civila byggnadsutredningen och därmed lägga plåster på de sår, denna vållat åtskilliga, kanske inte minst byggnadsstyrelsen, är det ingalunda orimligt att jag kommit i skottlinjen, ty det är jag som bär ansvaret för civila byggnadsutredningens tillsättande. Jag vill säga konstitutionsutskottet, att jag har utomordentligt gott samvete för denna åtgärd, jag är rent av stolt över den! Jag är glad att denna utredning kunnat åstadkomma så mycket besparingar som den gjort, större än vad alla andra besparingsutredningar tillsammans i detta land ha gjort. Under krisåren ha omkring 170 byggnadsförslag varit remitterade till civila byggnadsutredningen för granskning och yttrande, och av dessa ha ett mycket stort antal blivit föremål för ändringar i byggnadsutredningen. I de flesta fall ha dessa ändringsförslag accepterats av regeringen och även i riksdagen. Den byggnadssumma, som det är fråga om, uppgår till 165 miljoner kronor, och den besparing som åstadkommits på detta byggnadsbelopp genom civila byggnadsutredningens ingripande belöper sig till icke mindre än 28 miljoner kronor.

Det är som sagt med synnerligen stor glädje jag konstaterar effekten av den åtgärd jag på sin tid vidtog. Det enda jag här har att tillägga är att uttala min ledsnad över att man i riksdagen, där man framför allt borde hävda besparings-synpunkterna och där man borde understödja försöket att bryta ett gammalt arkitektvälde, visar så ringa förståelse för dessa besparingsåtgärder, som fallet tydligen varit i konstitutionsutskottet.

Herr **Hällgren**: Jag skall be att få redogöra något för utskottets ställning i detta ärende.

Civila byggnadsutredningen tillsattes den 1 augusti 1940, och den avlämnade förslag den 19 november 1943.

Den 25 februari 1944 föreskrev Kungl. Maj:t att vissa allmänna normer, vilka i stort sett överensstämde med de av byggnadsutredningen föreslagna, skulle i huvudsak lända till efterrättelse vid det planeringsarbete, som på investeringsutredningens föranstaltande eller efter dess förslag verkställdes beträffande statliga ämbetsbyggnader, för vilkas uppförande anslag avsåges att upptagas å allmän beredskapsstat.

Jag skall försöka återge en del av dessa normer, ty de ha kritiserats såväl av chefen för postverket som av kungl. byggnadsstyrelsen.

Vid bedömandet av lokalbehovet iakttages, att särskilda lokaler för personal med arbetsuppgifter av tillfällig karaktär icke beräknas. Även vid sådana institutioner, där hänsyn måste tagas till förekommande fluktuationer i personalbeståndet, såsom exempelvis militära ämbetsverk, skall anordnandet av reservrum i regel undvikas. Behovet av reservarbetsplatser tillgodoses i sådana fall lämpligen genom någon mindre ökning av rumsdjupet, varvid ett större antal reservplatser kan erhållas genom dubblering av de ordinarie arbetsborden enligt kolonnsystem.

Planläggning av ämbetsbyggnader skall ske med hänsyn till att behovet av i framtiden erforderliga utvidgningar tillgodoses genom byggnadens lämpliga förläggning på tomten och val av lämpligt kommunikationssystem, i regel mittkorridorsystem. Möjligheten till lätt genomförbara ändringar i rumsindelningen hålles öppen, vilket i görligaste mån bör beaktas vid mellanväggskonstruktionens samt ventilations- och ledningssystemens anordnande.

För befattningshavare med rutinmässiga uppgifter anordnas i största möjliga utsträckning gemensamma arbetssalar, där så lämpligen kan ske med ar-

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

betsplatserna anordnade enligt kolonnssystem. Golvytan i arbetssal må utgöra högst 5 m² per person för övrig personal.

Om man således inte får anordna reservarbetsrum och man skulle behöva anställa ytterligare arbetskraft, skulle man få dubblera de ordinarie arbetsborden eller placera dem med ryggarna till varandra. Då blir emellertid inte golvytan per person vad man här räknat med, utan i stället ganska trång, i synnerhet om man tar hänsyn till att golvytan också upptages av möbler.

Rum för befattningshavare med mindre utrymmeskrävande arbete och utan mottagning, sammanträden etc. i tjänsterummet (amanuenser, notarier) givas en golvyta av 9, högst 10 m² för en eller 12, högst 14 m² för två personer, beroende av arbetsuppgifternas natur.

Dessutom föreskrives beträffande sessionsrum, att sådana icke skola byggas större än som betingas av antalet i plenum normalt deltagande personer. En generaldirektör eller byråchef med mottagning och sammanträden i tjänsterummet har inte plats för sakkunniga eller andra, som han behöver höra i olika ärenden. Vidare föreskrives: rumshöjden må icke överstiga 2,8 m; bredden av mittkorridor må uppgå till högst 2 m. Enskilt toaletterum anordnas endast för verkschefer.

Lunchrum för personalen skall byggas på så sätt, att man inte skall kunna ha gemensam lunch. Man måste således dela upp personalen på olika lunchtider, för att de skola kunna få plats i lunchrummet. För allmänheten skall det inte finnas något särskilt väntrum, utan den skall uppehålla sig i hallen eller korridoren, som är 2 m bred. Man får inte bygga in värmeledningselement, utan de skola hänga utanpå väggen. Man får vidare inte förse fönsterkarmarna med hållbart material som numera allmänt användes, exempelvis kalksten, utan dessa skola vara av furuträ.

Man får den uppfattningen, att om de offentliga lokalerna byggas efter dessa normer, besparingarna bli av endast tillfällig natur. Med den utveckling, som förekommer på olika områden inom statsverksamheten, kommer alldeles säkert inom en snar framtid arbetspersonalen att behöva utökas, och detta kan icke göras utan att man vidtager ombyggnader, vilka måste draga höga kostnader.

Jag skall här berätta en liten historia. Jag kom för några år sedan till en liten stad, där man höll på att bygga ett post- och telegrafhus. Man slopade den gamla telegrafstationen och byggde det nya huset med den beräkningen, att man skulle kunna få en privat handlande att från sin butik sköta telegramutväxlingen i samhället. Då det emellertid visade sig, att denne inte ville handha detta, måste man taga ned det pålagda taket och göra en ny konstruktion med brutet tak för att få ytterligare utrymme däruppe för telegramexpeditionen. Sådant blir inte billigt i längden, även om det blir billigt för tillfället.

Beträffande bredden på trapporna i dessa offentliga byggnader föreskrives, att man inte skall gå utöver vad som är tillåtet i byggnadsstadgan och byggnadsförordningen, vilket för Stockholms vidkommande är 1,05 m, när det gäller lägre hus, och högst 1,35 m, när det gäller hus med flera våningar. Detta kan ju vara lämpligt i privata bostäder, men jag är tveksam huruvida det är lämpligt när det gäller offentliga eller allmänna ämbetslokaler.

Som jag förut nämnde ha ju både chefen för generalpoststyrelsen och byggnadsstyrelsen kritiserat just dessa normer, och byggnadsstyrelsen hemställde, att herr statsrådet behagade medverka till »att de av civila byggnadsutredningen framlagda normerna måtte göras till föremål för en allsidig granskning och den bearbetning, som därav kunde följa», innan de lades till grund för en slutlig planering av statens byggnader. Statsrådet tog också i en del fall hän-

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

syn till kungl. byggnadsstyrelsens påpekanden samt fattade beslut den 14 juli 1944 och ändrade direktiven därhän, att reservförrådsrum också skulle kunna få uppföras.

Nu förmenade man från utskottets sida, att om herr statsrådet följt 10 § i regeringsformen och remitterat ett sådant ärende till exempelvis kungl. byggnadsstyrelsen, som hade att svara för offentliga byggnader, så skulle kanske inte Kungl. Maj:t behövt ändra direktiven den 14 juli 1944. Man hade då ej heller behövt att här ifrån talarstolen söka bevisa, att dessa normer endast gälla på ett förberedande stadium och att byggnadsärenden skola prövas vid flera olika tillfällen därefter innan de avgöras.

Jag hör icke till dem som äro glada att rikta anmärkningar utan att ha fullt fog för dem. Men jag vill säga herr Andersson i Falun, att i detta fall har jag icke kunnat underlåta att biträda anmärkningen mot vederbörande statsråd.

Jag föreslår, herr talman, att anmärkningen lägges till handlingarna.

Herr Fast: Herr talman! Jag befinner mig i det egendomliga läget, att jag icke biträtt denna anmärkning — det finns ingen anteckning därom från slutvoteringen; jag lade för min del ned min röst — men ändå måste öppet erkänna, att anmärkningen icke är helt obefogad. Enligt min mening föreligga emellertid knappast tillräckliga skäl för en anmärkning enligt § 7 regeringsformen.

Jag skall börja med första delen och därvid, så gott jag kan, ingå i svaromål med anledning av ett par frågor, som här ställdes av herr Andersson i Falun. Jag anser för mitt vidkommande, att det hade varit lämpligt, att detta ärende hade gått till byggnadsstyrelsen på remiss. Erfarenheten gav nämligen sedermera vid handen, att de upplysningar, som byggnadsstyrelsen hade att giva, voro av sådant värde, att det måste utfärdas nya föreskrifter för planläggningen av offentliga byggnader. Jag vill gärna medgiva, att nog kan 10 § regeringsformen sägas vara uppfylld i och med att man t. ex. i vissa fall hör en kristidsinstitution. Men det hela beror ju på ärendets beskaffenhet. Här är det ju så, att det finns en speciell myndighet, som enligt sin instruktion har att övervaka den offentliga byggnadsverksamheten i landet. Det gives sålunda anvisning på ett förfarande enligt 10 § redan i den instruktion, som gäller för byggnadsstyrelsen. Jag tycker, att det är detta vederbörande förbisett.

Vidare vill jag säga, att det är mycket bra, att man t. ex. under en beredning av ett ärende tillkallar representanter för vederbörande myndigheter och ämbetsverk och på det sättet åstadkommer ett samarbete på ett tidigt stadium i frågan. Däremot finns ingenting att erinra. Men det blir nog litet betänkligt, om man vill med detta samarbete ersätta det vanliga remissförfarandet. Det kan hända, att ett ämbetsverk, såsom i detta fall varit förhållandet, har en helt annan mening än de representanter, som deltagit i beredningen.

Jag vill sålunda icke bestrida, att det hade kunnat finnas skäl för att göra en erinran. Men å andra sidan hyser jag den uppfattningen, att när konstitutionsutskottet skall göra en anmärkning, densamma skall vara mycket starkt grundad. Och därmed kommer jag över till vad som för mig varit avgörande, då jag icke biträtt denna anmärkning, nämligen det herr Andersson framhöll i senare delen av sitt försvarstal. Herr Andersson påpekade, att det hela egentligen var en förberedande åtgärd. Jag har för min del också sett saken på det sättet. Även om det alltså hade varit önskvärt, att byggnadsstyrelsen hade hörts och att de direktiv, som utfärdades för planeringsarbetet beträffande statliga ämbetsbyggnader, fått ett annat innehåll med mera toleranta och vidgade synpunkter, var dock det hela en förberedande åtgärd. När sedermera

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

ett sådant ärende får den beredningen, att man från regeringens sida skriver en proposition, remitteras ju det sålunda slutförda ärendet till olika myndigheter. Jag förmodar, att herr Andersson icke menar, att man då kan ersätta remissförfarandet med en annan mer eller mindre tillfällig beredning. Det är känt, att när det gäller ärenden som dessa man har en lång och diger lista på de olika instanser ärendet skall remitteras till, litet olika allt efter byggnadernas användning. Jag menar alltså, att det fanns en chans för både byggnadsstyrelsen och andra att i de fall, varom här är fråga, få yttra sig innan det verkliga avgörandet föll. Egentligen kan det vara på det sättet, att en hel del förberedande åtgärder vidtagas, som aldrig leda till några resultat eller till framställningar till riksdagen. Man kan då givetvis icke göra anmärkning gentemot behandlingen av sådana ärenden, som aldrig föranlett en verklig regeringsåtgärd.

Detta är i all korthet skälet till att jag ansett, att även om fog ingalunda saknats för att göra en erinran från utskottets sida, denna reellt sett saknar den styrka, som jag anser nödvändig för en anmärkning enligt 107 § regeringsformen. Detta har jag velat få antecknat till protokollet.

Herr Andersson i Falun: Herr talman! Herr Hällgrens anförande gav stöd åt min uppfattning, att det är själva saken man vill åt och icke den formella handläggningen. Men i så fall hade det funnits många andra tillfällen att få frågan på tal. Vid förra årets riksdag framställdes en interpellation av herr Sundberg i första kammaren om civila byggnadsutredningens verksamhet. Jag var då i tillfälle att ingå i svaromål, och det utspann sig en debatt i ämnet. Om någon hade velat anhängiggöra saken i andra kammaren, hade en diskussion även där kunnat komma till stånd. Men att taga missnöjet med civila byggnadsutredningens verksamhet till intäkt för en konstitutionell anmärkning för bristande beredning måste vara ganska långsökt.

Vad själva saken angår måste jag återkomma till vad jag nyss sade, att de direktiv, av vilka herr Hällgren föredrog valda delar, icke äro någonting nytt. Ungefär så äro de flesta ämbetsbyggnader uppförda, som ha byggts under de sista åren. Med någon avvikelse ha dessa normer tillämpats i de förslag, som ha underställts riksdagen och gått igenom statsutskottets skärseid och passerat kamrarna. Icke tror jag att de exempel, som han drog fram, verkat i den avskräckande riktning han själv tydligen trodde. Kan det vara oegentligt att bestämma en viss golvyta för ett rum, där en tjänsteman skall arbeta? Sådana beslut fattades långt före ifrågavarande direktiv, och de återspeglas i en rad ämbetslokaler, exempelvis i de militära ämbetsbyggnaderna på Gärdet. Ej heller är det väl så konstigt att föreskriva, att värmeledningselement icke skola bilas in, då enligt utförda undersökningar detta innebär en merkostnad och då värmeeffekten blir bättre, om elementet står fritt utanpå väggen. Icke är det väl obefogat att föreskriva, att det icke skall inrättas sammanträdesrum för en stor allmänhet i varje ämbetsbyggnad? Det kan väl räcka, om det finns en sammanträdeslokal här och var. Det går ju att hålla sammanträden utanför tjänstelokalerna vid förefallande behov, och det måste vara tillräckligt att i vissa ämbetsverk ha ett sammanträdesrum för kollegiala överläggningar.

Det är så, att bakom hela denna aktion ligger en rad avskräckande exempel och gamla synder från planerandet och byggandet av ämbetslokaler, varvid både arkitekter och byggnadsstyrelse varit medskyldiga. Nu kan det ju sägas, att man slagit över åt andra hållet. Men jag är övertygad om att vid den omsorgsfulla behandling, som alla byggnadsärenden få i riksdagen, blir resultatet att man går den gyllene medelvägen.

Herr Hällgren påvisade också, att på min föredragning gjorts en ändring i

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

de ursprungliga direktiven i avseende å reservutrymmena. I själva verket var detta ingen ändring. Enligt de ursprungliga direktiven kunde nämligen byggnadsstyrelsen för varje ärende gå till Kungl. Maj:t och begära avvikelser från normerna. När det gällde byggnadsföretag, där behovet av reservutrymmen var uppenbart, t. ex. landsstatsbyggnader, hade byggnadsstyrelsen bara att anmäla frågan för Kungl. Maj:t och förklara, att man ville anordna reservutrymmen. Jag valde då att ge ett mera generellt bemyndigande i det hänseendet. Detta ändrar ingenting i själva frågan, huruvida något nyttigt skulle ha kommit ut av en remiss. Man tycks förutsätta från konstitutionsutskottets sida, att om byggnadsstyrelsen hade fått yttra sig i ärendet, direktiven skulle ha blivit annorlunda. Ja, mina damer och herrar, utskottet åberopar 10 § regeringsformen, där det står att beredning skall äga rum. Men det står varken i denna paragraf eller i någon annan, att Kungl. Maj:t är skyldig att följa anvisningarna från myndigheternas sida. Jag tror, att jag kan försäkra herrarna i konstitutionsutskottet, att även om byggnadsstyrelsen hade fått detta ärende på remiss, normerna hade blivit i huvudsak desamma. Och varför? Jo därför att jag visste byggnadsstyrelsens inställning. I de många ärenden, som passerat byggnadsstyrelsen och civila byggnadsutredningen, hade byggnadsstyrelsen ofta opponerat mot för långt drivna besparingssynpunkter, men både Kungl. Maj:t och riksdagen hade lika ofta lämnat byggnadsstyrelsens erinringar utan avseende. Jag är säker på att förhållandet blivit detsamma även om remiss i vederbörlig ordning i förväg skett i fråga om dessa normer.

Herr Thorell: Herr talman! Då herr Andersson i Falun började sitt försvarstal emot konstitutionsutskottets anmärkning, gjorde han vissa erkännanden, och jag trodde att detta ärende skulle avlöpa tämligen lätt. Jag antog att det skulle komma ett erkännande av att det anmärkta förhållandet berodde på något förbiseende, en lapsus vid exempelvis statssekreterarens utredning eller dylikt, och då skulle saken vara klar. I och med att det förutvarande statsrådet påtog sig det formella ansvaret voro emellertid medgivandena slut, och efter den grundliga behandling vi haft av denna fråga har jag ganska svårt för min del att förstå att detta kan vara riktigt.

Frågan har ju i detalj tidigare genomgått av herr Hällgren, och jag skall inte fortsätta med det. Jag skall endast taga upp några meningar, som framförts av herr Andersson i Falun. Han påstod, att det förekommit många liknande fall, då inte frågor hade skickats på remiss. Ja, det tror jag nog är riktigt, men det gäller sådana remisser, som äro obehörliga för ärendets utredning. Men redan när denna utredning kom för dåvarande statsrådets ögon, borde väl en ganska ytlig granskning ha givits vid handen, att han såsom den praktiske man han är, som känner till åtminstone rätt mycket sådana här saker, icke bort lägga fram detta förslag för regeringen i befintligt skick. Det har sedermera också visat sig, att det förekommit kontroverser med ämbetsverk, exempelvis generalpoststyrelsen, av mycket allvarlig art, och jag har för min del inte kunnat komma till annan mening, sedan jag försökt studera ärendet, än att därvidlag har generalpoststyrelsen haft rätt. Detta hade bort föranleda statsrådet att tänka sig för, huruvida inte denna fråga bort utredas bättre, och då låg det väl mycket nära till hands att vända sig med en remiss eller en förfrågan under hand till byggnadsstyrelsen, det verk, som skall utföra byggnaderna efter de normer, som byggnadsutredningen föreslagit. Då borde det, menar jag, legat nära till hands att innan ärendet gick vidare överlämna handlingarna till byggnadsstyrelsen och fråga: vad säger ni om det här?

Herr Andersson i Falun säger, att det är ju klart att det skall förekomma vidare utredningar, när det kommer ett konkret förslag, innan detta avgöres

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

av regeringen och blir föremål för proposition till riksdagen. Ja, det är alldeles klart, men jag är övertygad om att nuvarande landshövdingen i Kopparbergs län inte skulle vara tillfredsställd, om hans landskamrerare eller landssekreterare lade fram ett så pass ofullständigt och oklart förslag till hans stadfästande som detta var och som sedan skulle vålla så pass mycket komplikationer vid verkställigheten som det här visat sig ha gjort.

Jag är således fortfarande av den bestämda uppfattningen, att då det här gäller miljonvärden och åtgärder, som komma att ha betydelse för kanske århundraden framåt, man bort åtminstone delvis förutse den utveckling, som byggnadsutredningen inte tycks ha trott på, då den ville förbjuda reservutrymmen och dylikt. Därför anser jag att denna fråga hade vunnit mycket på om den hade blivit föremål för ordentlig utredning, innan den av dåvarande statsrådet Andersson föredrogs i konselj.

Jag ber således, herr talman, att få biträda det förslag, som är framställt av herr Hällgren.

Herr **Andersson** i Falun: Herr talman! Herr Thorell har åberopat, att jag skulle vara en praktisk man, och jag kan kvittera den artigheten till honom. Jag föreslår, att vi göra sällskap ut i staden och se på några av de byggnader, där liknande normer som de som här diskuteras ha tillämpats. Vi ha exempelvis statens sjuksköterskeskola, där genom ingripande från civila byggnadsutredningen en väsentlig del av den ursprungligen beräknade byggnadskostnaden sparats. Vi kunna göra sällskap dit och se efter, vad det är som återstår att klandra. Vi kunna gå till bangårdspostkontoret, som ingår i den kritik som generalpoststyrelsens chef levererat och som också är utfört huvudsakligen efter nedskärningar och besparingar, som rekommenderats av civila byggnadsutredningen. Jag tror inte att herr Thorell skall kunna hitta på några sådana komplikationer, som han talade om och som jag ännu i talande stund saknar upplysning om var de uppträtt. Jag har inte hört talas om några komplikationer.

Herr **Thorell**: Herr talman! Det är ju möjligt att herr Andersson i Falun inte fått höra talas om några komplikationer ännu, ty det är ju inte många hus byggda efter de normer, som byggnadsutredningen föreslagit. Det kan hända att vi rent av inte få uppleva de komplikationer, som först senare kunna visa sig, när husen äro byggda och ett antal år gått. Då kan det visa sig, att byggnaderna icke äro uppförda med tillräckligt förutseende.

Herr **Andersson** i Falun: Herr talman! Praktiskt taget alla byggnader, som uppförts under åren 1943, 1944 och 1945, äro utförda efter normer liknande dessa.

Beträffande konsekvenserna för framtida underhåll röra sig herr Thorell och andra med hypoteser, att det skall bli så dryga underhållskostnader. Därom veta vi ingenting. Däremot vet jag, att vi ha 28 miljoner kronor till godo för att bekosta detta underhåll med, som äro sparade under dessa år, och ännu mera kommer att sparas under de närmaste åren.

Även om inte dessa normer till alla delar komma att följas, har dock civila byggnadsutredningen lyckats slå hål på arkitektväldet så pass mycket, att det dröjer ganska länge innan man tillåter sig sådana överdåd som förekommo åren närmast före kriget.

Vidare anfördes ej. Punkten lades till handlingarna.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Härefter yttrade:

Herr **Pettersson** i Norregård: Herr talman! Jag har med instämmande av tre andra ledamöter reservationsvis framfört ett yrkande om framställande av anmärkning av utskottet i anledning av de förordnanden, som skett enligt statsrådsprotokoll av den 3 mars och den 22 september 1944.

Vi ha icke något att erinra mot de förordnanden i och för sig, som då gävos, ty det förefaller naturligt att om Kungl. Maj:t icke finner någon annan lämplig person att fullgöra ett visst uppdrag, även landshövdingar böra kunna anlitas. Vad jag och mina medreservanter vänt oss emot är att detta skett i så stor utsträckning som fallet varit på senaste år. Därjämte har tillstånd lämnats för dem att samtidigt upprätthålla sina krävande befattningar som landshövding. Detta kan skapa den föreställningen, att en landshövding icke har den betydelse för länet som han dock har. Det finns enligt min mening ett tillräckligt stort arbetsfält för chefen för en länsstyrelse, även för den mest rutinerade, om han vill ägna sig åt länets utveckling och de frågor, som därmed sammanhånga. Jag vill särskilt understryka, att det yrkande om anmärkning, som reservationsvis gjorts i utskottet, icke riktar sig mot någon direkt person, men det är ju så att utskottet måste taga exempel från det år, som granskningen avser, och därför ha vi pekats på ett par under granskningsåret förekomna fall. Det har också visat sig, att sedan vi haft denna fråga till behandling i utskottet, landshövdingen i Kronobergs län begärt ledighet från sin landshövdingebefattning, och detta befäster vår mening, att det går inte att lägga på en person hur stor arbetsbörd som helst. Om så sker måste något järn bli bränt för en person som har så många i elden.

Det är endast dessa två fall, som pekats på såsom anmärkningsvärda, men till reservationen har fogats en förteckning över de bisysslor, som landshövdingarna ha fått dels genom förordnande, dels genom val till ledamöter i styrelser för ekonomiska företag. Denna förteckning ger ju en klar bild av hur belastade dessa ämbetsmän äro, trots att det tidigare, när den sista löneregleringen för landshövdingarna företogs, påpekats att landshövdingarnas lön skulle beräknas så att de helt skulle kunna ägna sig åt länen utan att behöva mottaga förordnanden för att få bättre inkomst. Hans excellens herr statsministern anförde, när frågan om lönereglering var uppe 1937, att förordnande skett i så stor utsträckning därför att löneförmånerna för landshövdingarna voro satta så lågt, att sådana förordnanden behövdes för att deras ekonomiska förhållanden skulle förbättras. Men nu, sedan löneregleringen skett, finns det ju ingen anledning att i dylik utsträckning utnyttja dem och samtidigt låta dem utöva sina befattningar som länschefer.

Det har inte gått att få majoritet för anmärkning i utskottet på denna punkt, men stämningen var sådan i utskottet, att man tog hänsyn till de utomordentliga förhållanden, som ha rått under de senaste åren. Jag kan nämna utan att därmed förråda någon hemlighet — protokollet i utskottet är ju offentligt — att när vi gingo till röstning i detta ärende sex ledamöter röstade för anmärkning men fyra nedlade sina röster. Dessa fyra ansågo hela saken vara olustig. De ville inte biträda avslagsyrkandet, men de ville heller inte ställa sig för anmärkningen på grund av de förhållanden, som rått under de senaste åren. Jag anser emellertid att även under krisåren äro länsstyrelserna så belastade, att landshövdingarna då mindre än eljest böra betungas med uppdrag av sådan art att de förrycka deras arbete i länen. Där finnas uppgifter för dem i mycket hög grad, och under kristider skulle de enligt min mening vara befriade från sådant som splittrade deras arbete som länschef.

Men vilka förhållanden som än varit rådande, anser jag att det är inte riktigt

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

att utskottet går förbi en sådan här fråga, ty om utskottet tiger i fortsättningen kan man befara, att det nu anmärkta förhållandet kan bli prejudicerande för framtiden och att olika tjänstemän i högre ställning få i ytterligare ökad utsträckning mottaga befattningar bredvid sin tjänst och begagna sig av det hälftenbruk, som nu har praktiserats genom dessa förordnanden. Riksdagen har heller aldrig, tror jag, menat att Kungl. Maj:ts rätt att förordna högre tjänstemän till vissa uppdrag skulle begagnas i sådan omfattning som under de senaste åren varit fallet.

Jag skall inte upptaga kammarens tid med att göra några flera reflexioner än denna, men jag och flera med mig har ansett, att en anmärkning bort ske i fråga om landshövdingarnas bisysslor.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag vill anföra några synpunkter på samma fråga, som den föregående talaren har behandlat.

Reservanterna under punkt V ha ansett sig böra rikta anmärkning mot statsrådet Möller för att han tillåtit en var av landshövdingarna Lundh och Hammarskjöld i stor utsträckning upprätthålla sin landshövdingbefattning jämsides med uppdrag såsom ordförande i kriskommissioner. Anmärkningen måste ju ur konstitutionell synpunkt vara berättigad och riktig. Jag anser emellertid, att reservanterna icke berört vad som egentligen måste vara kärnpunkten i fråga om landshövdingarnas uppdrag vid sidan av tjänsten. Av den förteckning, som finns fogad till reservationen under denna punkt, framgår, att landets landshövdingar inneha icke mindre än 151 uppdrag vid sidan av tjänsten. Då anmärka ändå de som företagit utredningen — och även reservanterna — att förteckningen är långt ifrån fullständig. Av dessa uppdrag utgöres en del av uppdrag hos enskilda företag, vilkas verksamhet ha ekonomiskt syfte. Landshövdingarna sitta alltså såsom ordförande eller styrelseledamot även i sådana bolag, i vilka staten icke direkt har några ekonomiska intressen att bevaka. Detta sker trots bestämmelserna om att sådant icke bör ske. Anmärkningsvärt är, att de bolag det gäller äro av sådan karaktär, att ordförande- eller styrelseuppdraget indirekt betyder, att vederbörande landshövding engagerats i vittutgrenade storkapitalistiska ekonomiska intressen. Se exempelvis på överståthållaren Nothins uppdrag. Han sitter såsom ordförande i styrelsen för Aktiebolaget Papyrus och på samma post i styrelsen för Aktiebolaget Förenade flygverkstäder samt såsom styrelseledamot i Svenska aeroplanaktiebolaget. I förstnämnda bolag är väl staten icke alls direkt ekonomiskt engagerad. Icke heller när det gäller flygbolagen kan man tala om statsengagemang i vanlig mening. I samtliga nämnda bolagsstyrelser har överståthållaren vid sin sida som styrelsekamrat en Wallenberg. I flygbolagen har han därtill vid sin sida disponenten E. Wijkander och arbetsgivargeneralen Söderlund. Disponenten Wijkander är samtidigt styrelseledamot i Aktiebolaget Bofors, Aktiebolaget Bofors nobelkrut, Grönvolds grufva, Larsbo kalkaktiebolag, Nera Bergslags elektriska aktiebolag, Nydqvist & Holm, Skandinaviska banken, Stribergs gruvar, Svenska flygmotoraktiebolaget, Aktiebolaget Tidaholmsverken, Tuolluvaara Gruvaktiebolag och Aktiebolaget Örebro kraftförmedling. Överståthållarens andre kamrat i bolagsstyrelserna, direktören Söderlund, skyndar i sin egenskap av styrelseledamot mellan följande bolag, förutom flygbolagen, nämligen Arbetsgivarnas ömsesidiga försäkringsbolag, Försäkringsaktiebolaget Freja, Linjeaktiebolaget Krångede—Horndal, Sandvikens järnverksaktiebolag och Svenska skumsläckningsaktiebolaget. I alla dessa bolag är denne man ordförande. Därtill är han ledamot i styrelsen för ytterligare elva bolag. Jag nämner detta för att visa, hur de ekonomiska intressena förgrena sig från de bolag, där man funnit det lämpligt att placera landshövding som ordförande i styrelsen eller

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

som styrelseledamot. Gå vi så till landshövding Malte Jacobsson i Göteborg, finna vi bland hans femton bisysslor innehavet av ordförandeposterna i Brand- och livförsäkringsaktiebolaget Svea, i Försäkringsaktiebolaget Nornan och i Rederiaktiebolaget Göteborg—Fredrikshavnlinjen. Bland övriga styrelseledamöter i livförsäkringsaktiebolaget Svea finna vi direktören T. Wijkander, som samtidigt är styrelseledamot i Skandinaviska banken, och ingenjören Leffler, samtidigt styrelseledamot i Svenska sockerfabriksaktiebolaget. Det är för övrigt anmärkningsvärt, vilken iver försäkringskapitalet visar när det gäller att försäkra sig om landshövdingarna i styrelserna. Att arvodena i försäkringsbolagen icke äro utmäta njuggt minnas vi från fjolårets debatt om den lilla skänken på 18 000 kronor per år, som utgick och väl fortfarande utgår till statsrådet Ewerlöf som betalning för att han enligt försäkrans ingenting utträtar åt dessa bolag. Bland landshövding Hammarskjölds nio bisysslor återfinna vi ordförandeskapet i styrelsen för Good Year gummifabriksaktiebolag och styrelseledamotskapet i Försäkringsaktiebolaget Hansa. I gummibolaget har han en Wallenberg till styrelsekamrat, och i Hansa direktören Hérnod, som samtidigt är styrelseledamot i Bergvik och Ala Nya aktiebolag, Essviks aktiebolag, Holmsunds aktiebolag, Kramfors aktiebolag, Munksunds aktiebolag, Nyhamns aktiebolag, Skönviks aktiebolag, Strömnäs aktiebolag, Sunds aktiebolag, Sundsvallsbolaget och Svartviks aktiebolag. I alla dessa elva bolag är den arma människan ordförande, och då förstår man, att han har behov av en landshövding som hjälp såsom ordförande i det tolfte bolaget, särskilt som nämnde man, förutom i nämnda bolag, är styrelseledamot i ytterligare fem bolag.

Jag har anfört detta för att visa, hur de trådar gå, i vilka man spunnit in även svenska landshövdingar. Det anförda bestyrker på ett övertygande sätt riktigheten i det påstående vi ständigt göra, att man målmedvetet organiserar en personalunion mellan statsapparaten och monopolkapitalet. Landshövdingeuppgiften av det slag jag här anfört äro uttryck för denna mycket målmedvetna strävan, och bilden av denna personalunion framstår ännu tydligare, om man erinrar sig, hur de mäktiga centrala krisorganen se ut. De komplettera landshövdingarnas engagemang. Att när det gäller landshövdingarna det just är de med socialdemokratisk partibakgrund utrustade som tyckas vara mest eftersökta i bolagsstyrelserna, gör icke bilden mindre lärorik, kanske i någon mån bara litet mera intressant. Men nog utformar sig osökt en fråga som denna: hur kan socialdemokratiska partiet i sin egenskap av arbetarparti och i sin egenskap av majoritetsparti i riksdagen tillåta dylika anordningar? Hur kan det socialdemokratiska partiet tolerera en storkapitalistisk infiltration i statsapparaten, en infiltration som växer i ständigt ökad takt, samtidigt som den ekonomiska demokratien, i den mån den inte befinner sig på stället marsch, faktiskt under senare tid har utvecklats sig bakåt?

Länsstyrelserna, det är landshövdingarna. Dessa ha enligt sin instruktion att »noggrant ge akt på länets tillstånd och behov samt i allt söka främja länets utveckling och dess befolknings bästa». Det är nu inte alltid de intressen som länets utveckling och befolkningens bästa kräva sammanfalla med bolagsintressena. Eller är det möjligen någon som vill påstå detta i denna kammar! Motsatsen är ofta fallet, när landshövdingarna ha att taga befatning med sådana frågor som stadsplane- och byggnadsfrågor, den administrativa rättsskipningen, beskattningsväsendet och i övrigt se till att gällande påbud och föreskrifter efterföljas av alla. Men när så är fallet borde väl ändå regeringen strikt följa regeln — jag använder departementschefens egna ord från 1939 — att »det bör vara förbjudet för landshövdingar att åtaga sig uppdrag som ordförande eller ledamot i styrelse för enskilt företag, vars verksamhet

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

har huvudsakligen ekonomiska syften». Regeringen har inte endast rätt, utan den borde också uppfatta det som en plikt att omsätta denna regel i praktiken.

Det heter i det av regeringen och riksdagen senast antagna civila avlöningsreglementet, under vilket också landshövdingarna lyda, att med landshövdingbefattning må ej förenas uppdrag såsom ordförande eller ledamot i verk, bolag, förening eller inrättning, som har till ändamål att driva rörelse inom industri, handel, transport-, bank- eller försäkringsväsen eller annan näringsgren eller vars verksamhet eljest har huvudsakligen ekonomiskt syfte. Klara bestämmelser alltså. Men när man ser efter, vilka uppdrag landshövdingarna ha, så är det svarare att hitta någon industrigren, där de icke äro representerade, än att hitta någon där de äro representerade genom placering i bolagsstyrelse.

Om landshövding ändock väljes till sådant uppdrag i enskilt företag, får han icke inneha det med mindre Kungl. Maj:t därtill ger sitt tillstånd. Då måste man fråga: varför lämnar regeringen sitt tillstånd till sådana arrangemang i så stor utsträckning som faktiskt förekommer? Man kommer kanske att svara: det sker i en del fall därför att de nya bestämmelserna inte äro tillämpliga på landshövdingar, som tillträtt sitt ämbete tidigare. Om lagstiftning med retroaktiv verkan någonsin vore behöfvig, så måste det ju vara i sådana fall som dessa. Jag frågar: är det så säkert, att landshövdingarna verkligen kunna känna sig som Konungens tromän, när de presidera vid bolagsstämmor? Är det inte på det sättet, att när aktieägarna kalla och välja en person till ordförande i ett bolag, så göra de det utifrån den beräkningen, att denna person skall vara aktieägarnas troman? Naturligtvis måste det ligga till på det sättet.

Konstitutionsutskottets utredning är ofullständig också i så måtto, att de extra inkomster, som de 151 redovisade bisysslorna skänka sina innehavare, icke finnas redovisade i handlingarna. Också detta borde ha utretts, ty 1939 antog riksdagen nya lönebestämmelser för landshövdingarna och underströk då särskilt, att lönen skulle avvägas så att landshövdingarna skulle frigöras från sina behov av biinkomster. Vi veta, att såväl landshövding Lundh som landshövding Hammarskjöld i sin egenskap av ordförande i bränslekommisionen respektive livsmedelskommissionen var för sig åtnjuter först ersättning för mistad del av landshövdingelön, sedan 650 kronor extra i månaden som ersättning för att de tidvis bo i Stockholm och därutöver ett extra arvode av 500 kronor i månaden. Så mycket vet man. Men vi veta icke vad exempelvis landshövding Hammarskjöld åtnjuter i arvode för styrelseuppdraget i två enskilda bolag och för sina uppdrag i åtminstone ytterligare fem olika institutioner. Det sväva vi i okunnighet om.

Den nu påtalade frågan är bara en av de många, som kunna andragas för att påvisa, att det står egentligen icke bra till i gamla Sverige. Folkrepresentationen är farligt svag gentemot privatkapitalet och dess intressen. Arbetarmajoriteten i riksdagen borde draga de lärdomar, som historien har att ge beträffande vart dylik svaghet kan leda, innan det ännu en gång blir för sent. Så länge företrädarna för arbetarmajoriteten i riksdagen, som bära det främsta ansvaret, nöja sig med att på sin höjd tala och skriva om uppenbara missförhållanden utan att handla, ja, så länge bevisa de egentligen ingenting annat än att de ha intet lärt av allt vad historien under senare tid ändå har att lära i synnerhet dem, som påstå sig vara anhängare av demokrati och frihet.

Herr von Friesen: Herr talman! Frågan om säkerhetspolisens handhavande av sitt — jag medger gärna mången gång ömtåliga — värv har flera gånger varit uppe i den offentliga debatten under de senaste månaderna. Här är icke

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

platsen att gå in på en allmän diskussion av denna fråga. Jag har emellertid i ett par reservationsanmärkningar till dechargememorialet gjort erinringar på bestämda punkter, där det förefaller mig, som om Kungl. Maj:ts åtgöranden kunde bli föremål för kritik. Jag syftar i ena fallet på de åtgärder som innebära censur av brev från svenskar till utlandet. Man letar förgäves i den allmänna säkerhetskungörelsen efter något lagligt stöd för dylika åtgärder, att censurera rena meningsyttringar från privatpersoner i Sverige till privatpersoner i utlandet. I denna angelägenhet närmare tillfrågad av JO säger chefen för säkerhetspolisen som försvar för sin åtgärd följande: »En i brev eller telegram framlagd åsikt om oriktigheten av eller klander av landets åtgärder eller förhoppning om seger för visst land måste vittna om förefintligheten av åsikter och förhoppningar, som icke stå i överensstämmelse med vårt lands neutralitet.»

Utskottet har vid sin granskning av denna fråga haft tillgängliga några exempel på dylika brev, som stoppats av den svenska säkerhetstjänsten, postkontrollen, under direkt medverkan och på direkt anmodan av svenska utrikesdepartementet. Jag skall citera ett par av dessa brev för att ge kammaren en bild av vad det här är fråga om, och jag skall göra denna min belysning så allsidig som möjligt. Jag skall citera brev från en nazist, en krypto-nazist och en proallierad sympatisör i nu angiven ordning.

Det förekommer sålunda ett brev på tyska från en dam i Sverige till några anhöriga eller bekanta i Tyskland. Detta brev innehåller — det medger jag gärna — en del oriktiga och ganska fantastiska uppgifter. Hon säger, att kriminaliteten i Sverige har visat en förbluffande ökning på senaste tiden. Denna ökning av brottsligheten tillskriver hon den omåttligt ökade konsumtionen av brännvin hos svenska folket. På grund av denna omåttligt ökade brännvinskonsumtion ha de svenska statsmakterna nyligen vidtagit den åtgärden, att de endast delat ut sprit och vin i bestämda kvantiteter till medborgarna. Man kan ju säga, att det är ett ganska dumt innehåll i detta brev. Men frågan är, i vad mån dylika ganska meningslösa och oriktiga påståenden äventyra svenska statens säkerhet. I vilka avseenden innebär detta för övrigt ett äventyrande av Sveriges neutralitet i världskampen? Jag tycker nog, att man kunde ha låtit dylika meningsyttringar passera, detta så mycket mer som denna censur ägde rum vid en tidpunkt — i april eller maj 1944 — då vi som bekant hade en utbredd pressfrihet här i landet och utlandet icke gärna kunde sväva i okunnighet om hur stämningen var bland svenska folket, även om dessa stämningar i vissa avseenden avveko från den mening regeringen förfäktade.

Ett annat brev är från en svenska, som skriver till bekanta i Finland. Det var i samband med de bekanta svenska fredsvådjadena, som kammaren väl känner till, alltså innan Finland slutit vapenstillestånd med Ryssland. Hon är ganska indignerad — hon är tydligen vad jag här rubricerar som krypto-nazist — över dessa fredsvådjanen och deras syfte. Hon skriver: »Ja, vet Du, man skäms faktiskt för att vara svensk. Jag tänker då närmast på Konungens vädjan.»

Det tredje brevet är från en proallierad person förra våren — en person, som hade ungefär samma uppfattning som några hundratusen människor här i landet. Han skriver till bekanta i Förenta staterna och uttalar sin förhoppning, att de allierade skola vinna kriget, och han hoppas också, att svenska regeringen icke skall vidtaga sådana åtgärder, att de allierades krigsansträngningar försvåras. Han hoppas, att Sverige så smaningom skall stoppa exporten av varor till Tyskland och avbryta handelsförbindelserna med detta land. De förhoppningar, som han sålunda uttrycker, infriades ju senare. Svenska regeringen vidtog ju, som i ett tidigare skede av denna debatt omtalats, en hel rad åtgärder, som syftade till ett fullständigt avbrytande av handelsförbindelserna med

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

Tyskland. Jag kan icke finna något legitimt skäl för svenska utrikesdepartementet att ingripa i sådana fall och vägra att vidarebefordra av svenska privatpersoner uttalade synpunkter till privatpersoner i ett främmande land. Ja, man kan t. o. m. ifrågasätta, huruvida icke, när denna censur blivit bekant för mottagaren av brevet, det skulle kunna tänkas leda till värre skadeverkningar än om man låtit brevet passera. Man kunde i Amerika göra sig frågan vad meningen överhuvud taget är med en sådan censur, vad det är man avser att dölja, om verkligen svenska regeringen har några andra synpunkter eller vill följa en annan politik än den som brevskrivaren i allmänna drag ger uttryck åt.

Den kritik jag ovan framfört rör sig ju inom ett kapitel, som väl snart torde vara fullständigt avslutat, men jag har icke kunnat underlåta att på detta sätt bringa dessa anmärkningsvärda förhållanden till riksdagens kännedom, även om jag icke lyckats att inom utskottet vinna majoritet för en anmärkning i detta fall mot utrikesministern.

Jag skall endast med ett par ord beröra reservationsanmärkningen nr IV, där jag och en annan ledamot av riksdagen kritisera den ganska vidsträckt rapportgivning, som har ägt rum rörande säkerhetstjänstens s. k. biprodukter och som icke endast varit adresserad till högste chefen för säkerhetstjänsten, statsrådet Möller, som ju tjänstgjort under större delen av anmärkningsåret, utan även till en del andra myndigheter. Denna form av rapportgivning rörande förhållanden, som icke omedelbart falla inom säkerhetstjänstens verksamhetsområde, som ju är att bekämpa spioneri och sabotage, för i minnet förhållanden, som voro rådande i vårt land mycket långt tillbaka i tiden, nämligen för ett-hundra-femtio år sedan, under den epok, som man kallade den reuterholmska. Då sprang den kungl. polisen omkring och snokade och lyssnade här och där och bar sedan fram till höga vederbörande de uttryck för stämningar och meningsriktningar inom folket, som polisen erfarit på detta sätt.

Jag skall sluta min anmärkning på denna punkt med att citera en i dessa frågor icke ringa auktoritet, professor Halvar Sundberg, som för några månader sedan i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning tog upp dessa frågor till granskning. Han betecknade ett sådant förfarande som det av mig kritiserade som »ett övergivande av de rättsstatliga principerna». Han tillägger, att »enligt dessa skall myndighet tillagd rätt till frihetskränkande åtgärder alltid tolkas restriktivt. Såsom en allmän rättsgrundsats, utvecklade både av doktrin och domstolspraxis, gäller vidare, att myndighet aldrig äger utnyttja en maktbefogenhet i annat än det med samma befogenhet avsedda syftet». Han slutar sina kritiska anmärkningar om detta med följande mening: »Särskilt måste den restriktiva tolkningsprincipen gälla, när medborgerlig frihet angripes.» Jag slutar, herr talman, med detta citat och även med en förhoppning, att vi aldrig mer måtte komma därefter, att åtgärder skola vidtagas, som i så hög grad som under det nyss avslutade kriget skett inskränka på den medborgerliga rörelsefriheten.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Det är ju så, att minoriteten i konstitutionsutskottet, som endast är representerad genom en suppleant, på grund av nuvarande förhållanden icke har någon chans att ge sina meningar till känna i form av en reservation. Det enda parti, som kan sägas representera en opposition mot regeringen, är sålunda urståndsatt att på sedvanligt sätt ge sin mening till känna. Detta gör, att dechargeutlåtandet får en formulering, som ger åtminstone mig det intrycket, att det har varit en ytterst formell granskning som här skett. Reservationerna innehålla visserligen litet mera, men även dessa ge intrycket, att man skummat litet grand utanpå. När nu »den bästa regering vi kunnat ha» — för att citera Örebro-Kuriren, som den skrev för några dagar sedan — försvinner, tycker jag i alla fall, att man bör sätta några bockar i

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

dess avgångsbetyg. Det sker icke av någon hämndlystnad eller vilja att söka sak med någon av regeringens enskilda ledamöter eller med regeringen som sådan, men jag anser, att det vore felaktigt att inför eftervärlden icke peka på några enligt min mening fundamentala misstag och uttryck för godtycke under gången tid.

Konstitutionsutskottets anspråksfulla tillfredsställelse lär väl bli ett mycket tacksamt föremål för framtida doktorsavhandlingar. Det är måhända en förklaring, att man så vant sig vid förhållandena, att man tappat förmågan att reagera, även när det funnits grundad anledning att göra det, ty riksdagen har varit satt på undantag. Makten har under dessa år varit koncentrerad i regeringens händer. Viktiga fullmakter har regeringen inhämtat via de samregerande partiernas olika forum, medan riksdagen som folkets organ har ställts utanför sådana avgöranden. Det har skett många inskränkningar i våra demokratiska fri- och rättigheter, och många grundlagskränkningar ha under denna tid oanmärkt passerat.

I detta sammanhang skulle jag vilja säga några ord om ett område av denna verksamhet, nämligen den hemliga säkerhetspolisens verksamhet, och det samband som denna har haft med den allmänna politiken. Jag erinrar om att den organiserades utan något medgivande från riksdagens sida och finansierades utan någon närmare redovisning av vartill pengarna skulle användas. Till år 1942 redovisades den på femte huvudtiteln under rubriken »Bevakning av hamnar, flygfält, upplag av explosiva varor, vidtagande av avspärrningsanordningar kring sådana bevakningsföremål o. s. v.». Detta uttryck »o. s. v.» betydde alltså den hemliga säkerhetspolisens, en apparat, som under vissa år slukat ett tiotal miljoner kronor om året. Efter 1942 har anslaget till denna hemliga säkerhetspolis eller, som den i gemene mans mun heter, Hestapo redovisats såsom »Förstärkning av civiladministrationen i försvaret», och nu i år redovisas det på samma fjärde huvudtitel under rubriken »Civila utgifter för försvarets beredskap». Om icke avsikten varit att dölja syftet med denna redovisning, så måste man ändå säga, att det för gemene man varit en synnerligen komplicerad uppgift att av dessa rubriker under ett stort anslag draga några närmare slutsatser om vartill pengarna skulle användas. Detta är, herr talman, icke den öppna och kontrollerbara redovisning, som brukar höra samman med användningen av rikets penningmedel.

Måhända kan samma förklaringsgrund beträffande konstitutionsutskottet anläggas på dess behandling av JO:s rapport. JO har konstaterat, att »rena åsikts- och meningsyttringar» ansetts kriminella, att utrikesdepartementet ända till april i fjol stoppade och behöll brev, vari uttalades förhoppningar om seger för ena parten, troligen de förenade nationerna, eller vari kritiserades Sveriges handelspolitik eller Sveriges behandling av Norge, resp. Danmark. Motiveringen för att stoppa sådana brev, som herr von Friesen nyss har exemplifierat, har varit, att man ville dölja för utlandet, att icke alla svenskar tänkte neutralt eller lika som regeringen. Redan detta är ju en sådan kanonisering av vissa tankar och idéer om utrikespolitiken, som väl icke vår grundlag medgivit. Därtill — det må jag med förlov säga — är det ju fullkomligt meningslöst att hålla inne sådana privata meningsyttringar vid en tidpunkt, när pressen ändå har tämligen obegränsad frihet att säga sin mening i alla dessa och andra med utrikespolitiken sammanhörande ting.

JO konstaterar, att denna verksamhet icke torde kunna falla inom ramen för de fullmakter som lagen om vissa tvångsmedel ger. Han finner, att hemliga polisens rapporter om vad som uppdagats vid telefonlyssnande, vid brevvittjandet, vid telefonsnokande, genom skuggning av enskilda, genom armén av anonyma angivare och s. k. tjallare rör litet av varje, som icke har med spioneri och sabotage att göra. Men allt detta material levererades, som påpekas i reser-

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

vationen, till socialministern och andra ministrar samt till regeringen underställda organ. Dessa få sålunda taga del av åtskilligt skvaller rörande privata angelägenheter. De få en insyn i saker och ting, med vilka de icke ha ett dugg att skaffa. Men vårt ärevördiga konstitutionsutskott finner ingenting anmärkningsvärt däri — jag undantar naturligtvis reservanterna.

Eftersom nu frågan om den hemliga säkerhetspolisens verksamhet har kommit upp på dagordningen genom reservanterna, skulle jag, herr talman, vilja säga några ord om sådant, som vi fått klarhet om på olika vägar, framför allt under det senaste året. Denna hemliga säkerhetspolis skapades utan att riksdagen tillfrågades, och riksdagen kan uppenbarligen icke i vanlig ordning kontrollera användningen av anslagen till densamma. Den har erhållit sådana fullmakter, som tidigare betraktades som orimliga av Sveriges riksdag och som icke ha samband med demokratiska förhållanden, uppgifter, som äro jämförliga med dem, som polisen i de fascistiska länderna hade erhållit. Visserligen föreligger naturligtvis icke full klarhet på denna punkt, enär ju instruktionerna för denna säkerhetspolis hemligstämplats, men av vad som framgått av olika avslöjanden är man berättigad att fälla detta omdöme. Den har vidare samarbetat med Gestapo och med den finska ochranan. Den har satt fast åtskilliga norska patrioter, och den har illa behandlat danska patrioter, som sökt en fristad i Sverige. Den har därigenom hindrat norska patrioter från att under ett tidigare skede verka för sitt lands befrielse. Den har utan rättgång inspärtrat antifascistiska flyktingar i åratals och trakasserat dem, medan framstående fascister haft stora friheter. Jag tror att man gott kan säga, att Sverige därigenom komprometterats inför utlandet. Antifascistiska flyktingar ha utlämnats — bland dessa en norrman till Gestapo och en säker död, vilket jag skall närmare exemplifiera. Den har medansvar i att Paulson i fyra år kunde åtnjuta en särställning och till Gestapo förmedla uppgifter om flyktingar i Sverige och om deras anhöriga i 'tyskt ockuperat område. Därtill! har den försökt tränga in i arbetarorganisationerna och utspionera dem, liksom den sökt utspionera politiska personer och organisationer i och utanför arbetarrörelsen. Den har sökt att genom razzior, övervakning och agenter kompromettera det kommunistiska partiet, tydligen i syfte att få det förbjudet. Den har registrerat kommunister, syndikalister och borgerliga antifascister. Detta måste uppenbarligen ha skett med arbetshypotesen: tysk seger. Om Tyskland segrat skulle vid ockupationen av Sverige just de grupper, som i Norge, Danmark och de andra ockuperade länderna gått i spetsen för frihetskampen, ganska lätt ha oskadliggjorts. På grundval härav menar jag att man måste säga, att den jämnat vägen för en tysk ockupation av vårt land och för landets nazifiering.

Dess objektivitet när det gäller att hålla efter spioner belyses bland annat därav, att under de fyra första krigsåren 5—10 tyska agenter och 40—50 allierade agenter fälldes till ansvar. Först 1944, när Tysklands nederlag var säkerställt, togs lika många tyska som allierade agenter. Samma dag som kriget slutade häktades en tysk spion, som under hela kriget tjänstgjort på Bromma och lämnat uppgifter därifrån till tyskarna. Han var enligt Dagens Nyheter sedan länge känd av polisen för sin verksamhet. Brev från och till flyktingar inom Sverige ha bevisligen i åtskilliga fall gått via Gestapo, den tyska censuren, i Köpenhamn. Våra nazister kunde upprätta regeringslistor och presentera dem i Berlin. De kunde besitta viktiga nyckelpositioner utan att säkerhetspolisens ingrep däremot. Jag skall anföra ett par direkta exempel på följden av denna verksamhet.

Den 5 maj meddelades om en belgisk flykting i Småland, att han hade rymt från ett tyskt koncentrationsläger, men att han föredrog att svälta ihjäl, därför att han för polisen berättat om sig själv och sin familj. Detta hade med-

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

delats Gestapo, och hela familjen, föräldrar och sex syskon, hade avlivats. Till den s. k. Paulsonkommissionen har nyss överlämnats en rapport från en känd, respektabel norrman, Yngvar Jensen. Denne Jensen har suttit i Buchenwald, Moabit och andra tyska koncentrationsläger. I Moabit satt han tillsammans med de dödsdömda polensvenskarna, vilka ju benådades genom svenske kungens ingripande. Denne Yngvar Jensen, som alltså är känd för polensvenskarna, berättade om sin norske kamrat Martin Hjelman i huvudsak följande. Hjelman sökte 1940 att på falskt pass komma över till Sverige. Han dömdes här till 8 månaders fängelse för detta. Efter att ha suttit i fängelse i 10¹/₂ månader överlämnades han till Gestapo över Norge genom den svenska polisens försorg. Efter att i årtal ha fraktats från det ena koncentrationslägret till det andra i Tyskland och suttit fängslad tillsammans med Jensen dömdes Hjelman till döden och avrättades den 30 maj 1944 i Brandenburg. Jensen skriver, att man finner icke en kamrat på miljonen som denne Hjelman. Detta är en del av vardagen i den polispolitik, som drivits i vårt land under detta krig. I detta fall anklagas regeringen av Jensen direkt, och jag hoppas, att det skall bli föremål för en närmare granskning, om själva anklagelsen därvidlag kan vara hållbar.

Nyss meddelades i Aftontidningen en lista på 3 000 svenska nazister, vilka icke skulle få resa till Danmark på grund av sin fientliga inställning till Danmarks frihetskamp. Bland dem återfinnas namnen på de båda åklagarna Ryhninger och Glas i Stockholm. Aftontidningen påpekar, att Ryhninger pric-kats på grund av sin iver att sätta fast norska patrioter. Detta stämmer med sanningen, säger Aftontidningen men tillägger, att det beror icke på att Ryhninger är nazist, då varje åtal först underställdes högre instans, d. v. s. regeringen. I alla de grymma domar, som fällts över norska patrioter, är det sålunda enligt Aftontidningen regeringen som är den skyldige. Socialminister Möller, som nyss lät fotografera sig försedd med en dansk frihetskämpes armbindel, lär icke vara glad över en sådan anklagelse. Han bestred exempelvis i januari, att Paulson var nazist; nu förstär man varför, när det avslöjats, att det brott, för vilket Paulson enligt herr Vougt borde förvisas till det understa trappsteget i Dantes inferno — det blev dock bara 22 månaders fängelse — egentligen var en av utrikesdepartementet legaliserad underrättelseverksamhet om flyktingar till den tyska legationen. Herr Möller tycks emellertid ha för sig, att när man reagerar mot den hemliga polisens verksamhet sådan den här kommit till uttryck, det skulle röra sig om någon personlig aversion, om någon sadistisk förföljelselusta mot honom själv. Han är den kränkta oskulden, och de tidningar, som representera herr Möllers parti, göra nu i dessa dagar allt som är möjligt för att rentvå hemliga säkerhetspolisen. Men om denna Gestapo, sedan det blev klart att Tyskland förlorat kriget, »blundat med båda ögonen», för att citera Aftontidningen, när vapensmugglingarna skedde till de danska sabotörerna, så ändrar det ingenting i vad som gjorts under en tid, när Tysklands seger var arbetshypotes. Roddare och avhoppare finns det överallt.

Herr Möller förklarade i remissdebatten, att han icke kunde göras ansvarig för enskilda skurkars verksamhet inom sitt område. Det finns ett ordstäv som säger, att om man går och lägger sig med hundar, vaknar man med loppor. Om man bygger upp en apparat på det sätt som här skett, och om man ger direktiv av det slag, som Gestapo tydligen har fått, måste resultatet bli skrämmande. Herr Möller anser det i sin ordning, att man haft en hemlig polis, som spionerat på medborgarna. Han finner ingenting förkastligt i denna armé av telefonlyssnare, övervakare och tjallare, i dessa provokationsmetoder, som i några offentliggjorda fall inneburit anstiftande av brott i stället för, som sig

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

bör, avslöjande av brott. Att antifascister registrerats finner han fullt i sin ordning, trots att han måste veta vilket öde som skulle drabba vederbörande i händelse av tysk seger. Han tröstar sig förmodligen med att också vissa nazister registrerats. Men alla veta, att de icke riskerade något Buchenwald. Han tycker förmodligen ännu, att vi borde vara så bra förberedda som möjligt, därest ett oblikt öde hade gjort oss till Tysklands bundsförvant i kriget. ty det var ju i en sådan situation som registreringen av antifascisterna skulle kommit till nytta. Men när nu socialminister Möller icke inser, att detta var något förkastligt, så tycker jag ändå att riksdagen och åtminstone en del av herr Möllers kolleger borde inse, att när Himmler hade kartotek till och med över Adolf Hitler själv, en ordentlig svensk Gestapo, som hade den tyska Gestapo som förebild, inte skulle kunna nöja sig med att övervaka kommunister eller folk, som anonymt angivits; den måste helst veta allt. Var Gestapo en typisk polisorganisation efter fascistiskt mönster hade den naturligtvis övervakning av alla politiska personer och även av herr Möllers medregerande. Inser man icke det vidriga och det odemokratiska i en sådan övervakning, finner man icke synen av ett statsråd, som genomläser resultatet av alla dessa agenteras mödor, ja, då saknar man sannerligen förståelse för mänsklig värdighet.

Det anförda får räcka, det är en liten del av det syndaregister, som enligt vår mening borde bli föremål för riksdagens och dess konstitutionsutskotts granskning. Det kan kanske sägas, att detta är den smutsigaste delen. Men det är också det område, där upprensningen måste bli grundligast, därest icke olämpliga skador skola tillfogas den svenska demokratin. Det behövs nämligen en upprensning från grunden och ett brytande av hela det betraktelsesätt, som ligger bakom hemliga säkerhetspolisens verksamhet. Det behövs respekt för de demokratiska mänskliga rättigheterna, respekt för arbetarorganisationerna och deras rätt att driva sin verksamhet, respekt för flyktade demokrater och patrioter och respekt för medborgarnas rätt att bruka telefon, att avsända och motta brev, att besöka sina vänner och utföra sitt arbete utan att avslöjas, utspioneras, registreras och trakasseras. Ja, herr talman, det behövs slutligen respekt för den höga respekt för medborgarnas rätt, varom vår grundlag talar i § 16 regeringsformen! Vi sakna, som jag redan sagt, de formella möjligheterna att på annat sätt än detta uttrycka vår uppfattning och vår indignation, men jag har med det anförda velat markera, att vi sannerligen icke vilja trampa med i den hartassbataljon, som i missriktad solidaritet med framstående partifränder föredrar att låta den framtida historieforskningen karakterisera det andra världskrigets svenska regeringspolitik.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7.

Föredrogos vart efter annat sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till livräntetillägg åt vissa livräntetagare enligt lagen den 5 juli 1901 angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete, till statsverket åliggande, av andra medel ej utgående ersättningar i anledning av olycksfall i arbete m. m. samt till bidrag till fiskares försäkring, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 30 juni 1943 (nr 449) angående dyrtidstillägg åt vissa ersättningstagare enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, m. m.; och

Granskning av statsrådsprotokollen. (Forts.)

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om provisorisk förstärkning av blindhetsersättningar, m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 8.

Föredrogs sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtande, nr 3, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till bidrag till dyrtidstillägg å folkpensioner och invalidunderstöd samt anslag till dyrtidstillägg å barnbidrag och å ersättning åt blinda, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1945/46 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m., dels ock motioner, väckta i anledning av sistnämnda proposition. *Dyrtidstillägg å folkpensioner m. m.*

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t å driftbudgeten under femte huvudtiteln (punkterna 46, 49 och 57 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 4 januari 1945) föreslagit riksdagen att för budgetåret 1945/46 såsom förslagsanslag anvisa dels till Bidrag till dyrtidstillägg å folkpensioner och invalidunderstöd 61 400 000 kronor, dels till Dyrtidstillägg å barnbidrag 4 000 000 kronor, dels ock till Dyrtidstillägg å ersättning åt blinda 670 000 kronor.

Vidare hade Kungl. Maj:t genom en den 23 februari 1945 dagtecknad proposition, nr 151, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1945/46 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag,
- 2) lag om provisoriska utjämningspensioner och utjämningsunderstöd,
- 3) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 1 december 1944 (nr 751) om provisoriska förstärkningar av tilläggspensioner och invalidunderstöd samt
- 4) förordning om dyrtidstillägg under budgetåret 1945/46 å blindhetsersättningar,

dels ock medgiva att det för budgetåret 1945/46 äskade förslagsanslaget till Bidrag till provisoriska förstärkningar av tilläggspensioner och invalidunderstöd finge tagas i anspråk för bestridande av statens kostnader under samma budgetår för utjämningspensioner och utjämningsunderstöd.

I anledning av propositionen nr 151 hade inom riksdagen väckts två motioner, nr 362 i första kammaren av herr *Persson, Ivar, m. fl.* och nr 500 i andra kammaren av herr *Senander m. fl.*

I motionen I: 362 hade hemställts, att riksdagen måtte antaga ett av motionärerna framlagt förslag till lydelse av lagen om dyrtidstillägg under budgetåret 1945/46 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag samt att riksdagen i övrigt måtte bifalla Kungl. Maj:ts förslag.

I motionen II: 500 hade yrkats, att riksdagen måtte antaga av motionärerna framlagda ändrade förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1945/46 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag samt förordning om dyrtidstillägg under budgetåret 1945/46 å blindhetsersättningar.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte antaga förslaget till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1945/46 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag;

B. att riksdagen måtte antaga förslaget till lag om provisoriska utjämningspensioner och utjämningsunderstöd;

Dyrtidstillägg å folkpensioner m. m. (Forts.)

C. att riksdagen måtte antaga förslaget till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 1 december 1944 (nr 751) om provisoriska förstärkningar av tilläggspensioner och invalidunderstöd;

D. att riksdagen måtte antaga förslaget till förordning om dyrtidstillägg under budgetåret 1945/46 å blindhetsersättningar;

E. att riksdagen måtte för budgetåret 1945/46 såsom förslagsanslag anvisa

a) till Bidrag till dyrtidstillägg å folkpensioner och invalidunderstöd 61 400 000 kronor,

b) till Dyrtidstillägg å barnbidrag 4 000 000 kronor,

c) till Dyrtidstillägg å ersättning åt blinda 670 000 kronor;

F. att riksdagen måtte medgiva att det för budgetåret 1945/46 anvisade förslagsanslaget till Bidrag till provisoriska förstärkningar av tilläggspensioner och invalidunderstöd finge tagas i anspråk för bestridande av statens kostnader under samma budgetår för utjämningspensioner och utjämningsunderstöd; samt

G. att motionerna I: 362 och II: 500 måtte anses besvarade genom vad utskottet under A. och D. anförte.

Reservation hade avgivits av herrar *Pettersson* i Dahl och *Hallagård*, vilka inom utskottet yrkat bifall till motionen I: 362.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr *Pettersson* i Dahl: Herr talman! Denna fråga om dyrtidstillägg till våra folkpensionärer har ju återkommit här varje år, ibland flera gånger per år. Det är ju rätt och riktigt, att folkpensionärerna i likhet med övriga medborgare få kompensation för dyrtiden. Tilläggspension utgår nu i ortsgrupp I med 250 kronor, i ortsgrupp II med 350 kronor och i ortsgrupp III med 450 kronor. Genom denna konstruktion av pensionerna har man avsett att utjämna skillnaden i levnadskostnaderna mellan de olika ortsgrupperna. För att då kompensera folkpensionärerna för den ökade dyrtiden ha de undan för undan fått procentuella månadstillskott på sin pension. Vi kanske erinra oss att tidigare intygats från vederbörande statsråd att levnadskostnaderna stigit ungefär lika med sina absoluta tal inom de olika dyrortsgrupperna, och sålunda har med tiden — vilket alla torde vara överens om — en utjämning av levnadskostnaderna skett, en utjämning, som gjort sig allt mer märkbar, ju längre kristiden fortvarit. Man kan således inte med något skäl göra gällande att det är rättvist att det skulle bli procentuella tillägg för denna levnadsomkostnadsfördyring. Från vårt håll ha vi vid behandlingen av detta ärende alltid gjort gällande, att det är orättvist att låta dessa tillägg utgå procentuellt. Det vore enligt vår uppfattning riktigare att utge en fix ersättning till dessa folkpensionärer, om man nu ville åstadkomma rättvisa. Denna princip har ju också påyrkats i den motion, till vilken den av mig och herr Hallagård avgivna reservationen hänvisar.

Vi kunna konstatera, att det nu blivit ett par fasta månadstillägg bland de övriga procentuella tilläggen. Läger man därtill den utjämning, som skedde föregående år, ha vi för närvarande tre fasta och, jämlikt den här föreliggande kungl. propositionen, fyra procentuella tillägg. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att ingenting hänt, som givit anledning från vårt håll att ändra vår tidigare uttryckta uppfattning, att tilläggen skola vara fasta över hela linjen. Man kan emellertid i den politiska verksamheten inte ta för stora steg i sänder, och det finns ingen anledning att yrka på mer än vad man anser vara möjligt att uppnå. Detta har gjort, att vi stannat för den i första kammaren väckta motionen nr 362, vari yrkas, att ett av de procentuella dyrtidstilläggen skulle förvandlas till ett fixt belopp. Vi kunde ansluta oss till motionens yr-

Dyrtidstillägg å folkpensioner m. m. (Forts.)

kande så mycket mer som 1943 års riksdag vid behandlingen av dessa folkpensioner konstruerade en bestämmelse, som innebar, att om det bleve ett fast belopp, skulle detta inte träda någons rätt för nära, ty ingen skulle kunna få mindre än han tidigare haft. Det fixa beloppet skulle således inte innebära någon minskning för folkpensionärerna i ortsgrupp 3.

Vårt i reservationen framförda yrkande innebär alltså, att det skulle bli ett tillägg på ungefär 8 kr. för samtliga folkpensionärer i ortsgrupp I. I ortsgrupporna II—III skulle samma belopp utgå som är föreslaget av Kungl. Maj:t. Det blir således en visserligen liten, men dock en kompensation i detta fall. Man kommer därigenom något närmare rättvisan för alla dessa folkpensionärer, som leva på de lägre orterna och säkerligen där under de mest besvärliga ekonomiska förhållandena. Det föreligger därför enligt min mening mycket starka skäl för att kammaren här bör bifalla vår reservation.

Herr talman! Med denna korta motivering tillåter jag mig att yrka bifall till motionen nr 362 i första kammaren.

Fru Rönn-Christiansson: Herr talman! Den förstärkning av folkpensionerna som riksdagen beslöt förra året var avsedd att förhöja levnadsstandarden för våra gamla. Detta till trots är emellertid deras ekonomiska läge oerhört svårt. Jag är medveten om att jag härvidlag inte framför någon nyhet, ty våra gamlas svåra ekonomiska förhållanden ha påpekats både en och flera gånger här i riksdagen och då speciellt från kommunistiskt håll.

Vad är det som är mest ovärdigt ett demokratiskt samhälle? Jo, bl. a., att barnen, åldringarna och sjuklingarna inte ha en fullvärdig försörjning. Vi måste tyvärr slå fast, att exempelvis våra gamla ej ha ett anständigt uppehälle. In för detta faktum bör talet om att det statsfinansiella läget inte tillåter högre anslag falla.

Vi ha i dag att ta ställning till en provisorisk utjämning av folkpensionerna och invalidunderstöden. Visserligen innebär propositionen i ämnet en förbättring för ett mindre antal av folkpensionärerna, för 1 000—2 000 av dem. Men för flertalet medför propositionen ingen nämnvärd förbättring. I vår motion ha vi krävt ytterligare ett procentuellt tillägg. En sådan anordning skulle inte behöva föregripa en pågående utredning. Då det gällt att motivera ett avstyrkande av en förbättring i detta avseende har man emellertid alltid sökt tillgripa termen om att man i så fall »föregriper» en pågående utredning.

Vi kommunister ha tidigare här i kammaren påtalat den mycket omständliga apparat, som är uppbyggd omkring folkpensionerna. Det är ju faktiskt en hel liten vetenskap att hålla reda på allt vad därmed sammanhänger. I dag ämnar riksdagen tydligen ytterligare påbygga detta monstrum. År 1944 utlovades från socialvårdskommitténs sida, att förslag skulle föreligga till 1946 års riksdag angående folkpensionerna. Jag hoppas, att detta inte bara blir ett tomt löfte från socialvårdskommittén.

Det har i visst sammanhang påpekats, att det skulle föreligga risk att folkpensionärerna skulle bli överkompenserade. Det är emellertid enligt vår uppfattning orimligt att överhuvud taget tala om någon överkompensation i samband med de blygsamma folkpensionerna. Sakligt kan inte en sådan invändning göras. Om man endast ser formellt på denna fråga, skulle man visserligen kunna göra gällande att folkpensionärerna äro kompenserade. Men reellt ligger saken inte så till. Socialministern räknar nämligen prisstegringen endast fr. o. m. krigsutbrottet. Redan före kriget blevo emellertid andra grupper, exempelvis statstjänarna, kompenserade genom de s. k. rörliga tilläggen. Först 1941 erhöilo folkpensionärerna en partiell kompensation för prisstegringen. Men då hade deras köpkraft redan sänkts med 12 %.

Dyrtidstillägg å folkpensioner m. m. (Forts.)

Utskottet anför i utlåtandet, att levnadskostnadsindextalet med 1935 som basår var 154 den 1 januari 1945. Med samma beräkningsgrund hade indextalet stigit till 155 den 1 april i år. Det är visserligen sant, som utskottet påpekar, att det således inte föreligger någon väsentlig skillnad. Men den förändring, som föreligger, har dock skett i en fördyrande riktning. Sammanställt med vad jag tidigare anfört om faktisk underkompensation för folkpensionärerna styrker emellertid även denna jämförelsevis obetydliga prishöjning, att vårt i motionen framförda yrkande är sakligt berättigat.

Vad jag här anfört beträffande folkpensionärerna gäller i minst lika hög grad de blinda, vilka på grund av sitt lyte äro i ännu sämre belägenhet än folkpensionärerna. Vi ha här krävt dyrtidstillägg på blindhetsersättningen med 250 kr. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag, d. v. s. 208 kr. för budgetåret 1945/46. Utskottet motiverar detta med och betonar, att utskottet i närmast föregående utlåtande på föredragningslistan tillstyrkt en proposition, vari föreslås en provisorisk förstärkning till blindhetsersättningen med 108 kr. per år. I en i ärendet väckt motion hade vi kommunister begärt, att denna provisoriska förstärkning skulle utgå med 150 kr. om året. Det var en synnerligen blygsam begäran från vår sida. Men hur blygsam den än var blev ändock riksdagens beslut blygsammare och stannade vid förut nämnda 108 kr. I fråga om anslag till våra gamla och sjuka är man enligt vår uppfattning således ytterst blygsam. Slösaktigheten kommer endast till synes då det gäller de välvilliga uttalandena.

Jag vill slutligen påpeka det märkliga i att utskottet i sitt utlåtande beträffande de i detta ärende väckta motionerna endast hänvisar till att de blivit besvarade genom vad utskottet anfört under punkterna A och D. Jag kan inte förstå detta skrivsätt från utskottets sida. Om en motion är besvarad måste den väl vara tillgodosedd i någon riktning. Våra motioner ha emellertid fått blankt avslag. Varför skriver då utskottet inte ut detta enligt gängse kutym?

Herr talman! Då utskottet inte lyckats bevisa, att våra i motionen framförda synpunkter inte äro bärande, hemställer jag om bifall till motionen nr 500 i denna kammare.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Vi ha under de senare åren vid upprepade tillfällen diskuterat konstruktionen av dyrtidstilläggen till våra folkpensionärer. Vi ha därvid utvecklat alla de skäl, som kuuna anföras i denna fråga. En förnyad debatt i detta ärende skulle således endast bli ett upprepande av vad som tidigare anförts. Jag anser, att vi inte ha något att vinna på ett dylikt upprepande. Jag ber därför att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, att motionen I: 362 bifölles; samt 3:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, att motionen II: 500 bifölles; och fann herr förste vice talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller sammansatta stats- och andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Dyrtidstillägg å folkpensioner m. m. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, att motionen I: 362 bifallits.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid röst-räkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid afgavs 154 ja och 46 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 9.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m., jämte i ämnet väckta motioner. *Studiehjälp
åt landsbygg-
dens ungdom
m. m.*

I propositionen nr 74 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 26 januari 1945, för riksdagen framlagt vissa förslag angående studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m.

I samband därmed hade utskottet till behandling förehaft åtskilliga inom riksdagens kamrar väckta motioner.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *B. Näsghård m. fl.* (I: 300) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson i Spånstad m. fl.* (II: 464), hade hemställts, »att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 74 med beaktande av vad i motionerna anförts måtte 1:o) uttala sig för att inackorderingsbidrag för lärjunge vid högre läroanstalt skall kunna utgöra högst 1 000 kronor per läsår, att avläggandet av viss examen icke uppställas som villkor för stipendier till elever, som bedriva korrespondensstudier, och att resebidrag skola kunna utgå till elever vid skolor för kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning, 2:o) besluta att reservationsanslaget till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter uppföres med ett belopp av kronor 1 800 000, och 3:o) anvisa ett anslag av kronor 50 000 för nästa budgetår till statsbidrag för anskaffande av lokaler för enskilda realskolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning».

I en inom andra kammaren av herr *Malmberg* i Skövde *m. fl.* väckt motion (II: 465) hade, bland annat hemställts, att riksdagen måtte besluta, att det i propositionen föreslagna maximibeloppet för stipendier skulle höjas från 675 kronor till 800 kronor.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 465 — såvitt den avsåge det högsta stipendiebeloppet —

a) till Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 900 000 kronor;

b) till Stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 135 000 kronor;

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

c) till Anordnande av kombinerad korrespondens- och radioundervisning för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 60 000 kronor;

d) till Handledning vid kombinerad korrespondens- och radioundervisning för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

e) till Bidrag till inrättande av skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kronor;

f) till Bidrag till avlöning av föreståndare vid skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 9 000 kronor;

g) till Statens studielån: Studielånenämnden för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 25 000 kronor;

II. att motionerna I: 297 och II: 463, I: 300 och II: 464 samt II: 468 — i den mån de icke finge anses besvarade med vad utskottet i sin motivering anfört — icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att motionen II: 465 — såvitt den avsåge statsbidrag till skolhem — finge anses besvarad med vad utskottet i motiveringen anfört;

IV. att motionerna I: 298 och II: 466, I: 299 och II: 467 samt II: 225 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservationer hade avgivits

1) av herr *Wallentheim*, som ansett, dels att utskottets yttrande under rubriken »Stipendier till inackordering och resor» (s. 20) bort hava följande lydelse:

»Utskottet biträder — — — motsvarande uttalande.

I anslutning — — — utgå med högst 1 000 kronor för läsår.

Emot departementschefens — — — praktiskt yrke.

På grund — — — ökas med 250 000 kronor till 1 950 000 kronor.»;

dels och att utskottets hemställan bort hava följande lydelse:

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag,

a) till Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 950 000 kronor;

b) till Stipendier — — — 25 000 kronor;

II. att motionerna I: 297 och II: 463, I: 300 och II: 464, II: 465 samt II: 468 — i den mån de icke finge anses besvarade med vad reservanten i sin motivering anfört — icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att motionerna I: 298 och II: 466, I: 299 och II: 467 samt II: 225 icke måtte av riksdagen bifallas;

2) av herr *Lindström*, utan angivet yrkande.

I den av herr *Wallentheim* avgivna reservationen hade föreslagits, att maxibeloppet för stipendierna skulle höjas till 1 000 kronor.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Wallentheim: Herr talman! Jag vill börja mitt anförande med att framhålla, att det i det stora hela finns all anledning att ge ett varmt erkännande åt den förevarande propositionen och dess förslag. Det föreliggande förslaget betecknar, såvitt jag kan se, rent principiellt inledningen till en ny epok, då det gäller en allmän demokratisering av utbildningsmöjligheterna i vårt land. Jag skulle tro, att vi här få en grund, som det går att bygga vidare på. Man kan enligt min mening utan tvekan lyckönska både regeringen och ecklesiastik-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

ministern till den förevarande propositionen. I sitt slag anser jag den vara ett lyckosamt förebud till att det föreligger en allvarlig strävan att i efterkrigstidens Sverige på allvar ta upp frågorna om en social nydaning på detta område.

Det är emellertid ganska naturligt, att man inför en proposition sådan som denna måste känna en viss famlande ovisshet, då man ju här ger sig in på ett helt och hållet nytt område, där man har att ta ställning till en mångfald skiftande detaljer, vilkas räckvidd det inte alltid är möjligt att närmare överblicka. Jag tror också, att vi ledamöter inom statsutskottets andra avdelning, då vi haft att ta ställning till denna fråga, haft en allmän känsla av att denna proposition varit en av de svåraste propositionerna på mycket länge, då det gällt att få ett verkligt grepp om ämnet. Om det i största allmänhet inför något nytt kan sägas, att erfarenheterna så småningom få visa, om de uppdragarna riktlinjerna äro riktiga eller ej, tror jag, att detta påstående i alldeles särskild grad gäller detta område. Här gäller det verkligen att låta erfarenheterna komma fram och att vaksamt följa vad dessa erfarenheter kunna ge i olika avseenden.

Den livligaste diskussionen kring det föreliggande förslaget har uppstått kring frågan om studiehjälpens omfattning, då det gäller stipendier till inackordering. Propositionen stannade ju vid att föreslå ett maximibelopp på 675 kr. Man kan i viss mån förstå den ståndpunkt, som departementschefen här intagit, ty vid framläggandet av förslaget till denna hjälpverksamhet var han i viss utsträckning bunden av samma grunder, som gälla för stipendierna vid centrala verkstadsskolor, lantmannaskolor och folkhögskolor. Det är emellertid å andra sidan alldeles uppenbart, att det belopp, som man i propositionen har räknat med, inte är tillräckligt stort för att ge den verkligt behövliga hjälpen till de i ekonomiskt hänseende sämst ställda eleverna. Det måste väl ändå anses vara ganska rimligt, att om man överhuvud taget bestämmer sig för att hjälpa dem, som ha de största ekonomiska svårigheterna under sin skoltid, hjälpen bör utformas på ett sådant sätt, att det blir de allra sämst ställda som i första hand komma i åtanke. Därefter gäller det att undan för undan tänka på de övriga grupperna.

Jag gläder mig åt att statsutskottet så klart som här skett anslutit sig till principen om att helt obemedlade skulle få i huvudsak full behovstäckning, och att statsutskottet i det fallet uttalat ett önskemål om att det redan till nästa år skulle vara möjligt att här åstadkomma en reglering av samtliga stipendiebelopp efter den principen. Utskottet har för övrigt även beslutat en viss höjning av de maximala stipendiebeloppen, nämligen från av Kungl. Maj:t föreslagna 675 kr. till 800 kr.

Jag kan däremot inte förstå, att utskottet nu ansett sig böra stanna vid detta belopp. Det är också av det skälet, som jag har tillåtit mig att till detta utlåtande föga en särskild reservation. Jag vet mycket väl, att detta belopp på 800 kr. har kommit fram som en kompromisslösning mellan Kungl. Maj:ts förslag och vissa motionsvis framförda yrkanden på 1 000 kr. Utskottets förslag innebär visserligen i förhållande till Kungl. Maj:ts en förbättring. Men det innebär, att man för åtminstone ett år framåt stängt ute de allra mest hjälpbehövande. Inför detta faktum har jag fått en känsla av olust och tvingats att reservera mig mot utskottsutlåtandet.

Då dessa frågor diskuterades inom utskottet framhölls det, att en av anledningarna till att man nu inte ville gå längre än till 800 kr var den, att eftersom stipendierna till elever vid folkhögskolor och centrala verkstadsskolor inte voro lika höga, ville man inte nu gå längre beträffande här ifrågavarande stipendier. Ett sådant argument hade man kunnat undvika att föra fram, om man bara velat. Man hade nämligen kunnat undvika det, om man till samtidig behand-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

ling tagit upp alla slags stipendiefrågor. Det förhöll sig emellertid på det sättet, att samma personer, som mycket kraftigt använde sig av detta argument, också voro de ivrigaste, när det gällde att avvisa hela tanken på en samtidig behandling av de skilda slagen av stipendiefrågor.

Det har vidare framhållits, att städerna och tätorterna icke blivit medtagna i årets statsverksproposition, och man ville därför inte gå till en radikal lösning av landsbygdens problem på detta område, förrän motsvarande problem i städer och tätorter blivit uppmärksammade. Utskottet stryker ju starkt under, att man väntar att till nästa år få ett förslag i sådan riktning, och jag tycker det är tillräckligt betryggande, att utskottet så kraftigt poängterat detta. Sedan kunde utskottet mycket väl ha tagit ställning till denna fråga och därvid valt det belopp, som motsvarar det huvudsakliga behovstäckningskravet. Det kan ju inte vara någon fara att göra detta, då ju utskottets hela uttalande måste betraktas som en principiell deklaration, som man inte kan undgå att ta hänsyn till i fortsättningen. Jag tror inte, att det skulle ha mött någon starkare opposition från dem som bo i städer och tätorter, om utskottet hade gått in för ett stipendiebelopp på 1 000 kronor. Om en irritation verkligen skulle ha uppstått på sådana platser, tror jag det hade varit mycket lätt att lugna denna opposition genom att hänvisa till principuttalandet och genom att i övrigt peka på att det inte är så förfärligt farligt, om för en gångs skull städerna skulle få vänta ett år längre på landsbygden.

Denna synpunkt har ju för övrigt kommit klart och tydligt till uttryck i de motionsvis framförda yrkandena. Att märka är också, att den begränsning av stipendiernas maximibelopp till 800 kronor, som utskottet har åstadkommit, ingalunda betyder, att därigenom någon ökad hjälp kunnat vinnas för annan stipendiebehövande ungdoms räkning. Jag skulle ha förstått om utskottet hade resonerat på följande sätt: de tillgångar, som för detta ändamål stå till vårt förfogande, äro ganska begränsade, och här gäller det att försöka åstadkomma en rättvis fördelning till alla grupper. Jag kunde ha förstått om utskottet hade sagt, att man i avvaktan på att hela stipendiefrågan skall regleras måste i viss mån inskränka stipendieverksamheten. Men hade man intagit den ståndpunkten, borde man väl ha gått ett steg längre och sagt, att skall man inskränka på stipendieverksamheten, så skall det vara i fråga om de grupper, som ha det relativt bra ställt och inte i fråga om de grupper, som ha det allra sämst ställt. Den enda effekten av det föreliggande förslaget blir sålunda den, att man faktiskt ställer en av de allra viktigaste och mest behövande grupperna utanför. Hur många personer det därvidlag kan röra sig om veta vi självfallet inte. Vi ha inga siffror i detta avseende att bygga på, men det kanske ändå rör sig om något hundratal. Då kanske man kommer och säger: ja, ett par hundra är väl inte så förfärligt mycket; de kunna mycket väl vänta till ett kommande år. Ja, det är sant, att det kanske inte är så många. Men även om det är få personer, det i detta avseende är fråga om, så ha de också en rätt, som det gäller att slå vakt om, och berättigade önskemål att ställa, som det finns anledning att ta hänsyn till.

Nu säger man, att om en person kan få dessa 800 kronor i stipendiebelopp, så kan han, även om han är fullkomligt obemedlad, ganska lätt på egen hand uppbringa vad som ytterligare behövs för att klara studierna. Herr talman, jag är inte så alldeles säker på den saken. Vissa arbetargrupper i vårt land, såsom lantarbetare, småbrukare och stora kategorier industriarbetare, ha i regel så knappa inkomster, att det är oöverkomligt för dem att uppbringa ett belopp på ett par hundra kronor, en summa som ibland kanske förefaller oss vara ganska obetydlig. Vi skola inte heller glömma, att även om stipendiebeloppen bli så stora, att de ungefär täcka de faktiska inackorderingskostnaderna, så kvar-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

står i alla fall för de studerande behovet av medel för vissa andra ändamål, såsom till kläder, fickpengar och annat. Även om man kan räkna med att eleverna i allmänhet genom fritidsarbete under sommartid och möjligen under annan lovtid kunna tjäna in en väsentlig del av vad de för dylika utgifter behöva, så kan man inte gärna begära, att de skola tjäna in både dessa pengar och därtill ett betydande belopp för att täcka den brist som uppstår i fråga om inackorderingskostnaderna.

Det har anförts ytterligare ett argument för de lägre stipendiebeloppen. Man har sagt, att det gäller att gå mycket försiktigt till väga, emedan man måste begränsa tillströmningen till de lärda banorna och försöka att dirigera ungdomen till de rent praktiska yrkena. Jag erkänner villigt, att det ligger en sanning i detta, och att man måste ha ögonen öppna för de problem, som därvidlag uppenbara sig. Men jag måste å andra sidan också säga, att jag är rädd för att man kanske i alltför stor utsträckning vill förenkla hela problemställningen. Det förhåller sig så, mina damer och herrar, att det i själva verket inte råder något överflöd i vårt land på verkligt kvalificerade krafter. Om vi göra en översyn över våra tillgångar på exempelvis läkare, tandläkare och ingenjörer, så måste vi erkänna, att det verkligen råder brist på dessa områden. Se vi på förhållandena ute i våra kommuner, kunna vi göra den iakttagelsen, att det råder en påtaglig brist på kvalificerat folk. Om det till exempel gäller att få till stånd utredningar, varav ett behov gör sig gällande inte minst i samband med efterkrigsplaneringen och dylika ting, finns det inte folk att få som kan ta hand om sådana uppgifter. Min erfarenhet från kommittéarbete i olika sammanhang ger även vid handen, att det är ett ständigt rop efter jurister, som kunna fullgöra de uppgifter, som man vill ha lösta.

Jag tror också, att det vid resonemang i dessa frågor är farligt att göra en sådan uppdelning, att man å ena sidan endast talar om teoretiska och å andra sidan endast om praktiska studier. Även den praktiska utbildningen fordrar ett stabilt teoretiskt underlag, och detta behov blir större ju mera differentierat och utvecklat vårt samhälle blir. För övrigt tror jag också, att så länge det förblir på det sättet, att de teoretiska yrkena äro mycket bättre betalda och erbjuda större trygghet och mindre risk för arbetslöshet än de praktiska, kommer det att förefinnas en oemotståndlig dragning till dessa yrken, vilken det inte gärna är möjligt att på konstlade vägar bekämpa.

Det kanske inte minst viktiga i detta sammanhang är, att man verkligen ser till att de statliga och kommunala myndigheterna, när de fastställa reglementen för sina tjänster eller utlysa olika utbildningskurser, inte sträva till att i det orimliga höja kompetenskraven. Detta framtvingar onödigt långa och omfattande teoretiska förstudier. Jag tror att det finns anledning att klart och bestämt säga ifrån, att på detta område måste både staten och kommunerna vara på sin vakt.

Oavsett alla dessa resonemang måste jag ändå säga mig, att det i vissa situationer kan bli fråga om en gallring. Men en sådan gallring får icke ske efter de studerandes ekonomiska villkor. Gallringen får inte äga rum på den grundvalen, att man slår ut de fattiga, därför att de äro fattiga, utan den skall så långt det överhuvud taget är möjligt ske efter begåvning och fallenhet.

Med anförande av dessa synpunkter ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som jag har antecknat till detta statsutskottets utlåtande.

Herr Svensson i Grönvik: Herr talman! Den föregående talaren inledde sitt anförande med att uttala ett varmt tack till herr statsrådet för denna proposition. I det hänseendet ber jag att helt få instämma med honom. Framläggandet av denna proposition innebar nog en glad överraskning för oss, som länge varit bekymrade över förhållandena på det område det här gäller och hyst betänk-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

ligheter inför de svårigheter av ekonomisk art, som förelegat för landsbygdens studiebegåvade ungdom att kunna tillgodogöra sig en undervisning, som tätorternas ungdom med mycket mindre kostnader ha haft tillgång till. När denna proposition framlades hälsade vi den också med stor tacksamhet.

För min personliga del måste jag emellertid uttala en viss förvåning över att man inte kunnat godtaga propositionens förslag och ge sig till tåls under den närmaste tiden för att se, vilka verkningar detta förslag skulle medföra för våra studiebegåvade ungdomar, utan att man omedelbart skulle komma med bud och överbud i syfte att ernå högre stipendiebelopp. Nu ha ju, som vi alla veta, vid detta års riksdag de statliga stipendierna vid folkhögskolor och praktiska utbildningsanstalter, t. ex. lantmannaskolor, höjts. Det är ju med utgångspunkt ifrån de belopp, som i detta fall varit normgivande, som herr statsrådet har kommit fram till det förslag, som föreligger i denna proposition.

Det förhåller sig inte så som herr Wallentheim sade, att det har varit svårt för avdelningen att förstå propositionen. Jag tror tvärtom, att vi haft lätt att förstå de motiv, som legat till grund för propositionen, men däremot har det varit verkligt svårt att kunna enas om en gemensam linje. Nu sade herr Wallentheim, att han inte begrep varför utskottet stannat för just den siffra, som utskottet föreslagit. Han besvarade emellertid frågan omedelbart därefter och sade, att det var frukten av en kompromiss. För min del måste jag säga, att jag ursprungligen inte hade tänkt att gå utöver det förslag, som Kungl. Maj:t hade framlagt. Jag ansåg att det belopp, som föreslogs i propositionen, var så pass väl tilltaget, att ingen motionär skulle ha vågat sig på att föreslå ett högre belopp i tanke att få det godkänt i riksdagen. Jag vet att man häremot kan genmäla, att det finns motioner, som gå längre i detta avseende, men dessa motioner kan jag för min del inte ta på allvar. Denna fråga har varit föremål för mycket ingående undersökning och debatt i statsutskottets andra avdelning, och jag är övertygad om att utskottets här föreliggande förslag innebär ett avsevärt steg i syfte att hjälpa de studiebegåvade ungdomarna på landsbygden. Dessutom har utskottet i principellt avseende gjort ett uttalande i sådan riktning, att det borde kunna tillfredsställa långt gående önskemål. Vi hade i utskottet den uppfattningen, att vi skulle kunna få till stånd ett enhälligt utlåtande, detta så mycket hellre som de som först stodo på propositionens linje böjde sig för dem, som ville gå utöver propositionen, och anslöto sig till utskottets här föreliggande förslag. Denna förhoppning grusades emellertid, såsom kunde förmärkas av den föregående talarens yttrande.

Herr Wallentheim berörde även frågan om vilka konsekvenser detta förslag kunde medföra. Det blir givetvis nu många lärjungar, som få ökad ekonomisk hjälp för att kunna gå igenom våra läroverk. Om vi skola nå önskat resultat, ha vi att välja mellan att antingen företaga en stark reduktion av det klientel, som tidigare har befolkat våra läroverk, eller också företaga en utökning av läroverken. Ett tredje gives icke. Detta är ett spörsmål, som man inte utan vidare kan se bort ifrån, när man fattar beslut i detta avseende. Departementschefen har ju för sin del varslat om att det kan bli fråga om reduktioner när det gäller gymnasierna men däremot inte när det gäller realskolan. Jag förstår mycket väl, att meningen är, att man i så stor utsträckning som resurserna tillåta vill ge ungdomen möjlighet att gå igenom realskolan, men att man i fråga om den högre undervisningen i gymnasierna överväger vissa restriktioner. På den punkten ville herr Wallentheim uttala en varning. Han gjorde gällande, att det inte fanns någon uppsjö på kvalificerade krafter i vårt land och nämnde vissa yrken, som skulle kunna rekryteras med ungt och duktigt folk. Jag kan emellertid inte underlåta att påpeka, att det inte är alldeles säkert, att de restriktioner, som komma att införas, bli av sådan art, att de kunna hämma flykten från de

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

rent praktiska till de teoretiska banorna. Om det nu föreliggande förslaget inte skulle medföra detta resultat, kan jag inte vara lika tillfredsställd med det-samma som jag i annat fall skulle vara. Ty jag hyser den bestämda uppfattningen, att vårt folks framtida uppgifter i större utsträckning ligga på det praktiska än på det rent teoretiska planet. Det är på detta praktiska område, som vi behöva öka möjligheterna till utbildning. Jag har icke som herr Wallentheim för min del upptäckt någon brist i vad avser de teoretiska studiebegävningarnas möjligheter, utan det är väl snarare så, att det finns kanske icke så få, som ha tagit denna teoretiska utbildning fram till studentexamen, ja, t. o. m. längre, men som sedan icke ha haft möjlighet att få en befattning, som gett dem ersättning för nedlagda studiekostnader.

När vi nu som jag hoppas gå att fatta beslut i överensstämmelse med utskottets förslag, vill jag för min del därtill knyta den förhoppningen, att vi skola få fram de verkligt studiebegåvade vare sig de finnas i land eller stad, i periferien eller i tätorterna, för att de med sina möjligheter skola kunna bidra till framgång och utveckling på olika områden till lycka för vårt svenska folk. Det är i den förhoppningen, herr talman, som jag med dessa ord ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Nilson i Spånstad: Herr talman! I egenskap av en av motionärerna i detta ärende ber jag att få säga ett par ord, innan ärendet avgöres. Först vill jag säga, att jag med största intresse läst utskottets uttalande rörande stipendiernas storlek. Utskottet framhåller, att man med hänsyn till önskvärdheten av att alla ansökningar om stipendier från ekonomiskt svaga behandlas såvitt möjligt likformigt inte nu kunnat gå med på att helt godtaga den principen, att alla kostnader för obemedlade och mindre bemedlade elever skola täckas stipendievägen. Då ju utskottet emellertid uttryckt sig mycket välvilligt rörande vidgade möjligheter ett kommande år, och då jag förstår, att utskottets ställningstagande är resultatet av en kompromiss, vill jag endast understryka, att det är synnerligen önskvärt, att en ytterligare höjning av stipendiebeloppen kommer till stånd, helst redan nästa riksdag. Jag betonar detta så mycket hellre, som det enligt min mening icke finns någon som helst möjlighet för obemedlade elever att med de nu föreslagna stipendiebeloppen kunna uppnå de levnadsbanor, som stå öppna efter högre studier. Skall det i fortsättningen vara så, att möjlighet till att bedriva högre studier skall förbehållas ett begränsat antal studerande, bör den begränsning, som kan komma i fråga, ske genom tillämpande av restriktioner på andra områden än detta, att spärra tillträdet till högre studier för teoretiskt begåvade elever från fattiga hem.

Vad angår stipendier till elever vid s. k. robertsfors- och N. K. I.-skolor konstaterar jag med tillfredsställelse, att utskottets uttalande om stipendiernas storlek medger en något större rörelsefrihet än vad propositionens ordalydelse lämnade. När det gäller att medgiva stipendier till korrespondenselever, som bedriva sina studier med tanke på andra mål än att avlägga en student- eller realexamen, har man tyvärr icke ansett sig kunna tillstyrka vår motion. Detta är så mycket beklagligare, då det här gäller hjälp till de verkligt vanlottade i detta land. Det finns en mångfald elever vid brevskolorna, som studera med tanke på att söka in i läroverkens högre klasser, eller som bedriva studier med tanke på att förvärva kompetens för inträde i en rad fackskolor av olika slag. Ofta nog komma dessa studerande från de mera isolerade områdena på svensk landsbygd, och om man verkligen vill behjätta svårigheterna för studiecintresserade och studiebegåvade ungdomar från dessa avlägsna bygder, tycks det mig, herr talman, som om det vore naturligt, att man strävade efter att bereda

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

de fattigaste bland de avlägsnaste bygdernas ungdomar något större möjlighet att nå den undervisning, som ligger över folkskolans ram. Det diskuteras ju för närvarande med största intresse, vilka åtgärder som böra vidtagas för att främja trivseln för de många familjer, som bo på den svenska landsbygden. Jag tror, att en av vägarna att nå detta mål, som alla säga sig vilja eftersträva, är att med något större djärvhet än som ofta sker beträda nya vägar, när det gäller att öppna vidgade möjligheter för landsbygdens ungdom. Även om detta icke skulle sammanfalla med statsutskottets principer, tror jag, att ett stöd åt dessa ungdomar i deras studiearbete under uttryckligt betonde av att det gällde att vinna erfarenheter under en försöksverksamhet, skulle varit värdefullt, icke blott när det gäller att vinna erfarenheter utan även till gagn, när det gäller att finna de bästa vägarna för framtiden. Det är icke utan sin stora betydelse, om de åtgärder för landsbygdens likställighet, som alla i princip sympatisera med, genomförs så snabbt som möjligt eller en gång i en oviss framtid.

Förra året beviljade riksdagen ett bidrag till anskaffande av lokaler för s. k. robertsfors- och N. K. I.-skolor. Detta anslag fanns icke upptaget i propositionen i år, och utskottet har icke funnit sig böra tillstyrka motionerna på denna punkt. Jag skall icke förlänga debatten med att upprepa de argument, som anfördes för detta förslag förra året. Jag vill endast hänvisa till att riksdagen då ansåg dessa argument så bärande, att anslaget beviljades. Verksamheten bedrivs på försök under detta budgetår, och jag tror mig kunna säga, att man hittills inga erfarenheter har som berättiga till ett omdöme i någondera riktningen rörande värdet av dessa bidrag. Då det gäller ett bidrag, som kommer den eftersatta landsbygden till godo och jag finner det angeläget, att denna försöksverksamhet icke avbrytes, förrän tillräcklig erfarenhet vunnits för att bedöma dess värde, yrkar jag, herr talman, för ögenblicket allenast bifall till motionen II:464, i vad den avser bidrag till lokalkostnader för enskilda realskolor med kombinerad korrespondens och muntlig undervisning.

Herr Holmberg: Herr talman! Utskottet påpekar att genom dess förslag ha också i viss utsträckning yrkandena i vår motion blivit tillgodosedda. Ja, det kan man kanske säga, men då kan det också vara skäl att säga några ord om hur det har skett, detta också för att motivera varför vi fortfarande icke äro nöjda med det förslag, som har ställts rörande studiehjälp till landsbygdens ungdom.

Vår motion skilde sig från regeringsförslaget företrädesvis i tre avseenden. För det första ville vi, att stipendierna till obemedlade elever på landsbygden skulle närma sig de verkliga omkostnaderna så mycket som möjligt. Vi gjorde våra beräkningar om den saken på grundval av uppgifter, som hade lämnats av skolutredningen. Av dessa uppgifter framgick ju, att man måste gå betydligt högre än vad regeringen hade föreslagit och också högre än vad som nu har föreslagits av utskottet. Det var endast i ett avseende, som vi gingo ifrån de beräkningar, som hade gjorts av skolutredningen. Vi föreslogo nämligen, att full behovstäckning skulle beräknas till 1 200 kronor per år för elever av det slag, varom här är fråga, medan skolutredningen för sin del räknade med 1 000 kronor. I övrigt höllo vi oss som sagt till skolutredningens förslag och byggde vår motion på dess material. Nu vill utskottet, som det säger, tillgodose förslaget i vår motion så till vida, att man går med på ett maximum av 800 kronor till stipendier. Det är alltså bara halvvägs jämfört med vad vi hade föreslagit för att ge rättvisa åt landsbygdens ungdom och göra den jämställd med städernas och tätorternas ungdom.

För det andra innebar vårt förslag, att stipendier till det antal, som skolut-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

redningen hade ansett vara nödvändigt, skulle utdelas i full utsträckning redan nästa år, medan regeringen däremot ville ha en övergångstid på tre år. Utskottet har nu också anslutit sig till samma linje som regeringsförslaget i detta avseende.

För det tredje föreslog vi i vår motion, att landsbygdens ungdom, som försöker nå realexamen genom korrespondensundervisning, alltså genom s. k. robertsforsskolor, skulle få stipendier efter i princip samma grunder som skulle tillkomma övriga studerande. Även på den punkten stödde vi oss på skolutredningens uppgifter. Det framgick av skolutredningens material, att kostnaderna för studier av detta slag, alltså vid robertsforsskolor, belöpte sig till ungefär 800 kronor per år, och vi föreslog därför, att man skulle ge stipendier till korrespondensundervisning till sådana, som försöka nå realexamen, med 800 kronor om året. Regeringsförslaget upptog en maximering av denna sorts stipendier till 300 kronor, och utskottet har för sin del som man säger tillmötesgått oss på det sättet, att man föreslår att maximibeloppet skall sättas till *omkring* 300 kronor i stället för exakt 300 kronor. Skillnaden är alltså mycket härfin, om man överhuvud taget kan tala om att det föreligger någon skillnad mellan utskottets och regeringens förslag.

Vi ha tidigare i diskussionen om skolfrågorna hävdade, att skolutredningens förslag icke var tillfredsställande, men det var i alla fall ett betydelsefullt steg i rätt riktning. När regeringen sedan förelade oss ett förslag, som på ett mycket uppseendeväckande sätt innebar en försämring av vad skolutredningen hade ansett nödigt, väckte det ju också allmänt missnöje, vilket kommit till uttryck på många sätt och icke minst i de motioner, som hade avgivits i anslutning till regeringspropositionen. Motiveringen för det låga stipendiebeloppet av 800 kronor är, som herr Svensson i Grönvik här sade, att man vill försöka åstadkomma likställighet mellan stipendier av olika slag. Riksdagen har nämligen tidigare i år beslutat om stipendier på upp till 75 kronor per månad till elever i andra skolor. Men den ståndpunkten, att man måste ha likställighet mellan stipendier till dem, som gå vid yrkesskolor och folkhögskolor o. s. v., och de stipendier, som det nu är tal om, har icke godkänts av någon, som tidigare har yttrat sig om denna sak. Den ståndpunkten har till exempel icke godkänts av skolutredningen, som föreslog mycket högre belopp än vad regeringsförslaget innebar, den har kritiserats i motionerna och den har slutligen icke heller tillmätts någon betydelse vid utformningen av statsutskottets utlåtande beträffande denna sak. Därmed hoppas jag också, att man kan förutsätta, att det inom riksdagen icke skall finnas längre några principiella hinder mot att för en gångs skull ge landsbygdens ungdom en tids försprång beträffande studiemöjligheter.

Även ur andra synpunkter förefaller det orimligt att tro, att riksdagen skulle nöja sig med utskottets förslag. Av alla, som ha sagt sitt ord om stipendiebeloppens storlek, är det nämligen bara regeringen och högermännen i utskottet, som ha hållit sig under 1 000-kronorsstrecket. Jag vägrar faktiskt att tro, att man här skall tillmäta herr Falla och andra högermän sådan betydelse, att icke blott utskottsmajoriteten utan också riksdagens majoritet skulle lockas in på den kompromisslinje, som väl närmast folkpartiet företräder. I varje fall sammanfaller ju kompromisslinjen i statsutskottet med den motion, som folkpartiet har framlagt. Även i folkpartimotionen förklaras emellertid, att man helst skulle ha sett, att skolutredningens förslag på denna punkt hade kunnat genomföras. I bondeförbundsmotionen närmar man sig t. o. m. det kommunistiska förslaget genom att förklara, att maximeringen icke bör sättas lägre än de av skolutredningen angivna beloppen. Även den socialdemokratiska motionen har samma yrkande. Vår egen motion har jag redan redo-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

gjort för. Härtill kan också läggas, att statsutskottet i sitt utlåtande uttalar, att »starka skäl tala för den principen, att stipendierna för såväl teoretiska som praktiska studier för helt obemedlade studiebegåvade lärjungar från både landsbygden och städer eller andra tätorter avpassas så, att de i huvudsak giva full behovstäckning».

Jag kan i detta sammanhang icke underlåta att säga några ord om herr Svenssons i Grönvik underliga uppfattning, när han säger, att motioner, som gå längre än vad utskottet har gått beträffande stipendiebeloppen, kan han för sin del icke ta på allvar. Herr Svensson i Grönvik är dock undertecknare av utskottets utlåtande, och utskottet säger i sitt utlåtande just vad jag här har sagt, nämligen att starka skäl tala för att man skall ge full behovstäckning för obemedlade elever på landsbygden, som på olika sätt försöka skaffa sig skolning. Detta är ett fullständigt understrykande av de synpunkter, som tidigare i dag ha företratts av herr Wallentheim, och det är i än högre grad ett understrykande av de synpunkter, som vi gävo till känna i vår skolmotion, som tidigare har behandlats. Det är beträffande den fråga, som vi nu behandla, också ett erkännande av det berättigade i vårt förslag, att maximeringen icke skall stanna vid 1 000 kronor utan åtminstone gå upp till 1 200 kronor per år, eftersom man endast på det sättet kan åstadkomma full behovstäckning för obemedlade studerande från landsbygden.

Herr Svenssons i Grönvik deklaration är också märklig så till vida, att han ju åtminstone vid andra tillfällen brukar göra sig till tolk alldeles speciellt för landsbygdens intressen. Här går han alltså på ett förslag, som ger mindre än vad andra i riksdagen och jag vill hoppas riksdagens majoritet vill ge till landsbygden, och han företräder en linje i utbildningsfrågorna, som skulle monopolisera den teoretiska utbildningen till städernas och tätorternas folk med uteslutande i varje fall av landsbygdens fattiga folk. Det är ett underligt sätt, tycker jag, att företräda landsbygdens intressen.

Hur har då utskottet kunnat motivera förslaget om en maximering av stipendiebeloppet till 800 kronor, när utskottet dock har givit så klart besked om att man är anhängare av full behovstäckning och har skolutredningens förslag att stödja sig på som bevis för att det i så fall icke räcker med 800 kronor? Jo, först och främst är det väl hänsyn till regeringen och till högermännen, men dessutom säger sig utskottet förutsätta, att samtliga stipendiefrågor redan vid nästa års riksdag skola kunna lösas i överensstämmelse med den av utskottet angivna principen. Jag vet icke vilka skäl utskottet har för en sådan förhoppning. Det finns nämligen ingenting i det material, som utskottet har levererat oss, som ger skäl för en sådan förhoppning. Däremot bör kanske erinras om att det förslag, som vi ha fått från den *nuvarande* regeringen, förutsätter ett fullföljande av dess planer under loppet av tre år, och att det följaktligen icke skulle kunna bli någon förändring redan nästa år. Åtminstone icke enligt den nuvarande regeringens planer, vilka ju gå ut på, att ingen enda stipendiat från landsbygden skulle få full behovstäckning. Under loppet av de närmaste tre åren skulle man följaktligen icke kunna fullfölja den princip, som utskottet nu påstår sig vara anhängare utav. För min del tror jag emellertid, att det på det ena eller andra sättet skall bli en förändring innan nästa år, så att vi då kunna få ett bättre förslag än vad regeringen och utskottet nu velat förelägga oss.

Trots alla skäl, som alltså kunna anföras för bifall till vår motion, d. v. s. att vi ha byggt motionen på skolutredningens material, att andra motioner ha väckts med samma syfte och slutligen utskottets principiella förklaring, så vågar jag emellertid icke förutsätta, att riksdagen nu är beredd att taga ett sådant steg till demokratisering av vårt skolväsende. I så fall är det näst bästa

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

förslaget den reservation, som har avgivits av herr Wallentheim. Det förslag, som denna reservation innefattar, är tyvärr ingen så radikal lösning av skolfrågorna, som vi hade önskat i detta sammanhang, och det är icke heller någon sådan radikal lösning, som de socialdemokratiska motionärerna säga sig vara anhängare utav, men det är dock bättre än utskottets förslag, och det har den fördelen, att det beträffande stipendiebeloppen ligger i linje med vad som har föreslagits i flera andra motioner, i linje med vad som har framförts av skolutredningen, i linje med vad som principiellt har deklarerats i folkpartimotionen, i linje med bondeförbundets eller i varje fall bondeförbundsmedlemmars motion i denna fråga och slutligen i linje med den deklARATION, som har avgivits av utskottet. Jag kan därför icke tänka mig att det kan bli majoritet för utskottets utlåtande utan tror, att reservationen lyckligtvis kan segra över regeringen, högermännen och utskottsmajoriteten.

Med dessa synpunkter på denna fråga ber jag, herr talman, att få yrka bifall till herr Wallentheims reservation.

Herr Lundberg: Herr talman! I gårdagens radioutsändning fingo vi höra tre olika inlägg om fri vetenskaplig forsknings betydelse för vårt land och vårt folk. Det gavs uttryck åt att det måste bli en god växelverkan mellan samhälle och vetenskap, att vi behöva många experter och att vi måste utvidga vår vetenskapliga forskning, om vi skola kunna höja vår levnadsstandard och hävda oss i framtiden. Det talades även om en andlig förnygring av våra universitet, att vetenskapen är internationell och att det krävs ett vidgat samarbete och förståelse mellan olika forskningar och vetenskapsgrenar såväl som mellan samhället och vetenskapen. Jag vill understryka allt detta och ge uttryck åt att det är ett livsintresse för en demokratisk stat, att fri forskning och tekniska framsteg icke bli eftersatta och att budgetära eller andra motiv icke allenast bli avgörande vid dessa frågors behandling. Men lika så visst som att vetenskaplig forskning på olika områden är av betydelse och att teoretiska och praktiska studier måste få en bättre avvägning gentemot varandra, är det också angeläget, att vi se till att rekryteringsfrågan till den s. k. högre utbildningen lägges efter sådana linjer, att vi verkligen kunna tala om en demokratisering av vårt undervisningsväsende, att vetenskapen kan tillgodogöra sig det bästa av vårt folk samt att det svåraste hindret därför, nämligen de ekonomiska svårigheterna för de medellösa, verkligen undanröjes. Jag kan även säga, att olika talare givit uttryck åt denna uppfattning. Jag vill erinra om att professor Schmidt i Lund sagt ifrån att vi verkligen behöva begåvade studenter vid universitetet och att det finns många begåvningar från arbetar- och bondefamiljer, som här skulle kunna fylla luckan och bilda ett nytt värdefullt inslag bland akademikerna, om de bara finge tillfälle till sådan utbildning. Han säger även ifrån att läroverken borde vidgas och öppnas för hela svenska folket. Studentexamen skulle bli en allmän medborgarlig examen genom att man gav ekonomisk hjälp åt alla, som inte kunde få understöd hemifrån. Han säger även att den hjälpen skulle dessutom vara så bra tilltagen, att föräldrarna inte skulle ha intresse av att skicka ut sina barn så tidigt som möjligt i förvärvsarbetet. Jag tror, att de synpunkterna äro värda beaktande. Ty de ekonomiska svårigheterna i arbetar- och småbrukarhemmen äro av sådan art, att om man icke från samhällets sida kan lämna erforderlig hjälp, omöjliggör detta en fortsatt studieutbildning.

Det låter ganska vackert, när man säger: »slutmålet bör vara att anpassa undervisningsväsendet efter vår nations behov och den moderna tidens krav och utforma det så, att varje medborgare har möjlighet att på enklaste och ef-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

fektivaste sätt och utan för stora ekonomiska uppoffringar erhålla den utbildning, han för samhällets bästa och sin egen blivande verksamhet behöver.» Men även om man från olika håll understryker detta uttalande, måste jag ändå tyvärr erkänna, att vi i praktiken icke lyckats få bort intrycket av 1820-talsuttalandet om att »de lägre och arbetande klasserna borde lämnas fullkomligt olärda, de bildade klasserna föras till den högsta vetenskapliga odling enligt principen: drick djupt eller smaka icke» ej helt försvunnit, trots att vi gjort goda och lovvärda försök att plåna ut detta motto. Jag tror, att vår demokrati och självstyrelse, våra folkrörelser, vår tekniska utveckling etc. ha skapat behov och gjort det nödvändigt att vidga vårt folks allmänna kunskapsnivå. Det frivilliga folkbildningsarbetet har också betytt mera för vårt land och folk än vad man vid ett hastigt påseende kan tro. Ty utan detta skulle vår demokrati och självstyrelse i dag knappast haft den styrka och förankring i vårt land som de ha. Men hur stor respekt jag än har för det frivilliga folkbildningsarbetet och hur stor betydelse jag än tillmäter detsamma, anser jag dock, att den allmänna kunskapsnivån är i behov av att höjas, samtidigt som jag också är medveten om att det i det praktiska livet är så, att den som frivilligt på sin kammare, i studiecirklar, per korrespondens, inom folkrörelserna etc. skaffar sig aldrig så djupgående kunskaper och erfarenheter, alltid får stå tillbaka för den som har papper på sina kunskaper. Vi kunna beklaga och tala aldrig så mycket om att detta förhållande är felaktigt, men kvar står dock, att de som ha den faktiska makten i detta avseende synas sakna både vilja och förmåga till att respektera den självlärde, och därför blir rekryteringskiktet till de lärda yrkena oftast mycket begränsat och följer i regeln taxeringskalendern.

Propositionen angående studiehjälp för högre undervisning åt landsbygdens ungdom m. m. är ett led i att vidga möjligheterna för denna ungdom att kunna söka sig fram till de högre undervisningsanstalterna, och varje strävan i den riktningen måste hälsas med tillfredsställelse. Att landsbygdens ungdom i detta fall kommit litet före städernas ungdom, anser jag icke vara någon dödssynd, ty den, som levt på landet och känner till svårigheterna för landsbygdens ungdomen att komma i åtnjutande av högre skolundervisning, måste ha full förståelse för att denna fråga blir löst, även om den kommer litet före, när det gäller städernas ungdom. Men trots att jag hälsar varje framsteg på detta område med stor tillfredsställelse, anser jag, att varken propositionen eller utskottsutlåtandet tillmötesgått de bärande synpunkterna i fråga om att undanröja de ekonomiska hindren för landsbygdens ungdomen att söka sig till en högre undervisning. Det är riktigt, att man löst frågan för vissa grupper och att man höjt taket för anslagsgivningen, men man blir förvånad, när man finner, att de ungdomar, som ha det allra sämst och äro de fattigaste, i stor utsträckning bli utestängda från möjligheterna att komma till de högre skolorna. I detta sammanhang får jag understryka vad skolutredningen i sitt första betänkande säger, att varje art och varje grad av bildning göres tillgänglig för varje uppväxande samhällsmedlem utan hänsyn till kön, hemort, stånd och ekonomiska villkor. Att det sedan kan behövas en förnuftig utgallring, kan jag villigt erkänna, men denna utgallring får icke följa ekonomiska linjer så till vida, att föräldrarnas ekonomi skall bli avgörande, om vår ungdom skall kunna gå i skola eller avstängas därifrån.

Stipendiernas storlek blir också avgörande för hur den mindre bemedlade eller medellösa ungdomen skall kunna lösa sin skolutbildning. Utskottets majoritet synes ha anammat den uppfattningen, att den allra fattigaste ungdomen skall avstängas från den högre skolundervisningen. Då jag har en bestämd uppfattning om att studiebegåvning inte följer föräldrarnas ekonomi

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

och att även denna ungdom har rätt att få sina berättigade krav på tillgång till högre undervisning tillgodosedda, anser jag liksom reservanten, att stipendiebeloppet bör höjas till 1 000 kronor per år, samtidigt som jag får säga, att det vore önskvärt, att reststipendiefrågan bleve löst. Jag anser denna fråga vara så pass viktig, att den borde kunna lösas redan i dag, och jag vågar säga, att landsbygdens ungdom skulle nog med glädje hälsa ett sådant beslut. Av olika skäl skulle jag vilja påtala, att landsbygdens ungdom skulle nog vara tillfreds, om de fingo känna, att de olika partiernas representanter i riksdagen verkligen i praktisk handling ville visa, att de känna och förstå de problem, som landsbygdens ungdom brottas med, och jag tror, att ett sådant handtag är både berättigat och nödvändigt.

Jag vill därför uttala den förhoppningen, att vi, när vi — såsom jag hoppas — fatta i dag detta beslut, även däri understryka, att denna lösning av frågan endast är ett led i det stora sammanhanget och att vi förvänta, att vi inom en snar framtid — om möjligt till nästa år — även skola kunna få en proposition, som söker lösa detta städernas ungdoms problem efter ungefär samma principer, som vi förordat.

Utskottet har skrivit mycket vänligt och förutsätter en hel del i sitt utlåtande, och det kan ju vara vackert med ett sådan skrivsätt och dessa förhoppningar, men det vore nog kanske lyckligare i dagens situation, om vi, när vi nu skola draga upp principerna för hjälp till ungdomen, redan från början gäve denna hjälp den omfattning, som är nödvändig, och att detta sedan fick bli vägledande för kommande beslut. Jag har även den uppfattningen, att det icke kan vara lyckligt att härvidlag komma med ett lappverk — nu kanske det kan vara väl hårt att kalla det lappverk — men jag har intryck av att statsutskottet har liksom en viss kärlek för lappverkspolitik och att detta lekt utskottet i hågen även i detta fall. Jag tror, att det icke vore lyckligt i detta sammanhang.

Jag vill även understryka betydelsen av korrespondensstudier. Jag är glad åt att utskottet förbättrat propositionen, även om jag måste säga, att det varit önskvärt att utskottet föreslagit ett ökat stöd åt denna undervisningsform. Ty hur vi än diskutera måste man väl ändå säga, att dessa studier haft den allra största betydelse för landsbygden och folkrörelserna och för det arbete som dessa utföra icke minst på landsbygden. Jag hoppas, att vi skola kunna ge korrespondensstudierna ett ökat stöd och att vi skola finna de former, som bäst kunna främja denna fria och gagnarika studieform. Även på andra punkter hava vi i vår motion framfört olika önskemål, och jag vill uttala den förhoppningen, att även om vi icke i dag kunna få dessa önskemål tillgodosedda, de skola beaktas i framtiden, samt att även statsrådet skall söka lösa denna fråga med de möjligheter som stå till buds.

Det är givet, att man skulle önska att yrka bifall till den motion, som väckts i denna fråga av undertecknad och en del andra. Då jag emellertid förstår, att det icke är någon möjlighet att få majoritet för ett sådant yrkande, inskränker jag mig till att yrka bifall till den av herr Wallentheim avgivna reservationen, och jag framställer detta yrkande i den förhoppningen, att det skall gagna landsbygdens ungdom och överhuvud taget vara ett medel att påbörja vårt arbete med en verklig demokratisering av vårt undervisningsväsende.

Herr Bergström: Herr talman! Jag vill fästa uppmärksamheten på att propositionen har en ganska stark grund att bygga på, när den föreslår, att högsta beloppet av studiestipendier skall motsvara den merkostnad, som uppstår för en landsbygdungdom i jämförelse med kostnaderna för en ungdom på läro-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

verksorten. Man har med andra ord velat skapa en viss balans mellan studie-kostnaderna för landsbygdens resp. läroverksorternas ungdom. Detta måste också utan tvivel anses vara en riktig princip, när man skall börja denna verksamhet utan att samtidigt ta upp frågan om ett likvärdigt studieunderstöd till fattiga pojkar och flickor på läroverksorterna. Jag bekänner också utan vidare, att jag av detta skäl ursprungligen hade slutit upp på propositionens linje. När vi emellertid sedan kommo i det läget, att vi måste söka finna en kompromiss, gick jag med på de 800 kronor, som utskottet nu föreslår, och jag tröstade mig därvid med att även om detta belopp låg 125 kronor högre än propositionens förslag, så behövde det ju därmed icke vara sagt, att man kom över den merkostnad, som jag nyss talat om. Jag behövde med andra ord icke hysa några större betänkligheter ur den synpunkten.

Sådana betänkligheter har jag däremot i mycket hög grad hyst i fråga om den ståndpunkt, som man nu på visst håll intagit, då man påyrkar, att vi nu skulle lösa stipendiefrågan för landsbygdens ungdom i ett enda svep och samtidigt lämna motsvarande understödsfråga för städernas och tätorternas ungdom helt å sido. Dessa två frågor ha ett visst sammanhang, och de böra lösas i sin fulla utsträckning samtidigt. I varje fall är det tryggare låt mig säga ur politiska synpunkter för städernas och tätorternas ungdom, att så blir förhållandet. Jag har tillmätt denna synpunkt så stor betydelse, att jag icke har kunnat acceptera yrkanden, som ha siktat på full behovstäckning redan i år utöver den förut omnämnda merkostnaden för landsbygdens ungdom.

Efter dessa mera allmänna synpunkter skulle jag i anledning av herr Wallentheims och herr Lundbergs anföranden vilja säga, att jag tycker att dessa båda herrar hade, jag höll på att säga, dåligt sinne för proportioner. Båda höllo flammande tal fyllda med starkt patos mot utskottets yrkande, precis som om det här på allvar vore fråga om att, såsom uttrycket föll, utelämna de fattigaste och mest hjälpbehövande. Det är ju icke så, som jag förmodar kammarens ledamöter funnit vid studiet av utskottsutlåtandet. Det förhåller sig ju så, att vi principiellt äro fullständigt överens om att det man skall sträva efter är att om möjligt redan vid nästa riksdag få genomförd den fulla behovstäckningen för behövande ungdomar i både städer, andra tätorter och på landsbygden. Det som skiljer oss åt är en tidsfråga, alltså när detta skall genomföras, och ingen principiell fråga. Behovstäckningsprincipen accepterar utskottsmajoriteten i lika hög grad som reservanterna.

Jag måste här sätta in en anmärkning mot en viss detalj i den Wallentheimska reservationen. När majoriteten inom utskottet vill höja de av Kungl. Maj:t föreslagna högsta stipendiebeloppen med 125 kronor, så har den beräknat, att man också måste bevilja ett ökat anslag för att finansiera den utfästelse som ligger däri med ett par hundra tusen kronor högre utöver propositionens. I propositionen föreslås som bekant 1 700 000 kronor, och utskottet föreslår 1 900 000 kronor. Det är alltså en skillnad på ett par hundra tusen kronor, som betingas av att vi sträckt oss 125 kronor högre på stipendieskalan. Nu kommer den Wallentheimska reservationen och vill öka stipendiebeloppen med ytterligare 200 kronor, men samtidigt föreslår den icke en större ökning av det av oss föreslagna anslaget än med 50 000 kronor. Ha icke kammarens ledamöter liksom jag den uppfattningen, att man här ställer ut växlar som inte komma att kunna inlösas? Kammarens ledamöter skola observera, att det är ett reservationsanslag och inte ett förslagsanslag som riksdagen här ställer till förfogande. Detta anslag får alltså icke överskridas. Nu kan naturligtvis herr Wallentheim invända, att om riksdagen skulle uttala sig för ett högsta stipendiebelopp av 1 000 kronor, så kan det utgå av de medel som ställas till för-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

fogande, men det är uppenbart, att det endast kan ske på det sättet, att man i mycket hög grad begränsar stipendiernas antal. Nu är frågan den, om man skall gå till väga på ett sådant sätt, att man minskar själva ramen och omfattningen för att kunna höja ett mindre antal stipendier till de hjälpbehövande.

Jag får lov att säga, att när man från kommunistiskt håll ansluter sig till den Wallentheimska reservationen, blir jag ännu mer förvånad i detta speciella stycke. Kommunisterna ha i sin motion åtminstone varit så konsekventa, att de räknat ut, vilken ökning av reservationsanslaget som en höjning enligt deras motion av stipendierna från 675 till 1 200 kronor skulle betinga. De föreslå nämligen en höjning av det av Kungl. Maj:t begärda anslaget med 3 640 000 kronor. Nu krypa de ned med stipendiebeloppet från 1 200 till 1 000 kronor och anse det tillräckligt, att det av utskottet föreslagna anslaget höjes med endast 50 000 kronor. Detta går ju inte ihop på något sätt. Det är alldeles uppenbart, att det här i mycket stor utsträckning bara är fråga om ett slag i tomma luften. Ty skall man verkligen här skaffa fram effektiva stipendier, då måste väl också anslag ställas till förfogande, men det är det man inte gör, och därför komma också, vare sig kammaren tar utskottsmajoritetens eller reservanternas förslag, de i verkligheten utgående stipendierna att i stort sett bli desamma. Att man höjer anslaget från 1 900 000 kronor till 1 950 000 kronor, kan rimligen icke ha någon större betydelse. Jag tror därför, att det är klokt, om kammaren följer utskottsmajoriteten härvidlag.

Vi ha velat gå en smula försiktigare fram för att inhämta en viss erfarenhet om vart det kommer att bära hän, och det är inte mer brådskande med denna sak, än att man bör ha rätt att ta på sig det år som det här är fråga om för att få en något klarare överblick över detta område. Det är ändå ingen dålig början att starta denna nya stipendieverksamhet med belopp på upp till 800 kronor. Jag tycker, att det är en storartad inledning, och den är så mycket mera glädjande, som här också göres ett tydligt och klart uttalande från utskottsmajoritetens sida, att man skall inrikta sig på den fulla behovstäckningen för både landsbygdens och tätorternas ungdom och att man i detta sammanhang även skall lyfta upp stipendierna till samma nivå för den ungdom som söker sig in på den praktiska utbildningens vägar. Vi skola inte nonchalera den skillnad som här föreligger, om man följer reservationen, mellan de teoretiska studiernas bana och de praktiska studiernas. Det är dock enligt reservanternas förslag fråga om att en pojke eller en flicka, som går i en realskola eller på ett gymnasium, skulle få 111 kronor i månaden, medan enligt det beslut som riksdagen tidigare i år fattat den pojke som går i en verkstadsskola kan få högst 75 kronor i stipendium. Det är också en skillnad mellan de stipendier som skulle utgå enligt utskottsmajoritetens förslag och dem som utgå till praktisk utbildning, vilken skillnad uppgår till 14 å 15 kronor. Det är mindre sympatiskt redan med denna skillnad, därför att den kan lätt uppfattas på det sättet, att vi här i riksdagen alltjämt värdera en viss sorts arbetskraft högre än en annan sorts eller rättare sagt en viss utbildning högre än en annan. Det är den gamla motsättningen mellan kroppsarbete och intellektuellt arbete, som man här kanske kommer att se skymta fram, även om den kommer att bestå endast under en relativt kort tid.

Jag får lov att säga herr Wallentheim, att det är en studentproduktion här i landet, som jag tycker att vi skulle börja att vara en smula försiktiga med. Vi ha en stor skara ungdom som inte kunnat få någon utbildning utöver studentexamen och som blivit hänvisad till det s. k. manschettproletariatet. Den är oförmögen att söka sig till ett kroppsarbete tack vare våra gamla svenska fördomar, den hamnar i regel på något kontor och blir uselt betald, då där-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

emot, om den, i den mån den icke går till någon högskola, söker sig in på den praktiska utbildningens bana, skulle kunna göra sig bättre gällande och nå en bättre levnadsstandard inom de praktiska yrkena.

Det skulle vara en hel del andra synpunkter att anföra i detta sammanhang, men jag skall icke taga tiden i anspråk i större utsträckning, herr talman. Jag vill bara till sist säga, att man tydligen har tagit skolutredningen såsom något föredöme och mönster för oss när det gäller att nu ordna denna fråga. Jag vill då fästa uppmärksamheten på att skolutredningen för den hjälpverksamhet som det här är fråga om föreslagit ett anslag på 1 500 000 kronor. I den kungl. propositionen har anslaget höjts till 1 700 000 kronor genom anslag till skolfrukostar och genom generösare resestipendiebestämmelser. Utskottsmajoriteten har nu lagt på ytterligare 200 000 kronor. Vi ligga sålunda 400 000 kronor över skolutredningens anslagsberäkning. Det förefaller mig, som om vi med det av utskottsmajoriteten förordnade anslaget skulle komma ett litet stycke längre i fråga om effektiv hjälp, än om man begränsar sig till det belopp som skolutredningen ifrågasatt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Kyling**: Herr talman! Det har här från flera talares sida framförts ett tack till ecklesiastikministern för det initiativ som tagits här, och jag tror, att det är en ganska allmän uppfattning i landet, att detta initiativ kommer att bli upptakten till ett bättre förhållande för landsbygden, när det gäller skolundervisningen. Vi veta ju allesammans, vilka svårigheter landsbygdens barn, d. v. s. närmast deras målsmän, ha att brottas med då det gäller att försöka ge barnen en något högre skolunderbyggnad. Som lärare i en landsbygdsskola har jag sett många exempel på att elever som slutat sjätte klassen mycket väl skulle varit lämpade till att fortsätta studierna men på grund av ekonomiska svårigheter icke haft möjligheter därtill. Jag skulle kunna ge exempel på att det ute på landsbygden existerar stora begåvningar, som skulle hävda sig i läroverken på ett sådant sätt, att de helt visst skulle tillhöra de allra bästa i sina respektive klasser.

Nu är det emellertid många som ha uttalat vissa farhågor för att en lösning enligt det förslag som här föreligger skulle bli anledning till att strömmen från landsbygden till städerna skulle fortsätta i stället för att avstanna, och, vad värre är, att just begåvningarna, som landsbygden så väl behöver, på detta sätt skulle komma att försvinna från landsbygden. Jag hör icke till dem som tro, att detta förslag kommer att leda till en ökad ström från landsbygden, utan jag tror i stället, att om man får denna möjlighet för landsbygdens barn, så komma många av de föräldrar, som eljest skulle begagna den möjlighet de ha att flytta till städerna för att kunna ge sina barn en högre utbildning, att nu i stället stanna kvar på landsbygden. Jag är övertygad om att vi måste arbeta efter sådana linjer, att vi tillvarataga landsbygdens begåvningar och helst också få dessa begåvningar tillbaka till landsbygden, ty landsbygden behöver dem alltför väl. Nu har man emellertid en känsla av att om dessa barn tagas in till städerna, så kommer miljön att påverka dem, så att inte vilja komma tillbaka.

Det är en sak som jag här skulle vilja beröra, nämligen ett förslag, som jag tycker är värt, att man håller i tankarna. Det är rektorn vid Katrinebergs folkhögskola Åberg, som framfört den tanken, att man skulle förlägga vissa realskolor och gymnasier till våra folkhögskolor. Jag tar för givet, att hela folkhögskoletanken kommer att så småningom bli föremål för en utredning, och då förmenar jag, att även denna fråga som framkastats av rektorn vid ifrågavarande folkhögskola även kommer fram i utredningen. Jag vill

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

emellertid i detta sammanhang säga, att jag icke vill medverka till att våra folkhögskolor på något sätt förlora den undervisningsform de ha, utan skulle man få en ny avdelning i folkhögskolan, så får denna icke på något sätt inkräkta på folkhögskolans vanliga undervisning.

Nu har i utskottsutlåtandet ganska klart sagts att endast studiebegåvningarna få rätt till att erhålla stipendier, och därmed är man naturligtvis inne på tanken, om landsbygden helt och fullt kommer att kunna hävda sig i förhållande till städerna. Det finns i våra städer många icke studiebegåvade barn som besöka läroverken. Men om vi nu stanna för att endast ge direkta studiebegåvningar på landsbygden stipendier, då komma en hel del barn på landsbygden som icke kunna kallas för direkta begåvningar men som mycket väl skulle kunna avlägga realexamen att bli utestängda. Därmed komma naturligtvis städerna att ha en fördel framför landsbygden.

Jag vill i detta sammanhang peka på en annan sak. Det är nämligen så, att det skall tillsättas en särskild studielånenämnd som skall avgöra, vilka som skulle ha stipendier eller icke, och vid detta avgörande skall det då vara en viss behovsprövning. Jag vädjar till ecklesiastikministern, som nu är närvarande här, att när instruktionen för denna nämnd kommer att fastställas, han ser till, att bestämmelserna för behovsprövningen icke göras alltför snäva. Det finns nämligen en hel del familjer på landsbygden, som måhända kunna uppvisa inkomster på 6 000, 7 000 eller 8 000 kronor, men denna inkomst ger med det oerhörda skattetryck som för närvarande finns knappast möjlighet att skicka barnen till någon högre undervisningsanstalt. Man bör därför ta vederbörlig hänsyn till alla faktorer och icke göra denna behovsprövning alltför snäv.

Det finns en typ av skolor som går under namnet robertsforsskola och som kommit ut på den svenska landsbygden under de senaste åren. Det är många som kritiserat dessa robertsforsskolor mycket kraftigt, och jag är angelägen att säga, att denna skola givetvis ännu icke fått den fasta form över sig som är önskvärd, men å andra sidan är jag övertygad om att denna typ av skola behövs på landsbygden, därför att det icke kommer att bli möjligt för alla barn som vilja ha en realexamen att komma i åtnjutande av de stipendier som nu äro kalkylerade. Därför behövs dessa skolor mycket väl. Det har kommit en kraftig kritik mot denna skoltyp bl. a. från Västerbotten. Jag läser i den kongl. propositionen, att lärarkollegiet vid Umeå högre allmänna läroverk farit ganska hårt fram i sin kritik av denna skoltyp. Man meddelar i sitt yttrande, att vårterminen 1944 var det av 18 elever från robertsforsskolan som deltog i realskolexamen endast 8 som klarade sig med godkänd examen. Det måste sägas, att detta resultat är mycket nedslående. Men vi skola inte stanna enbart inför vad som inträffade vårterminen 1944, utan vi böra också fästa oss vid vad som inträffade höstterminen samma år. Då släppte denna typ av skola upp 26 elever, och av dessa var det 24 som togo examen. Man måste säga, att det då var en ungefärligen normal kuggningsprocent. Detta resultat skulle jag närmast vilja tyda så, att denna skoltyp håller på att få en fastare utformning, och därför är det en anledning för statsmakterna att försöka på olika sätt stödja denna form av skola. Här är det nu föreslaget, att stipendier skulle kunna ställas till förfogande för ifrågavarande elever, och det är att hälsa med tillfredsställelse.

Jag vill sedan, herr talman, endast med några ord beröra en annan del av detta spörsmål. Om jag icke är felunderrättad, har den icke berörts tidigare här i dag. Det är kombinationen av korrespondensundervisning och radioundervisning. I detta sammanhang har skolutredningen pekat på en möjlighet, och man säger därom följande: »Kursens pedagogiska uppläggning bör föregås av

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

samråd mellan skolöverstyrelsen och Radiotjänst, varjämte Radiotjänsts skolradiosektion under försökstiden bör ha möjlighet att kontinuerligt samråda med såväl skolöverstyrelsen och statens vederbörande folkskolinspektör som den lokala skolledningen och handledarna.» Jag tror, att en undervisning genom radio kommer att betyda ganska mycket, ty det är ju ett modernt undervisningsinstrument, och den bör underlättas på alla tänkbara sätt. Det är samma förhållande med skolradions möjligheter som med robertsforsskolans, att de ännu icke äro tillräckligt prövade, för att man skall kunna se, vilka resultat som kunna uppnås. Jag är emellertid övertygad om att skolradiosektionen inom Radiotjänst kommer att gå fram på samma sätt som den gjort när det gäller den vanliga skolundervisningen, nämligen att söka kontakt med lärarna. Skolradiosektionen har ju anordnat konferenser ute i landet, där frågorna tagits upp till diskussion. Jag är övertygad om att skolradiosektionen, om den får hand om denna uppgift, kommer att fortsätta på den inslagna vägen. Jag känner behov, herr talman, att i detta sammanhang ge ett erkännande åt det sätt på vilket skolradion hittills fyllt sin uppgift.

Till sist vill jag säga några ord om tanken att bygga skolhem i våra läroverksstäder. Jag skall inte gå in på frågan om vem som skall vara byggherre eller hur många procent av kostnaderna som skola gäldas från olika håll, utan jag skulle vilja se saken ur en annan synvinkel. Det har med rätta talats om de stora svårigheter, som det ur kostnadssynpunkt bereder landsbygdens målsmän att ha sina barn inackorderade på läroverksorterna, men det är, herr talman, inte endast en kostnadsfråga, som det här gäller, utan också en uppfostringsfråga av ganska stora mått. För de målsmän, som på detta sätt ha sina barn inackorderade på annat håll, är det inte bara det förhållandet att inackorderingen kostar så och så många tusen kronor, som spelar en roll, utan man är också bekymrad över hur det skall gå med barnens uppfostran när de lämnas i främmande händer. Tidigare har det i många läroverksstäder gått att leta upp mycket förnämliga inackorderingsställen hos privatpersoner, där barnen blivit omhändertagna på ungefär samma sätt som om de skulle ha varit hemma hos far och mor. Men dessa inackorderingsställen ha visat en tendens att försvinna och ersättas av inackorderingsställen av mer pensionatmässig typ. När nu denna skolhemstanke skall förverkligas, är det därför enligt mitt förmenande nödvändigt att se till, att man får sådana människor, som handha skötseln av dem, att även denna uppfostrande uppgift blir tillgodosedd och skolhemmen alltså inte bara få karaktären av pensionat.

Med det anförda skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till det utskottsutlåtande, som här föreligger. Enligt vad som sagts mig, är utskottets utlåtande resultat av en kompromiss inom utskottet, och av den anledningen vill jag för min del vara med om att rösta för detta förslag, under förutsättning att vi i framtiden skola kunna ytterligare bygga ut detta stipendiesystem.

Herr **Andersson** i Falun: Herr talman! Genom det beslut, som riksdagen kommer att fatta i anledning av det nu behandlade utskottsutlåtandet, tages ju ett betydande steg fram mot bättre förhållanden i fråga om studiemöjligheterna för begåvade, mindre bemedlade barn. Man kan bara undra, varför inte detta beslut blivit fattat redan tidigare. Här om någonsin kan man säga, att sekelgamla orättvisor hålla på att undanröjas.

Men frågan är om alla de åtgärder, som riksdagen nu kommer att besluta, kunna förväntas komma till någon snar verkställighet. I det avseendet vill jag anmäla starka tvivelsmål i fråga om de s. k. skolhemmen. Det har i motioner påyrkats, att dessa skolhem skulle anläggas och drivas av staten, men utskottet har inte velat tillstyrka detta. Utskottet förutsätter i stället att landstingen sko-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

la bygga skolorna och även i sista hand svara för driften. Med den kännedom, som jag har om alla de uppgifter, som påvåla landstingen, tillåter jag mig emellertid att på det allra högsta betvivla, att landstingen skulle vara färdiga att kasta sig över denna nya uppgift. Visserligen ställer statsutskottet i utsikt generösa byggnadsbidrag, och man utlovar halvt om halvt även driftsbidrag, men hela apparaten kommer säkert ändå att bli vidlyftig och kostsam för den, som skall handha den. Vi få komma ihåg, att i de flesta län finns det mer än ett läroverk, och i åtskilliga län finns det tre, och vidare är det ju meningen att det skall bli skilda skolhem för gossar och flickor. Det betyder att man inte kan låta sig nöja med att bygga bara ett skolhem, utan man måste åtminstone bygga ett för gossar och ett för flickor och så småningom även två skolhem vid varje läroverk. Det blir alltså inte någon liten uppgift som de tänkta principalerna skulle få.

Jag fruktar därför att det led i systemet för studiehjälp som skolhemmen utgöra och vilket är synnerligen behövt med hänsyn till bostadsbristen och svårigheten att skaffa sig inackordering, i praktiken kommer att infogas i detta system betydligt senare än Kungl. Maj:t och statsutskottet ha föreställt sig.

Jag skulle helst ha sett, att riksdagen hade bifallit de motioner, som gå ut på att staten skall bygga skolhemmen för att sedermera överlämna dem till någon lokal institution, vederbörande läroverksstad eller landsting. Att nu räkna med att landstingen stå färdiga att jämte alla andra uppgifter, som vänta dem, även taga itu med denna sak, det vågar jag för min del inte göra.

Herr Wallentheim: Herr talman! Herr Bergström angrep i sitt anförande den anslagsberäkning, som förekom i reservationen, och menade att den i själva verket utgjorde ett slag i tomma luften; man visste egentligen inte hur långt man skulle komma med det begärda beloppet.

Jag vill på den punkten svara delvis med en hänvisning till vad jag anfört i mitt tidigare anförande, där jag framhöll att alla anslagsberäkningar rörande denna sak måste, åtminstone på detta stadium, bli ganska osäkra. Men jag kan tillägga att då vi på avdelningen diskuterade olika alternativ till lösning av denna fråga och det då även förelåg ett alternativ, enligt vilket stipendiebeloppet maximerades till 1 000 kronor, så kommo de experter på området, som avdelningen anlätade för att räkna ut kostnaderna för detta alternativ, fram till ett belopp av 1 900 000 kronor, alltså samma summa som man sedan inom utskottet har enat sig om. Det framhölls emellertid, att denna siffra möjligen var något låg, och det är med utgångspunkt från detta som jag tillåtit mig att ställa ett yrkande om ytterligare 50 000 kronor.

Jag vill sålunda påpeka att det av mig föreslagna beloppet ingalunda är hugget i luften, utan att det ansluter sig till vad den expertis ansett, som avdelningen haft att samråda med.

Därutöver vill jag tillägga, att skulle det visa sig att de medel, som ställts till förfogande, äro för knappa och att det sålunda måste bli fråga om restriktiva åtgärder, så får man väl göra på det sättet att man låter de sökande, som ha det ekonomiskt bäst ställt, stå utanför och i första hand söker hjälpa dem, som äro allra svagast ställda i ekonomiskt avseende.

Vidare måste jag hävda, att reservationens resonemang ingalunda innebär, såsom herr Bergström tycktes antyda, någon undervärdering av den praktiska utbildningen. Reservationen ansluter sig helt och fullt till den motivering, som utskottet i detta avseende har presterat, och det kan ju inte råda någon tvekan om vad man i det fallet anser beträffande värdesättningen av den praktiska utbildningen.

För övrigt vill jag säga att hade herr Bergström verkligen velat lämna den

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

praktiska utbildningen samma hjälp i stipendiehänseende, så skulle herr Bergström ha biträtt förslaget om en samtidig behandling av alla föreliggande stipendiefrågor. Därigenom kunde det ha undvikits, att man kommit att följa en linje i fråga om det ena slaget av stipendier och en annan linje i fråga om det andra slaget.

Det har här talats om att det finns fara för att det kan uppstå ett studentproletariat. Jag är ingalunda — det framhöll jag också i mitt förra anförande — blind för detta. Men jag skulle tro att i och med att man, såsom här är tänkt, ger möjlighet för ekonomiskt svaga men begåvade elever att ta sig fram på den lärda banan, så åstadkommer man en spärr när det gäller tillträdet av andra, som inte ha naturlig begåvning och fallenhet för studier. Jag tror också att det i detta sammanhang finns all anledning att ytterligare understryka vad jag i mitt tidigare anförande framhöll, nämligen att det i vårt land faktiskt råder brist på verkligt kvalificerat folk för viktiga uppgifter.

Slutligen vill jag påpeka att man vid beviljandet av anslag ju får ta hänsyn till att anslagen kunna vara av olika karaktär. Om det exempelvis gäller att ge anslag för byggande av en järnväg, så går det mycket bra att bevilja detta anslag i etapper; man kan ju bygga den ena biten av järnvägen det ena året och den andra ett annat år. Men i fråga om ett anslag av den karaktär, som det här gäller, ligger det något annorlunda till, och i varje fall sträcker sig inte den etapp, som man enligt utskottets förslag skulle tillryggalägga under det första året, så långt att även de allra svagast ekonomiskt ställda komma med. Det är detta, som jag för min del inte har kunnat acceptera.

Herr **Bergström** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag fick en anmärkning av herr Wallentheim, som jag vill bemöta.

Herr Wallentheim sade, att om jag verkligen hade velat tillgodose även den praktiska utbildningen och redan nu söka få likformiga stipendiebestämmelser över hela linjen, så borde jag ha bemödat mig om att få frågan om stipendier för praktisk utbildning behandlad samtidigt med frågan om stipendier för teoretiska studier. Det förhöll sig emellertid så, herr Wallentheim, att jag var den ende, som dryftade den saken en smula inom avdelningen, och jag fick då klart för mig, att det inte förelåg någon allmän benägenhet för att gå utöver Kungl. Maj:ts förslag i fråga om stipendier för teoretiska studier. Jag sade för min del klart och tydligt ifrån att jag i annat fall skulle ha yrkat på motsvarande, högre stipendier för verkstadsskolor, folkhögskolor o. s. v. Jag har alltså inte, såsom herr Wallentheim tycks mena, försökt hålla isär dessa båda frågor.

Däremot är det en annan sak att vi inte ville vara med om att bryta ut frågan om stipendier för verkstadsskolorna o. s. v. ur sitt sammanhang och låta den bli liggande tills vi på allvar hunnit ta itu med propositionen om stipendier för teoretiska studier.

Herr Wallentheim får ursäkta mig, men jag måste säga, att när vi inom utskottet räknat med att det behövs ett ytterligare anslag av 200 000 kronor för att det maximala stipendiebeloppet skall kunna höjas med 125 kronor och herr Wallentheim nöjer sig med 50 000 kronor för en ytterligare höjning av detta belopp med 200 kronor, då är herr Wallentheim inne på den tomma gestens väg. Skall man kunna utlämna stipendier till de fastställda beloppen, måste man ju också ställa tillräckligt med penningmedel till förfogande för studielånenämnden, som skall ha hand om saken. Ett sådant förslag som herr Wallentheims kan inte leda till annat än att endera stipendiernas antal måste begränsas i mycket hög grad eller också att man inte kan utlämna de stipendier på 1 000 kronor, som herr Wallentheim så nitälskar för.

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

Jag vet inte vilken expertis, som herr Wallentheim använt sig av, men den enklaste eftertanke säger att det inte på långa vägar kan räcka med en ökning av anslaget med 50 000 kronor, om man skall tillmötesgå herr Wallentheims önskemål i fråga om stipendiebeloppens storlek.

Vidare yttrade:

Herr Holmberg: Herr talman! Herr Bergström gav oss kommunister det betyget att vi varit konsekventa i vår motion, när vi beräknat det anslag som skulle behövas efter den utbyggnad av stipendiesystemet som vi föreslagit. Däremot ha vi enligt herr Bergströms mening brutit i konsekvens, när vi inte begärt större medelsanvisning än herr Wallentheim föreslagit i sin reservation för en höjning av stipendiebeloppet till 1 000 kronor. Tydligt menar herr Bergström att man för att kunna genomföra något sådant måste ha ett anslag på mellan 4 och 5 miljoner kronor.

I vår motion föreslogs att stipendier omedelbart skulle utgå i hela den omfattning, som skolutredningen hade ansett önskvärt, och för detta behövs ett belopp av den storleksordning som vi angivit i motionen. Reservationen däremot utgår ifrån att stipendiesystemet först under loppet av tre år skulle utbyggas att få en sådan omfattning, och följaktligen behövs då inte för nästkommande budgetår ett belopp av samma storlek som vi ifrågasatt. Det är ju detta, som herr Wallentheim här har framhållit.

För övrigt måste herr Bergström, om han skall kunna hävda den ståndpunkt som han här gjort, rikta samma anmärkning mot skolutredningen som han gjort mot oss. I det utskottsutlåtande, som nu behandlas, refereras även vad skolutredningen har sagt beträffande anslagsbehovet. Skolutredningen säger, att enligt de beräkningar, som utredningen gjort, skulle totalkostnaden för de stipendieberättigade lärjungarnas inackordering och resor under ett läsår uppgå till 6 461 000 kronor. Skolutredningen beräknar vidare att det årliga anslagsbehovet för ändamålet kommer att uppgå till omkring 70 procent av totalkostnaden eller till minst 4 500 000 kronor. Denna summa borde dock icke utgå redan första året för verksamhet, och härom anför utredningen följande: »Det torde vara nödvändigt att erhålla ett par års erfarenhet av en hjälpverksamhet av detta slag, innan densamma utsträcker att omfatta samtliga de lärjungar, som under ett läsår skulle kunna anses vara stipendieberättigade. På grund härav torde det vara lämpligt, att anslaget under det första året begränsas till ett mindre belopp, som emellertid successivt höjes under de närmast följande åren, då antalet av dem, som skulle kunna tänkas komma i åtanke vid bidragsbeloppens fördelning, på grund av vidgad kännedom om möjligheterna att erhålla understöd med säkerhet kommer att ökas. Vi föreslå därför, att för det första läsår, som stipendier av detta slag utdelas, ett anslag av 1 500 000 kronor beviljas» etc.

Det är alldeles uppenbart att såväl herr Wallentheims som mitt resonemang ligger helt i linje med det resonemang, som skolutredningen sålunda för, och det är märkligt att herr Bergström, som ju inte bara deltagit i behandlingen av denna fråga inom statsutskottet som sådant utan även suttit på den avdelning, som handlagt ärendet, inte ännu upptäckt denna skillnad mellan yrkandet i vår motion och skolutredningens förslag, som också regeringspropositionen bygger på och som nu även herr Wallentheim anknutit till, när det gäller frågan om hur man så småningom skall kunna nå fram till den slutliga utbyggnaden av stipendiesystemet.

Herr Bergström: Herr talman! Bara några ord! Det förhåller sig väl ändå så, herr Holmberg, att de 5 340 000 kronor för stipendier, som påyrkas i kom-

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

ministernas motion, helt äro avsedda att användas under nästkommande budgetår, medan Kungl. Maj:ts förslag går ut på att det under nästkommande budgetår skulle ställas till förfogande ett anslag på 1 700 000 kronor för samma ändamål. Det av kommunisterna föreslagna beloppet ligger sålunda 3 640 000 kronor över vad Kungl. Maj:t föreslår, inte för de kommande tre åren utan för det budgetår som börjar den 1 juli i år.

I kommunistmotionen kalkyleras med att det för varje hundratal kronor, varmed man höjer stipendiebeloppen, behövs en höjning av anslaget med ca 700 000 kronor. Men om nu kommunisterna gått ned med 200 kronor i fråga om sina krav på stipendiebeloppens storlek, så skulle det ju enligt deras egna kalkyler betyda att den av dem föreslagna anslagsökningen skulle minskas med 1 400 000 kronor eller ned till omkring 2 miljoner. Det hindrar emellertid inte att kommunisterna sluta upp kring den Wallentheimska reservationen, där det föreslås en höjning av det av utskottet tillstyrkta beloppet med 50 000 kronor.

Herr Holmberg må förlåta mig, att jag inte kan få någon reda i de beräkningar, som motionen presterat. Det är nog, såsom jag förut påpekade, uppenbart att det här endast är fråga om en tom gest utåt och ingenting annat.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Andrén:** Herr talman! Jag ber först och främst att få betyga ett nästan enhälligt statsutskott min stora tacksamhet för den älskvärda behandling som den proposition, som vi nu diskutera, har rönt. Men framför allt vill jag uttrycka min glädje och tillfredsställelse över den lösning, som ett betydelsefullt samhällsproblem nu synes få. Jag har inte kunnat finna, att det i denna kammare har rått några principiella motsättningar om denna sak. Det tillåtes mig kanske i alla fall att i all korthet sätta in de principer, som nu skola tillämpas, i sitt sociala sammanhang.

Det är ju allmänt känt att ståndscirkulationen spelat en mycket stor roll i det svenska samhällslivet. Denna ståndscirkulation har bidragit till trevnaden i vårt samhälle och har ökat effektiviteten i det svenska arbetslivet. Men denna ståndscirkulation har ofta gått fram över en törnbeströdd väg. Det har varit en cirkulation, där vägen varit kantad av svårigheter, ja många gånger av försakelser. Det är nu fråga om att jämna och bredda vägen för denna betydelsefulla ståndscirkulation, och det är med glädje som jag ser, att skilda samhällsgrupper ha kunnat ena sig om denna uppgift. Jag kan väl förstå, att en och annan kan ha vissa praktiska farhågor även om han ger sin anslutning till principen. Jag märkte dessa farhågor i första kammaren; där uttalades de ganska tydligt. Jag har skymtat dem även här. Man har frågat om det förslag, som nu föreligger, skulle ytterligare stimulera flykten från landsbygden till städerna. Det är självklart, att meningen med det föreliggande förslaget är att låta bildning och yrkesskicklighet göra nya erövringar på den svenska landsbygden. Men vi skola å andra sidan icke underskatta de faror, som här föreligga. Jag tror, att det gäller för de svenska statsmakterna att se upp, så att icke dessa farhågor bliva besannade, och det sker helt visst bäst, om man ser till att det framför allt blir yrkesskolornas elever, som bliva premierade vid utdelningen av dessa stipendier.

På en punkt har utskottet föreslagit en modifikation, som har blivit åtskilligt diskuterad och som kan synas vara av större vikt. Utskottet har föreslagit en höjning av maximibeloppet för ifrågavarande stipendier från det av Kungl. Maj:t föreslagna beloppet 675 kronor till 800 kronor. Det är en modifikation, som jag icke kan tillmätta någon större vikt och betydelse. Jag kanske rentav får göra den bekännelsen, att jag vid övervägandet av denna proposition själv

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

var inne på en liknande tanke. Men jag led av vissa logiska hämningar, som besvärade mig och som icke tilläto mig att så framt gå fram på den nu anvisade vägen som utskottet har gjort. Jag skall genast tala om, vari dessa logiska hämningar bestodo. Den stipendieproposition, som nu föreligger till kammarrens beslut, är ju icke någon isolerad företeelse. Vi ha stipendier under fjärde, femte, åttonde och nionde huvudtitlarna. Om jag i dessa anslag till stipendier inräknar det anslagsbelopp, som nu föreslagits av statsutskottet, kommer jag upp till en samlad stipendiesumma på 7 miljoner kronor. Det är i detta stora sammanhang, som man måste se det nu föreliggande förslaget. I alla dessa övriga propositioner föreslås det att stipendiebeloppet skall vara maximerat till 675 kronor per läsår, och när det gällde fjärde, femte, åttonde eller nionde huvudtitlarna var det mig veterligen ingen motionär i denna kammarare, som var framme och ansåg, att dessa belopp voro för låga och som föreslog, att de skulle höjas. Är det då rimligt, mina damer och herrar, att fastställa de stipendier, som skola hjälpa eleverna vid de teoretiska anstalterna till högre belopp än beloppen av de stipendier, som skola utgå vid praktiska skolor av det ena eller andra slaget. Jag tror, att vi i varje fall få vara litet försiktiga på denna punkt.

Det var betänkligheter av detta slag, som har gjort, att jag trots allt stannat vid maximbelpet 675 kronor. D. v. s. »stanna» är kanske för mycket sagt. ty till dessa 675 kronor kommer först och främst enligt propositionen resebidraget. Vidare ha eleverna möjlighet att erhålla skolornas egna stipendier; till sist finns det också möjligheter för de verkligt studiebegåvade att få räntefria studielån. Jag tror därför man kan säga, att den lösning, som här erbjudes, icke är att förakta. Jag tror tvärtom, att det är en god lösning, en lösning som kan reducera eller taga bort de geografiska och ekonomiska hinder, som förut legat i vägen framför allt för landsbygdens ungdom, när det gällt att få högre undervisning.

Det skulle kanske vara åtskilligt att tillägga, men jag kan förstå, att talmannen är otålig vid denna timme, och jag skall därför begränsa mig till detta. Jag vill ännu en gång uttrycka min glädje över att vi nu äntligen kunnat taga ett första steg till lösningen av en stor och betydelsefull fråga, ett första steg, som naturligtvis icke utesluter andra steg, steg som jag misstänker komma att tagas redan nästa år, men som då måste tagas på en bredare front än vad som nu är föreslaget. Man måste tänka på hela stipendieproblemet, tänka på de olika stipendier, som finnas under olika huvudtitlar, och lösa detta problem i ett sammanhang. Gör man icke det får man icke en tillfredsställande och rationell lösning.

Herr Holmberg: Herr talman! Min replik gäller herr Bergströms anförande. Kungl. Maj:ts förslag har icke kunnat nedbringas till det ifrågasatta beloppet bara genom att nedbringa stipendiebeloppet för varje enskild elev utan också genom att inskränka stipendieverksamheten överhuvud taget under det första verksamhetsåret. Meningen är ju, såsom jag förut sade, att utbygga denna verksamhet till den omfattning, som skolutredningen beräknat under loppet av tre år. I vår motion förutsattes, att man skulle starta från denna linje redan under det första året, och det föranledde anslagsäskandet i vår motion med ett högre belopp än som föreslås i reservationen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herr Wallentheim avgivna reservationen; samt 3:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till det av herr Nilson i Spånstad under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen

Studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. (Forts.)

den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wallentheim begärde emellertid votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställen i utskottets förevarande utlåtande nr 149, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Wallentheim avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 10.

Herr statsrådet *Erlander* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 327, med förslag till lag om inkallelse av värnpliktiga för avveckling av försvarsberedskap m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 11.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Svensson* i Ljungskile, nr 610 och 611, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 303, angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.;

herr *Skoglund* i Doverstorp m. fl., nr 612, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 303; samt

herr *Andersson* i Falun m. fl., nr 613, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 314, med förslag till förordning om värnskatt för budgetåret 1945/46.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.12 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 30 maj.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen, varjämte under-tecknad på grund av förfall för sekreteraren, jämlikt herr talmannens förordnande, tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1.

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare medel för budgetåret 1944/45 för kommittéer och utredningar genom sakkunniga under femte huvudtiteln; och

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till anläggning av fiskhamn på Saltö i Karlskrona jämte i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 2.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för järnvägsstyrelsen att åtaga sig borgensansvar för lån till aktiebolaget Svenska godscentraler m. fl. bolag jämte i ämnet väckt motion.

I propositionen nr 129 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 2 mars 1945, föreslagit riksdagen medgiva, att Kungl. Maj:t finge bemyndiga järnvägsstyrelsen att på villkor, som i statsrådsprotokollet angivits och i övrigt bestämdes av Kungl. Maj:t, å kronans vägnar åtaga sig borgensansvar för lån till aktiebolaget Svenska godscentraler, aktiebolaget Landtransport och aktiebolaget Nordisk biltjänst intill ett belopp av 2 000 000 kronor.

I en inom första kammaren av herr *K. A. Johanson* väckt motion (I: 315) hade hemställts, att riksdagen måtte avslå propositionen.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och avslag å motionen I: 315, medgiva, att Kungl. Maj:t finge bemyndiga järnvägsstyrelsen att på villkor, som i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 2 mars 1945 angivits och i övrigt bestämdes av Kungl. Maj:t, å kronans vägnar åtaga sig borgensansvar för lån till aktiebolaget Svenska godscentraler, aktiebolaget Landtransport och aktiebolaget Nordisk biltjänst intill ett belopp av 2 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herr *Akerström*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionen I: 315, avslå förevarande proposition.

Bemyndigande för järnvägsstyrelsen att åtaga sig borgensansvar för lån till aktiebolaget Svenska godscentraler m. fl. bolag.

Bemyndigande för järnvägsstyrelsen att åtaga sig borgensansvar för lån till aktiebolaget Svenska godscentraler m. fl. bolag (Forts.)

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Akerström**: Herr talman! Jag har här råkat bli ensam reservant med ett yrkande som går ut på att riksdagen borde avslå förevarande proposition. Motiveringen återfinnes i utlåtandet, och den lyder: »Av vad i motionen anförts framgår, att aktiebolaget Svenska godscentraler icke erhållit tillstånd vare sig att jämlikt 33 § i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik utöva transportförmedlingsrörelse eller att driva regelbunden linjetrafik för godstrafik. Bolagets ansökningar härom hava ännu icke slutgiltigt prövats. Överhuvud taget är det i nuvarande stund ovisst, hur verksamheten för förmedling av regelbundna transporter med bil mellan skilda orter i framtiden kommer att bedrivas. Lika ovisst är i vilken omfattning tillstånd till linjetrafik för godsbefordran på längre avstånd framdeles kommer att medgivnas. Vid sådant förhållande saknas hållpunkter för bedömning av de i propositionen berörda bolagens framtida utveckling och därmed förbundna kapitalbehov. Ett bifall till propositionen torde på ett icke önskvärt sätt binda statsmakternas framtida avgöranden rörande transportförmedlingsverksamhet och långtrading.»

När Kungl. Maj:t motiverade detta förslag att till AB Svenska godscentralers disposition skall ställas en borgen av 2 miljoner kronor, har han i propositionen anført, att staten blivit meddelägare i detta företag fr. o. m. 1942. Företaget består för närvarande dels av staten som delägare till 30 % — för närvarande kanske något mera — dels av Sveabolaget till 50 %, medan ett par andra företag äga återstoden. AB Svenska godscentralers uppgift är ju att bedriva godsförmedlingsverksamhet. Till följd därav bedrivs också samlastning med statens järnvägar. Det är inte bara AB Svenska godscentraler som gör det, utan en sådan rörelse bedrivs också av ett annat företag som har ungefär motsvarande omfattning i sin verksamhet, nämligen Transportkompaniet, som tillika är ett äldre företag.

Anledningen till att jag här gått på en reservation, utmynnande i bifall till motion nr 315 i första kammaren, är ytterst den, att jag företräder den uppfattningen, att denna verksamhet borde statens järnvägar ha hand om. Den bör inte som nu överlätas dels åt ett företag, där staten äger 30 % av aktiekapitalet och jag vågar också säga av inflytandet, och dels åt ett annat företag, Transportkompaniet, som än så länge betyder minst lika mycket. Vi borde kunna ha tid på oss att vänta till dess 1944 års trafikutredning kommit med något förslag. Den har ju till uppgift att undersöka, hur man skall ordna fördelningen av godstransporterna mellan de olika kommunikationsmedlen, bil, båt och järnväg. Och jag hoppas att man, sedan trafikutredningen är färdig, också anser sig böra dra den slutsatsen att de här uppgifterna på godsförmedlingens område lämpligen borde överlätas helt åt S.J., d. v. s. staten.

Låt oss nu gå ut ifrån att det redan finns, och fanns innan staten engagerade sig, ett företag i branschen som jag redan nämnt, nämligen Transportkompaniet. Det kan nog ifrågasättas, huruvida det inte varit riktigare att statens järnvägar redan 1942 försökt förvärva Transportkompaniet i stället för att bli medintressent i AB Svenska godscentraler. Ett av de företag som ingå i detta och som också staten därigenom är delägare i bedrev självt, i varje fall innan vi fingo denna bestämmelse om att trafiknämnden skall tillse, att någon långtrading med bilar inte förekommer, även sådan trafik med lastbilar.

Om vi nu förutsätta att detta företag skulle få tillbaka det tillstånd det

Bemyndigande för järnvägsstyrelsen att åtaga sig borgensansvar för lån till aktiebolaget Svenska godscentraler m. fl. bolag. (Forts.)

förut haft, kan detta också komma att innebära att ett företag, som statens järnvägar är delägare i, kommer att bedriva långtrading med lastbilar och sålunda konkurrera med statens egna järnvägar. Jag säger att detta kan komma att inträffa, för den händelse företaget i fråga får tillbaka sitt tillstånd till långtrading. Det finns sålunda enligt mitt och motionärens förmenande all anledning för staten att inte nu engagera sig mera i detta företag än som redan skett utan invänta vad 1944 års trafikutredning kan komma fram till. Då få vi se, huruvida det kan vara lämpligt att gå på den linjen att staten får mer än femtioprocentigt inflytande över detta företag eller om man kan finna en lämpligare lösning när det gäller denna förmedling av gods från — som man kan uttrycka det — dörr till dörr.

Den samlastningstrafik med statens järnvägar som bedrivs av nämnda företag innebär ofta att AB Svenska godscentraler och Transportkompaniet samla upp en hel del stycke gods, ta betalt efter stycke godstaxan, samla ihop det hela i en större sändning som fyller en vagn, och så får S.J. en lägre betalning för att vidarebefrakta detta gods. På så sätt uppstår här en mellanhandsvinst, som dessa företag tillgodogöra sig. De som behöva denna godsbefraktning ha inte sådan ekonomisk nytta härav som man skulle kunna anse vara motiverad. Om man i stället säger att S.J. skall så småningom ta hand om alltsamman, borde detta kunna leda till att vederbörande, som äro i behov av att få godset befraktat, också få vissa ekonomiska fördelar av denna verksamhet.

Det är dessa skäl, herr talman, som göra att jag yrkar bifall till den reservation, som är fogad till det föreliggande statsutskottets utlåtande nr 152.

Herr **Hall**: Herr talman! Anledningen till att denna proposition blivit framlagd är att ifrågavarande företag behöver pengar för sin rationalisering och för att vidta de förberedelser som man måste göra även inom sådana företag, om man skall kunna möta fredstiden med dess ökade möjligheter till biltransporter. Om riksdagen skulle avslå denna proposition, betyder det att de enskilda intressenterna i företaget få tillskjuta det erforderliga beloppet, vilket i sin tur medför att statens inflytande ytterligare minskar. Det är den reella innebörden av ett bifall till reservationen.

De andra frågor som här berörts av reservanten äro kanske inte framställda i alldeles riktigt klar dager. Den uppgift som dessa godscentraler ha är nämligen inte att samla ihop gods för att transportera det långa vägar på landsväg, d. v. s. konkurrera med järnvägsdriften, utan den är i stället att samla ihop godset för att transportera det till närmaste järnvägsstation och där anförtro dess vidare transport åt järnvägen. Bolagen fylla alltså en nyttig uppgift ur järnvägens synpunkt under fria och normala förhållanden, enär de dra bort en hel del av det gods, som eljest den långväga landsvägstransporten skulle ta hand om. Det är därför järnvägsstyrelsen är intresserad av att statens inflytande i detta företag inte skall minskas utan bibehållas. Och jag fäster uppmärksamheten på att när vi om några år äro framme vid ett fullständigt förstatligande av det enskilda järnvägsnätet äger staten jämnt hälften uti detta bolag och kan alltså utöva ett bestämmande inflytande över bolagets skötsel. Järnvägsstyrelsen har också, som jag redan nämnt, tillstyrkt förslaget och är angelägen om att man här skall fatta ett beslut i enlighet med propositionen.

De övriga frågor som beröras i reservationen och i motionen ha egentligen inte mycket med denna sak att göra. Jag vill fästa uppmärksamheten på att

Bemyndigande för järnvägsstyrelsen att åtaga sig borgensansvar för lån till aktiebolaget Svenska godscentraler m. fl. bolag. (Forts.)

det aldrig tidigare här väckts något förslag i riksdagen om att staten skall monopolisera en verksamhet liknande den som bedrivs av dessa företag, och då är det väl ganska opåkallat att ta upp saken i sammanhang med behandling av en sådan här detaljfråga.

Frågan huruvida man, när bilarna kanske komma i gång igen om något år, skall tillåta s. k. långtrading, godsforslingen långa sträckor utefter landsvägarna, eller inte, är alldeles oberoende av hur man beslutar i denna fråga, eftersom dessa företag överhuvud taget inte syssla med sådan verksamhet. Den frågan måste alltså avgöras alldeles oberoende av den ställning riksdagen intar i denna angelägenhet.

Då alltså staten är angelägen om att bibehålla det inflytande den nu har över denna godsuppsamlingsverksamhet, torde det inte finnas någon annan råd än att biträda vad Kungl. Maj:t har föreslagit, vilket är detsamma som utskottets hemställan, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Åkerström: Herr talman! Utskottets talesman sökte påvisa att det var någon felaktighet i min redogörelse över vilken funktion AB Svenska godscentraler fyller, och i det syftet valde han att något förvanska vad jag anfört.

Jag vill här bara hänvisa till vad jag verkligen yttrat. Jag sade att om dessa företag skulle få tillbaka rätten att bedriva långtrading med lastbilar, kan det bli som det var före kriget, nämligen att dylika långtradingföretag vilja plocka till sig det för respektive trafikföretag ur lönsamhetssynpunkt bästa godset här i Stockholm och köra det till Göteborg och vice versa. Att så skett är ju omvittnat och känt av flera än mig och motionären.

Ytterligare en sak förtjänar nog att påpekas. Det är ett faktum att Transportkompaniet och AB Svenska godscentraler måste betraktas som konkurrerande företag. Det kan bli frågan om att de pengar, som här skola anvisas, skola delvis nyttjas till att bygga magasin på någon plats, där Transportkompaniet redan har uppfört ett magasin, som är tillräckligt för att fylla uppgiften i fråga. Om så kommer att ske, kan man dock inte påstå att detta är en förnuftig åtgärd.

Herr Hall: Herr talman! Jag har verkligen inte haft någon avsikt att förvanska vad reservanten har sagt utan har tvärtom velat förtydliga den redogörelse han lämnade och draga de riktiga slutsatserna av dem. Då reservanten i sitt senaste anförande framkallar den förskräckliga synen, att S. J. skulle börja konkurrera med sig själv på landsvägarna, undrar jag ändå om man inte har blivit litet för rädd för vad som kan komma att hända.

Det är ju så att i detta företag kommer, som jag redan påpekat, statens järnvägar — statens intressen överlätas självfallet åt järnvägsstyrelsen när det gäller en sådan här sak — att vara hälftendägare. Dessutom är det statliga myndigheter som skola bevilja tillstånd för alla bilarna och bestämma, hur lång körsträcka de få tillryggalägga från sina stationsorter. Det är väl föga sannolikt att både järnvägsstyrelsen och dessa statliga myndigheter skola ta sig för att motarbeta statens intressen — och det är ändå förutsättningen för att reservanternas uppfattning skulle vara riklig.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

3 §.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 153, i anledning av väckta motioner om förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Karl Andersson m. fl.* (I: 27) och den andra inom andra kammaren av herr *Mårtensson m. fl.* (II: 80) hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla dels att en allsidig utredning om förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna måtte företagas dels ock att riksdagen snarast möjligt måtte föreläggas de förslag till åtgärder, till vilka utredningen kunde föranleda.

*Förstatligande
av de svenska
gat- och kant-
stensindustri-
erna.*

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 27 och II: 80, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande rationalisering av den svenska gat- och kantstensindustrien med beaktande därvid huruvida ett förstatligande av densamma kunde vara påkallat, samt om framläggande för riksdagen av de förslag till åtgärder, som av utredningen kunde föranledas.

Reservation hade avgivits av herrar *Johan Bernhard Johansson, Bernhard Nilsson, Bäckström, Heidning, von Heland, Ragnar Bergh, Danielsson, Falla, Pettersson* i Dahl, *Staxäng* och *Johansson* i Mysinge, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att motionerna I: 27 och II: 80 ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Danielsson**: Herr talman! I tvenne i första och andra kammaren avgivna likalydande motioner föreslås utredning om förstatligande av den svenska gat- och kantstensindustrien. Utskottets majoritet består av tretton ledamöter, vilka i huvudsak gått in för det beslut som rekommenderas i motionen och ha således yrkat bifall till den utredning, som även skall gälla ett förstatligande, om så skulle anses påkallat. Reservanterna, elva stycken, ha icke funnit att sådana skäl förebragts, att man skulle behöva begära en utredning om förstatligande av gat- och kantstensindustrierna.

Frågan om stenindustrien är rätt gammal och har vållat många svårigheter, beroende bl. a. på att exporten på grund av kända orsaker upphört, och då exporten utgjordes av omkring 90 % av hela försäljningen förstå vi vilka svårigheter som uppstått. Motionärerna peka också på att det behövs en koncentration och en rationalisering av de många större och mindre, huvudsakligen mindre, företag som finnas och framhålla, att näringen blir bärkraftigare genom en sammanslagning. Det är tydligt att arbetsgivarna även försökt gå in för en sådan, men å andra sidan är staten den förnämsta uppköparen av gatstenen, och staten har också möjlighet att rekvirera. Ur sociala synpunkter skulle det nog inte vara alldeles lyckligt att på en gång klämma åt eller rent av slå ihjäl de smärre företagen genom ett sådant sammanförande. Det är många praktiska hinder i vägen för en sådan åtgärd. Staten har här möjlighet att öva ett dominerande inflytande på handhavandet av denna näring, och vi anse inte att det är behövt att man tillgriper en utredning om ett förstatligande, som — det är jag övertygad om — skulle vara bland det olämpligaste man kunde hitta på.

Det är detta som gjort att vi yrkat avslag på motionen, med hänvisning även till att alla länsstyrelser, inom vilkas områden denna industri är belägen, ha avstyrkt densamma och ansett en utredning överflödig. Jag skall fatta mig kort, det kanske blir andra som vilja göra en detaljgranskning av förslaget. I övrigt hänvisar jag till den ganska utförliga motivering som finns i reservanter-

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrin. (Forts.)
nas yttrande; även utskottet har förebragt en tämligen utförlig argumentation. Under sådana förhållanden är det ganska onödigt att vara långrandig, och jag ber därför endast, herr talman, att med dessa få ord få yrka bifall till reservationen.

Herr **Persson** i Tidaholm: Herr talman! Denna fråga är, som föregående talare nämnde, ingalunda ny för kammarens ledamöter. Under de senaste åren har stenindustriens betryckta läge och stenarbetarnas svåra nödläge gång efter annan varit föremål för riksdagens behandling. Det är således känt för alla att denna industri har stora svårigheter att brottas med, och till följd av dessa svårigheter har också stenindustriens anställda haft oerhörda svårigheter, som statsmakterna i en eller annan form försökt på något sätt lätta.

Jag vill påpeka att utskottet har starkt betonat att staten borde ägna denna fråga nödig uppmärksamhet framför allt genom en allsidig och förutsättningslös utredning. Vi lägga således inte vikten vid förstatligandet av stenindustrien. Vi äro ingalunda förvissade om att ett förstatligande av denna industri är det enda villkoret för att få denna industri på fötter. Vi äro däremot övertygade om att statsmakterna böra genom en förutsättningslös och allsidig utredning ägna denna fråga en grundlig undersökning. Är det då så att denna undersökning kommer till det resultatet, att man genom andra eller nuvarande driftformer kan få frågan löst, tror jag inte att de behövliga åtgärderna komma att röna något motstånd från utskottets ledamöters sida. Vi begära alltså att få ett kartläggande av denna industri på ett sådant sätt, att statsmakterna sedermera ha lättare att ta ställning till frågan. Jag vill påpeka att utskottet har, såsom framgår av handlingarna, också haft att ta ställning till denna fråga med de synpunkter som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har avgivit. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen — vilken institution kanske är den, som bäst har kännedom om denna industris svårigheter — säger på s. 2 i utlåtandet att den tillstyrker en utredning. Sedan vägväsendets förstatligande är väl väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den största beställaren på detta område. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen torde således vara väl förtrogen med denna industri.

Jag skall i likhet med reservanternas talesman fatta mig kort, men jag vill till sist ytterligare påpeka, att vad vi begärt är en allsidig och förutsättningslös utredning rörande rationaliseringen av den svenska gat- och kantstensindustrien. Härvid skall då beaktas huruvida ett förstatligande av densamma kan vara påkallat. Det är först sedan utredningen kommit fram till ett resultat, som riksdagen har att ta ställning till problemet om förstatligande eller ej. Jag understryker än en gång att om utredningen ger det resultatet att det finns andra och effektivare och billigare sätt att komma till rätta med svårigheterna, så att man kan göra denna industri självförsörjande, då vill jag försäkra kammaren, att det inte inom utskottet finns någon som helst åstundan att socialisera bara för socialiseringens egen skull.

Vi veta alla att denna fråga tidigare varit uppe flera gånger, och en gång i tiden tillsattes även en utredning, som avgav ett betänkande men å ett så tidigt stadium, att förhållandena sedan dess väsentligt förändrats. Därför finns det enligt vårt förmenande tillräckliga skäl för framställning om en ny utredning av föreliggande fråga. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Falla**: Herr talman! Jag vill gärna tro den föregående ärade talaren när han så starkt betonar, att han inte vill socialisera utan helst vill komma fram en annan väg. Jag måste emellertid också tro en smula på motionärerna,

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

vars motion enligt utskottsutlåtandet här skall bifallas. Motionärerna vilja också ha en förutsättningslös utredning angående möjligheterna av ett förstatligande av gat- och kantstensindustrierna i landet. Hur »förutsättningslös» denna utredning skulle vara kan man få ett begrepp om när man fortsätter att läsa i motionen där det heter: »Ett förstatligande av denna industri ligger även i linje med förstatligandet av det svenska vägväsendet, som nyligen genomförts. Det bör kunna samordnas på sådant sätt, att staten själv ombesörjer tillverkningen av den sten, som är erforderlig för det svenska vägväsendet.»

Där såg man hur pass förutsättningslös denna utredning skulle bli! Man inriktar sig utan vidare på att stenindustrin skall förstatligas för det svenska vägväsendets behov. Man framhåller här som ett argument för förstatligandet att en sådan skulle ligga i linje med förstatligandet av det svenska vägväsendet, som beslöts för några år sedan. Vi veta alla att det ligger så till, att vägväsendet förut var en kommunal angelägenhet, som ombesörjdes av vägdistriktet. Vägväsendet överfördes således från det kommunala handhavandet till staten. Det var någonting helt annat än socialisering i vanlig bemärkelse. Man kan säga att vägunderhållet var socialiserat redan förut fast på ett annat sätt.

Om det skall vara någon konsekvens i detta resonemang om att man skall socialisera gatstensindustrin därför att staten övertagit vägarnas underhåll, då måste man väl fortsätta och taga nya steg. Den mängd sten som användes till det svenska vägväsendet är ytterst liten i förhållande till hela konsumtionen av beläggningsmaterial. De största avnämarna av gatsten äro städerna och samhällena, men där har man sin egen vägunderhållning. Den sten, som lagts ut på landsvägarna under senare år har staten gratis ställt till förfogande av rent sociala skäl. Denna stensättning har således inte tillkommit på grund av tekniska behov utan är tillkommen uteslutande som en social hjälpåtgärd. När staten hade stora mängder sten liggande, tyckte man att den skulle komma till någon användning, och så försökte man få ut den på vägarna. Men gratis har man inte fått dit den, ty stenen är tung och transportererna ha naturligtvis varit dyrbara. Staten har alltså på detta sätt ställt stenen till förfogande härvidlag.

Skall man nu genomföra ett förstatligande på detta område, får man som sagt även taga andra steg. Vi ha en betydligt större förbrukning av andra vägbeläggningsmaterial än sten, till exempel betong. Jag har visserligen inga statistiska siffror till hands, men jag är fullt övertygad om att det är en betydligt större vägsträcka som beläggs med betong än som sättes med sten ute på landsvägarna. Konsekvensen av resonemanget skulle således bli, att man skulle förstatliga cementindustrin. Vi ha stora entreprenadfirmor, som sysselsätta sig med sådana betongbeläggningar. Att förstatliga dessa har man ännu inte föreslagit, men det kanske kommer det också.

Nu är det nog ingen här i kammaren som ett ögonblick inbillar sig, att om staten skulle överta stenindustrin så skulle man kunna framställa gatstenen billigare än nu. Åtminstone föreställer jag mig att ingen kan tro på något sådant. Man har visserligen i motionen och i utskottsutlåtandet mycket talat om vissa rationaliseringsåtgärder, som skulle kunna bli möjliga på detta område genom ett statsövertagande. Jag vågar mig inte in på en mera ingående diskussion av detta spörsmål, eftersom detta gebit är rätt främmande för mig. Jag skulle dock tro, att utskottsmajoriteten inte är mera sakkunnig på detta område. Ett faktum är emellertid, att man klagat över att det finns för många småföretag inom denna industri; man vill ha dem koncentrerade på en hand med de större möjligheter till maskinell drift och så vidare, som därav följa. Staten har emellertid själv hittills lagt hinder i vägen för en koncentration

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)
inom stenindustrin. Man har nämligen lämnat hjälpanslag till denna industri genom stenbeställningar, och dessa ha åtföljts av vissa villkor, som gå ut på att en viss kategori av arbetare skall understödjas där de äro bosatta. Dessa villkor ha direkt tvingat stenindustrin att fortsätta sin produktion med små enheter. Industrien har helt enkelt inte kunnat åstadkomma en koncentration av sin drift — vilket motionärerna och utskottsmajoriteten önska — eftersom dess arbetare då icke kunnat komma i åtnjutande av dessa sociala anslag.

Nu är ju gatstensindustrin under normala tider till 90 % en exportindustri. Det är högst egendomligt att man, med tanke på att endast 10 % av produktionen normalt fått sin avsättning inom landet, kommer med krav på förstatligande av denna industri. Om proportionen mellan exporten och avsättningen å hemmamarknaden under de kommande fredsåren skulle bli densamma som här nämnts, så skulle ett förstatligande varken betyda till eller ifrån, såvida inte staten skulle vidtaga alldeles speciella åtgärder för att tvinga fram stenens användning å landsvägarna. I stället är det konjunkturerna ute på världsmarknaden som bli avgörande för denna industris framtid. Stenindustrin är en typisk konjunkturindustri. Tillverkningen ökar med förbättrade konjukturer och minskar under depressionstider ute i världen.

Till allt detta kommer så den tekniska utvecklingen, som ställt helt andra medel till förfogande vid gat- och vägbeläggning, än vad man tidigare haft. Jag tänker då framför allt på betongvägar, men det finns även andra vägbeläggningar. Konkurrenten har således blivit allt svårare för stenindustrin, och som en följd av detta ha statliga understöd fått tillgripas för att den skall kunna existera. Under de sista tiotals åren har arbetarantalet inom denna industri nedgått från cirka 7 000 till numera 1 000. Hade icke de av sociala skäl betingade statliga stenbeställningarna förekommit, hade således denna industri blivit nästan helt och hållet utplånad.

Det är således en utomordentligt svag grund man står på, när man här yrkar på en utredning. När herr Persson i Tidaholm nyss försäkrade, att man genom denna förutsättningslösa utredning inte ovillkorligen önskade något förstatligande utan gärna såg att det kunde ordnas på ett annat sätt, så vill jag bara påminna om att det endast var sex år sedan vi hade en utredning på det här området. I betänkandet föreslogs en hel del åtgärder, vilka blevo ganska starkt kritiserade. Man kan således inte påstå att problemet inte är utrett. Det förefaller mig som om det skulle vara ganska grundligt utrett. Det är bara det, att man inte fått något resultat av utredningarna, och i det läget ha motionärerna föreslagit att stenindustrin skall förstatligas, och att en utredning skulle ta sikte på det. Det är det läge, som vi för närvarande ha att taga i betraktande, och jag kan inte se att det egentligen anförts några som helst bärande skäl för vare sig en utredning ovanpå den utredning, som vi redan ha, eller att ett förstatligande skulle kunna på ett rimligt sätt avhjälpa den depression, som stenindustrin arbetar under. Men det finns en enda väg, och jag förstår att det är den som leker motionärerna i hågen, nämligen att staten skall lägga sig till med dessa stenbrott och denna stenindustri, och sedan skall staten oavsett vad tekniken och ekonomin säga tvinga ut denna sten på vägarna, även om det blir fullkomligt oekonomiskt att göra det.

Jag skall inte nu fälla något omdöme om, huruvida stenen kan i och för sig upptaga konkurrenten med gjutmassa av olika slag som vägbeläggning. Det är ju en sak som löser sig av sig självt under vanlig fri konkurrens, och jag menar att på den vägen måste man också gå. Det är alldeles orimligt att låsa fast en viss tillverkning, som måhända tekniskt och ekonomiskt inte kan hävda sig gentemot nya metoder som utvecklingen för fram. Det är orimligt att försöka göra något sådant. Vill man göra det är det klart, att staten

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.) skulle kunna orka med det, på detta särskilda område, men varför skall detta intaga en särställning? Vill man göra det på område efter område kan resultatet endast bli ett enda, nämligen en försämrad samhällsekonomi och en försämrad levnadsstandard för människorna, som ju äro beroende av samhällsekonomin.

Så ligger det i själva verket till, och jag ber, herr talman, att härmed få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr **Persson** i Tidaholm erhöll på begäran ordet för kort gemäle och yttrade: Herr talman! Så illa ligger det väl knappast till för utskottets utlåtande som herr Falla nu vill göra gällande. Han säger, att vi ha en utredning, som slutfördes 1939, men att denna utredning kritiserats ihjäl på ett sådant sätt, att den sedermera inte kunnat föreläggas riksdagen. Härjämte ha enligt herr Falla en hel del myndigheter uttalat sig emot de synpunkter, som framförts i motionen. Jag vill dock påpeka för herr Falla, liksom jag gjorde i mitt första anförande, att den statliga myndighet, som har bäst kännedom om gatstensindustrien, nämligen väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, har på grund av omständigheter, som angivits i yttrandet, förordat att en utredning igångsättes.

Alla äro väl på det klara med att denna industri behöver på ett eller annat sätt omorganiseras och kanske också rationaliseras, så att man kan få fram en sådan ordning att om möjligt denna industri blir självförsörjande. Det kan den inte bli med den nuvarande organisationen, och därför är nog en undersökning av ifrågakvarande problem praktiskt taget nödvändig.

Dessutom vill jag påpeka, att frågan om gatbeläggning av betong är heller inte fullt utredd. I fråga om de olika vägbeläggningsmetoderna stå mot varandra diametralt motsatta uppfattningar. Vad som är riktigt i detta avseende tror jag mig inte kunna avgöra, och jag tror inte heller att den ärade reservanten i detta avseende kan göra något påstående.

Jag vidhåller mitt yrkande, herr talman.

Härefter anförde

Herr **Mårtensson**: Herr talman! Herr Falla tryckte mycket hårt på att den utredning, som eventuellt kommer att företagas i denna fråga, självfallet kommer att gå efter de linjer som motionärerna dragit upp, alltså att den svenska stenindustrien skulle förstatligas.

Nu förhåller det sig på det sättet, att utskottet har intagit en något annan ståndpunkt än vad motionärerna gjort. Motionärerna ha icke anmält någon avvikande mening mot vad utskottet skrivit, och då kan man väl förutsätta, att den utredning, som igångsättes, kommer att bli förutsättningslös.

Vidare nämnde herr Falla, att det är icke något bärande skäl som motionärerna anført när de framhålla, att nu då vägväsendet är förstatligat bör även gatstensindustrien förstatligas. Herr Falla anmärkte häremot, att vägväsendet använder så oerhört liten kvantitet sten. Men kan man inte förutsätta, att vägväsendet kommer att använda större kvantiteter sten för den kommande framtiden? Herr Falla nämnde också, att städerna äro de största köparna av sten, men städernas gatuväsende är inte förstatligat. Ja, det är alldeles riktigt, men förhåller det sig ändå inte på det sättet, herr Falla, att till de stora genomfartsgatorna i städerna bidrager staten med 95 procent av kostnaderna, och då kan man ju säga, att staten i stort sett betalar den delen av städernas gator?

Vad sedan gäller exporten så är det alldeles riktigt, som här har framhållits, att denna industri i mycket hög grad är baserad på export. Jag håller emellertid inte för alldeles otroligt, att när det gäller att använda stenen som bytes-

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

vara på den internationella marknaden kan staten komma till lika bra eller bättre resultat än vad de privata företagarna kunna göra.

I övrigt kan jag tyvärr inte ge samma goda vitsord åt företagarna inom stenindustrin som vad reservanterna ha gjort. Om vi gå tillbaka till tiden före krisens inbrott 1930 skola vi nog finna, att företagarna mera tagit sikte på de tillfälliga framgångarna och de omedelbara fördelarna än på det framtida resultatet. Det kan utan tvekan slås fast, att företagarna inom stenindustrin under de goda åren så gott som helt och hållet försummat den inhemska marknaden.

Det kan även ifrågasättas, om exportmarknaden i allo skötts på ett sätt, som uteslutande varit till gagn för denna industri, om man ser frågan på lång sikt. Det kan i detta sammanhang erinras om det ingripande av ganska långt gående art, som staten måste göra under första hälften av 1930-talet för att bringa ordning och reda i exporten och för att kunna framtinga ett något så när enhetligt uppträdande på den internationella marknaden. Om icke detta ingripande skett är jag övertygad om att exportmarknaden hade blivit ännu mera förstörd än vad den i verkligheten är.

Jag har endast velat erinra om dessa förhållanden för att därmed visa, att det är inte så bra inom denna industri som vad reservanterna vilja göra gällande. Det är inte riktigt, att företagarna ha varit så framsynta och så socialt intresserade för de anställda arbetarna, som reservanterna velat göra gällande. Det är troligt, att om det hade förhållit sig på det sättet, att företagarna hade varit så framsynta, om de besjålats av detta sociala patos, så hade denna motion om utredning av stenindustriens framtida möjligheter inte blivit väckt. Jag vill nämligen understryka, att vi ha icke framfört denna motion endast för att vi därmed önskade aktualisera stenindustriens förstatligande, utan syftet med motionen är framför allt, att det skall kunna åstadkommas en uppryckning inom denna industri, en uppryckning till fördel för de anställda och till fördel för de landsdelar, där industrien bedrivit och alltjämt delvis bedriver sin verksamhet. Om denna uppryckning bäst skall åstadkommas genom ett förstatligande av verksamheten eller om den kan uppnås på annat sätt är för mig en bisak. Vad som är huvudfrågan i detta fall är, att vi få ett bättre resultat än hittills.

Det har talats ganska mycket under årens lopp — icke minst under denna vinter, sedan motionen blivit framförd — om huruvida det kan vara någon mening i att understödja stenindustrin, som har haft sådana oerhörda svårigheter att kämpa mot under de senaste fjorton, femton åren. Men det förhåller sig väl ändå på det sättet, att ett flertal av de större industrierna och näringsgrenarna här i landet måste hjälpas i den ena eller den andra formen. I vissa fall hjälpas företagen med tullar i andra fall med exportpremier och exportkredit, i åter andra fall med garantipriser o. s. v. Alla dessa hjälpåtgärder äro tillkomna för att det skall kunna bedrivas ett så mångsidigt näringsliv som möjligt i landet och för att det skall skapas förutsättningar för en tryggad utkomst åt landets befolkning. Om vi se på de olika näringarnas fördelning, kunna vi konstatera, att nästan varje landsdel i större eller mindre utsträckning är beroende av en viss näringsgren. Om denna kommer i svårigheter, verkar detta i många fall helt förlamande inom den landsdel, där näringsgrenen är förlagd. Det förhåller sig på samma sätt med den svenska stenindustrin. Den var huvudsakligen förlagd till två fattiga län, nämligen Göteborgs och Bohus län och Blekinge län. Inom norra och mellersta Bohuslän fanns knappast någon annan industriell verksamhet. I en del kommuner voro invånarna så gott som helt beroende av denna industri. Jag tror icke att jag gör mig skyldig till någon överdrift, om jag påstår, att det inom norra och

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

mellersta Bohuslän var mellan 15 000 och 20 000 människor, som voro helt beroende av stenindustrien, och 8 000—10 000 personer, som voro delvis beroende av densamma. Det bör under sådana förhållanden icke förvåna, att svårigheterna inom ifrågavarande områden fått en oerhörd omfattning. Det är lätt att göra sig en föreställning om de svårigheter, som dessa befolkningsgrupper blivit utsatta för, när verksamheten har gått tillbaka i den utsträckning, som här verkligen skett. Och verkningarna ha icke enbart gjort sig gällande bland arbetarna och befolkningen, utan de ha i mycket stor utsträckning gjort sig kännbara för de kommuner, där denna industri bedrivit sin verksamhet. Det har under årens lopp lagts ned ett betydande arbete på att försöka få till stånd nya företag inom de s. k. stenkommunerna, men det måste tyvärr konstateras, att framgången icke varit lika stor som viljan och intresset.

Det är i detta läge och med hänsyn till dessa förhållanden, som vi ansett det nödvändigt att rikta riksdagens uppmärksamhet på stenindustrien och dess framtida möjligheter. Vi äro övertygade om att stenindustrien under en kraftig och framsynt ledning och med ett verkligt effektivt stöd från statens sida skall kunna byggas upp på ett sådant sätt, att den inom en snar framtid skall lyckas göra sig gällande såväl på hemmamarknaden som på exportmarknaden.

Om det under den utredning, som vi här förorda, visar sig, att privat drift med statligt stöd är bäst och effektivast för de anställda och för de landsdelar, där denna verksamhet förekommer, är saken enligt min mening fullt klar. Då bör den privata driften fortsätta. Men visar utredningen, att ett bättre resultat bör kunna uppnås under en enhetlig statlig ledning, böra de privata intressena sättas åt sidan. Samhället bör då taga hand om verksamheten och skapa förutsättningar för en effektivare produktion och bättre försörjningsmöjligheter för de anställda.

Det är detta som motionärerna syfta till, och jag utgår ifrån att även utskottets förslag har samma syftemål.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Falla, som nu på begäran erhöi ordet för kort gemäle, yttrade: Herr talman! Jag skall icke gå in på något omdöme — det har jag heller icke gjort — om företagarnas tekniska skicklighet eller deras sociala vidsynhet. Det är saker, som jag icke har möjlighet att yttra mig om. Men mot den föregående ärade talarens nationalekonomiska resonemang måste jag inlägga en mild gensaga. Herr Mårtensson säger, att de flesta näringsgrenar här i landet måste hjälpas av staten på det ena eller det andra sättet och att varje landsdel har någon sådan näringsgren, av vilken den är beroende. Han menar alltså att staten på detta sätt skall taga hand om näringslivet i dess helhet. Så vitt jag kan förstå, måste detta bottna i föreställningen om att det går att lyfta sig själv i håret. Vi få väl se, hur det går så småningom.

Sedan är det en sak, som är värd att lägga märke till, och det är följande uttalande från utskottets sida: »Frågan hur lärlingar skola kunna utbildas och tillförsäkras sin framtida utkomst från yrket har hittills av företagarna lämnats så gott som helt obeaktad. De yngre stenhuggarna hava i stor utsträckning varit att söka bland de äldres söner, vilka lärt sig yrket av sina fäder. En förutsättning för stenindustriens fortbestånd lærer vara, att ny arbetskraftsanställning och utbildning kan ske efter mera tidsenliga principer.» Nu har det varit ett stort problem, hur man skulle kunna avveckla så mycket som möjligt av arbetskraften inom stenindustrien. Det har man gjort, så att man

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)
från 7 000 kommit ned till 1 000 arbetare. Utskottet menar tydligen, att det skall sättas i gång vissa statliga anordningar av större omfattning för att utbilda nytt folk för stenindustrien. Det är uppenbarligen ett bestämt syfte här, att denna industri skall drivas upp oavsett de tekniska och ekonomiska möjligheterna. Det skall utbildas lärlingar, och detta skall ske efter tidsenliga metoder — uppenbarligen skall väl utbildningen ske vid statliga yrkes- och lärlingsskolor. Men kan det verkligen vara rimligt i nuvarande situation att föra ett sådant resonemang och att inrikta sig på detta, när man i denna dag ingenting vet om näringens möjligheter att ekonomiskt och tekniskt hävda sig för framtiden?

Vidare anförde:

Herr **Staxäng**: Herr talman! Det är inte ofta som representanterna på bohusbänken ha olika meningar när det gäller länsfrågor, men när det gäller denna sak ha vi inte kunnat stå eniga. Det har nog ofta varit så, att den näringsgren vi i dag debattera, nämligen stenindustrien, varit den fråga som mest har drivit oss tillsammans här på bänken, inte minst på den grund att stenindustriens svårigheter haft ganska kännbara återverkningar för länets förhållanden i övrigt. Men då, som jag sade, vi i dag stå här med olika mening, vill jag, som i detta fall står på reservanternas sida, icke fränkänna motionärerna en ärlig avsikt, när de nu försöka komma till rätta med stenindustriens problem. Jag måste dock framhålla, att vi voro ganska förvånade, när det väcktes en motion om utredning om stenindustriens förstatligande. Man hade nog på känn, att detta var den näringsgren som man ifrån statens sida sist ville övertaga. Men det har väl varit så, att då i år förstatligandets romantik har högkonjunktur, har väl inte heller denna näringsgren kunnat undgå att få ett stänk av denna politiska modfärg.

När det gäller den utredning, som här har begärts, så har utskottet, såsom herr Mårtensson framhållit, modifierat motionärernas krav. Man har ifrån utskottets sida stannat vid att anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande rationalisering av den svenska gat- och kantstensindustrien med beaktande därvid huruvida ett förstatligande av densamma kan vara påkallat. Denna hemställan sönderfaller dock, som vi se, i två delar. Man begär en förutsättningslös och allsidig utredning, men denna utredning har redan skett, såsom också framhållits här. Redan 1936 begärdes en sådan, den tillsattes 1937, och 1939 framlades betänkandet. Det har visserligen blivit skarpt kritiserat, men det finns dock en del förslag, som jag tror bör realiseras. Som vi alla veta inträdde emellertid strax efter det denna utredning blev färdig så onormala förhållanden, att utredningens förslag icke kunde komma till utförande. Om man inte vill helt underkänna denna utredning och av denna anledning tillsätta en ny, så har man ju inte någon anledning att nu begära en utredning. Jag kan därför inte finna annat än att när nu riksdagen hemställer om en ny utredning, av vilken faktiskt den första delen av utskottets kläm redan är realiserad, så drives ju denna utredning oundgängligen fram till den sista delen av klämman, som rör förstatligandet av denna näringsgren. Jag kan inte komma ifrån att så måste bli fallet.

Jag vill också särskilt framhålla detta till dem inom utskottet, som kände ganska stor olust inför denna utredning — vilket också kommit till synes här i dag ifrån herr Persson i Tidaholm — att jag skulle tro att om herr Persson i Tidaholm som den kloke man han är hade fått råda, hade nog inte den sista sladden på utskottets kläm kommit med, utan då hade man nog föreslagit en all-

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

sidig och förutsättningslös utredning utan att haka med detta sista om förstatligande. Visserligen har man ifrån utskottets sida rört sig med rätt allmänna talesätt, och det skulle därför inte vara så mycket att tillägga, men jag kan dock inte komma ifrån att en del saker stå i utskottets utlåtande, som man inte kan gå förbi utan att något beröra.

Man framhåller, att det bör bli en koncentring av driften och att denna inte kan komma till stånd utan ett statligt initiativ och utan statlig medverkan. Det är för all del mycket önskvärt att en koncentration av driften kommer till stånd, där så är möjligt. Man får dock icke bli så förhäxad av detta begrepp, att man bara för koncentrationens skull rent av tappar bort arbetarnas intressen. Det är nämligen inte så alldeles säkert att de flesta av arbetarna äro med på en sådan koncentration. Skulle man här driva en koncentration till det yttersta — och jag förmodar, att så blir fallet vid en statlig drift — kommer det i mycket hög grad att gå ut över arbetarna. Det kommer därmed att gå ut även över de kommuner och de län, där stenindustri nu pågår. Om staten skall driva denna industri som ett enda företag, kan man inte förlägga produktionen såsom nu på spridda ställen. Jag vill dock nämna, att företagen själva icke stå ointresserade i denna sak. Då man talar om koncentration bör man också fråga sig: äro förvaltningskostnaderna så höga, att man av denna anledning måste kräva en koncentration av driften? Tvärtom visar det sig, att denna industri arbetar med ytterst låga förvaltningskostnader. Vi ha en statistik, som visar på 14,3 procent, när det gäller denna del av bolagens budget. Vi ha också en annan uppgift, nämligen att då det gäller statsbeställningar visar man på en så låg förvaltningsandel som 6,72 procent. Man kan ju fråga sig, om det med dessa låga förvaltningskostnader är på samma sätt motiverat med en koncentration av driften som om förvaltningskostnaderna hade varit högre. Man får inte heller glömma bort, att skall man här gå fram med en hård koncentring av driften med åtföljande sammanslagning av små företag — blir det förstatligande innebär ju detta en dylik sak helt och fullt — kommer detta att gå ut över en hel rad små företag, som faktiskt gjort en insats och säkert äro berättigade att få fortleva. Men det är ju tyvärr så, att när det gäller små företag har riksdagen ganska litet intresse för dem. Det kanske emellertid kan bli så, att vi kunna behöva småföretagen även på detta område.

Sedan nämndes här ordet rationalisering, och det skulle förvånat mig, om inte detta ord varit med även i denna fråga. Man säger, att en dylik åtgärd kan genomföras fullt ut och i nödvändig omfattning endast vid ett förstatligande. Jag måste säga ifrån, att detta är en orättvis bedömning av dessa företag. Det har redan skett en ganska avsevärd rationalisering. Om man med rationalisering menar en övergång från småbrott till storbrott, innebär det kanske ett förbilligande av driften i vissa fall och kan också medföra en höjning av arbetslönen, dock icke en så stor höjning, som angivits i ett remissvar, där man säger att den kan fördubblas. Det är en mycket stor överdrift. Men det kan innebära en jämnare inkomst, det medger jag. Man har emellertid från företagens sida gjort ganska mycket redan, och man är också helt inställd på att söka rationalisera i fortsättningen. Att så icke kunnat ske under dessa senaste år är beroende på att staten vid sina beställningar kräver, att man av sociala hänsyn skall ge arbetarna inom de olika orterna möjlighet till fortsatt arbete. Detta medför, att småbrotten måst vidmakthållas. När man här talar om storbrottsdrift, vill jag bara här för kammaren nämna, att det hela icke är så enkelt. Storbrottsdriften är oftast en spekulation. Jag vet, att det finns de i kammaren, som arbetat inom stenindustrien, och det skulle icke förvåna mig, om de gäve mig rätt i detta. Ofta visar det sig, när man startat storbrottsdrift och tror

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

sig kunna rationalisera driften, att när man kommer in i berget, är det söndrigt, och att det är nästan omöjligt att fortsätta med storbrotsdriften. Där det är möjligt, försöka företagen redan nu använda denna driftform, men skulle man gå fram hårt efter den linjen medför det — jag snuddade vid den saken för en stund sedan, då jag talade om koncentration av driften, men här gäller det i ännu högre grad — att stenindustrin måste nedläggas i ett flertal kommuner och kanske inom vissa län. Jag frågar mig verkligen, om man t. ex. i Halland skulle kunna tänka sig storbrotsdrift. Jag är icke riktigt underrättad om saken, men jag tror, att man icke heller i Kalmar län på samma sätt som i Bohuslän går fram med storbrotsdrift. Inom Bohuslän ha vi också en rad kommuner, där man icke kan övergå från småbrotsdrift till storbrotsdrift. Detta skulle innebära en rationalisering, som i många fall komme att gå ut över arbetarna, i synnerhet med hänsyn till att dessa nu i mycket stor utsträckning skaffat sig egna hem. Jag kan nämna exempel på att från arbetsgivarnas sida har man gått arbetarna tillmötes på det sättet, att där graniten varit av relativt god kvalitet ha vederbörande fått stå kvar vid sina småbrott, trots att transportkostnaderna varit alltför höga, bara för att de skulle få vara så nära sina bostäder som möjligt.

Jag vill sedan beröra något av herr Mårtenssons inlägg här. Herr Mårtensson nämnde, att det skulle bli en förutsättningslös utredning, och försökte trösta kammaren med att det knappast skulle bli fråga om ett förstatligande — åtminstone skulle huvudvikten icke läggas på den saken. Men jag tror, att han var betydligt mera positiv, när det gäller förstatligandet, än herr Persson i Tidaholm. Här har hänvisats till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens yttrande. Jag tror, att det kanske icke skadar att man litet närmare tittar på detta. Det är nog icke så glädjande för stenindustrin att läsa vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kommit med. Och jag förstår mycket väl dess inställning. Ämbetsverket måste se på de olika grenar, det har under sin förvaltning, ur ekonomisk synpunkt, och därför har man stannat vid att visserligen tillstyrka en utredning, men icke en utredning om ett förstatligande utan en utredning rörande de framtida existensmöjligheterna för denna industri efter kriget. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger — det är ett ganska krasst skrivsätt — att denna utredning »skulle lämna svar på frågan, huruvida denna del av stenindustrin har möjlighet att framdeles under fredsförhållanden återviinna sin tidigare ställning som självförsörjande, till huvudsaklig del å export inriktad industri». Man säger ganska klart ifrån, att stenindustrin måste inrikta sig på export, och man finner icke där den ljusa tavla utskottets talesman för en stund sedan målade, då han räknade med en utvidgning av hemmamarknaden. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger vidare klart och realistiskt ifrån: »Skulle detta bli förhållandet» — detta alltså, att industrien kan visa sig bli självförsörjande framför allt genom export — »synas några större åtgärder från statens sida icke erforderliga.» Men man tillägger: »Därest så däremot icke kan bedömas bli fallet, torde man hava att välja mellan successiv avveckling av rörelsen och ett fortsättande av den nu bestående statsunderstödda verksamheten.» Man räknar sålunda ganska kallt med en eventuell avveckling av företagen. Jag är icke säker om att arbetarna vid vår stenindustri icke äro förtjänta av ett bättre öde än att på detta sätt gå så att säga under klubban i en utredning. Först när dessa problem lösts, först därefter vill väg- och vattenbyggnadsstyrelsen tillstyrka en utredning om ett förstatligande av stenindustrin. Jag tror, att det kanske är lyckligt och nödvändigt, att man läser ut innebörden i väg- och vattenbyggnadsstyrelsens yttrande.

Sedan framhålles det, att om ett förstatligande komme till stånd, skulle vi lättare kunna ordna med exporten. Det skulle ligga i statens intresse att få

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

fram bättre exportförhållanden. Jag tror, att i det fallet är man inne på fel väg. Staten kan icke i sina förhandlingar bara se på den verksamhet den själv bedriver utan måste oundgängligen också taga hänsyn till andra näringsgrenar i landet. För min personliga del ställer jag ganska stora krav på att staten skall stödja stenindustrin vid förhandlingarna, men icke kan jag tänka mig, att saken skulle kunna drivas kraftigare därför att man förstatligade stenindustrin. Staten står då faktiskt som part i målet. När det gäller exporten ha ju heller icke företagen försummat något. De ha fått till stånd en gemensam försäljning. Och jag måste reagera, när man beskyller de nuvarande företagen för att ha försummat hemmamarknaden. Det är möjligt att så skedde under 1920-talet, men då voro icke stenindustriens produkter på samma sätt aktuella för våra vägar som de sedan blivit. Vi få väl heller icke glömma, att från företagens sida har inrättats en reklam- och propagandaavdelning, där man söker följa dessa spörsmål, och jag tror, att den redan utträttat åtskilligt. Jag tror, att om staten skulle förstatliga denna näringsgren den skulle komma i betydligt sämre ställning än den nu har. Jag har den bestämde åsikten, att denna näringsgren icke har anledning att tiggas sig fram, ty jag tror, att stenindustriens produkter genom sin egen kvalitet kunna skaffa sig nödig marknad och att staten sålunda icke behöver inta någon partställning på detta område.

Det är kanske troligt, att jag får lov att återkomma i denna debatt med anledning av kommande yttranden, men jag vill innan jag slutar säga, att jag är beredd — och det tror jag, att vi ha visat ganska enhälligt här på länsbänken — att medverka till nödvändiga åtgärder i syfte att ge stenindustriens folk bättre och fastare arbetsförhållanden. Denna arbetarstam har ett ganska strängt och slitsamt arbete, ja ett så tungt arbete, att verkstadsarbetarna säkerligen icke kunna göra sig en föreställning därom. Den är därför förtjänt av förbättrade förhållanden. Jag skall icke ingå på själva lönesättningen. Därom har talats i motionen, men det finns andra siffror som visa, att förhållandena äro bättre än så, kanske icke så bra som man skulle önska, men det beror på avsättningsförhållandena och den stora konkurrensen på de olika områden, där stenindustriens produkter kunna användas.

Ett förstatligande skulle helt säkert få den verkan, att hela denna verksamhet stelnade till. Det skulle, såsom jag flera gånger framhållit, betyda, att arbetarna på vissa platser privilegierades på bekostnad av arbetarna på andra platser. Ja, detta gäller kanske icke bara mellan olika platser inom samma län utan kanske rent av olika län emellan, där denna industri finns.

Den viktigaste frågan för stenindustrin är avsättningsproblemet, då ju, såsom också här framhållits, under normala förhållanden icke mindre än upp till 90 procent av industrien arbetar på export. Det gäller därför framför allt att på detta område få till stånd bättre avsättningsförhållanden. Jag tror, att i det avseendet den bästa metoden är en kombination av enskilt försäljningsinitiativ och statliga förhandlingar.

Jag vill till slut, herr talman, framhålla, att jag tror att det varit olyckligt att denna motion har kommit fram och att man nu begär denna utredning. Då avsättningsproblemet är det viktigaste för denna näringsgren är det nödvändigt, att de enskilda företagen vakat och snabbt söka tillgodogöra sig de avsättningsmöjligheter på världsmarknaden, som kunna yppa sig nu efter krigets slut. Jag tror icke, att denna industri kommer att arbeta lika lugnt som hittills med ett hot om förstatligande hängande över sig. Det är därför jag anser, att det icke är lyckligt, att denna motion blivit väckt i år och i den form den fått.

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation, som är fogad vid utskottsutlåtandet.

Herr **Adolfsson**: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord för att motivera varför den riksdagsgrupp jag tillhör kommer att rösta för utskottsmajoritetens förslag.

Jag skulle vilja säga, att det ju här icke alls rör sig om något djupare ingripande från statsmakternas sida, som på något som helst sätt kan rubba det privatkapitalistiska samhällets grundvalar. Högerns samhällssyn har dock tagit sig uttryck i den reservation, som avgivits, och även i de anföranden, som här hållits, framför allt av herr Falla, och som icke vilade på sakskäl i det nu aktuella fallet, vilket däremot i viss mån gällde herr Staxängs anförande. Ännu så länge finns det emellertid icke grundad anledning till den förskräckelse för den s. k. socialiseringen, som jag förmodar att reservationen egentligen bygger på. Så länge förstatligandet i huvudsak avser endast sådana industrier och verksamhetsgrenar, som av en eller annan anledning ha svårt att hanka sig fram för att med egen kraft kunna klara sina problem, finns det icke stor anledning till ängslan för alla dem, som betrakta det privatkapitalistiska systemet som det enda saliggörande och enda tänkbara. Den riksdagsgrupp jag tillhör anser självfallet icke, att det *i första hand* bör vara mer eller mindre bankrutta företag, som böra bli föremål för utredningar om förstatligande. Trots detta ansluta vi oss till utskottsmajoriteten, då vi finna en utredning om ett eventuellt förstatligande av denna industri befogad på grund av aktuella skäl. Högern och herr Falla behöva dock icke vara förskräckta. Ännu så länge befinner sig monopolkapitalism och storfinans i orubbat bo, och denna bör endast kunna roa sig åt den skenfäktning, som högern och framför allt herr Falla under det missvisande namnet socialiseringsdebatt här genomför.

Att även gat- och kantstensindustrin bör bli föremål för statligt ingripande av helt annat slag än som hittills förekommit är emellertid alldeles uppenbart. Denna industri har icke själv kunnat lösa produktions- och avsättningsproblemen och ännu mindre de sociala problem, som varit förknippade med densamma. Staten har ju fått träda emellan genom att inköpa gatsten, men detta har icke löst de sociala problemen för industriens arbetarkår och har icke medfört, att en effektivt arbetande produktionsapparat kunnat uppbyggas. Industrien har alltså tagit emot statens hjälp men har i övrigt i stor utsträckning handlat ungefär som den själv velat. I det avseendet är det alltså fråga om en bankrutt industri. Men när det sedan gällt aktieägarnas välfärd ha en del av de större bolagen varit rätt omtänksamma. Aktieägarnas välfärd har fått gå före den sociala välfärden och den rationella planläggningen av industrien för framtiden. För att belysa detta skulle jag vilja lämna några exempel, även om jag måste säga, att en fullt korrekt inblick i denna industris förhållanden är otänkbar, emedan man bl. a. under rubriken omkostnader brukar föra en hel del poster, som ingen utomstående kan kontrollera. Men trots detta är det uppenbart, att de storföretag inom branschen det är fråga om haft synnerligen goda dagar i ekonomiskt avseende. Aktiebolaget Kullgrens Enka — om jag icke minns fel det största företaget i denna bransch — kunde år 1941 utdela 600 000 kronor i gratisaktier. Då hela aktiekapitalet numera är 1 050 000 kronor, innebär denna gratismission en extra utdelning till aktieägarna på över 50 procent på inbetalt kapital. Det kunde man göra, men man har icke kunnat sörja för arbetarnas sociala välfärd eller för den rationella planläggningen av industrien för framtiden. Jag har bemödat mig om att få fram nettovinsten för detta företag — alltså Aktiebolaget Kullgrens Enka — för åren 1938—1942. Sedan avskrivningarna och skatteavsättningar och allt detta som brukar höra till ha

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)
gjorts, blir vinsten under dessa år resp. 171 000, 150 000, 116 000, 239 000 och 84 000 kronor.

Vad sedan det stora företaget Aktiebolaget Färnström & C:o beträffar så ha där stora avskrivningar skett och nettovinsterna varit tämligen stora. Om detta kan ha berott på att man möjligen varit sysselsatt med att tillverka segermonument åt Tyskland skall jag låta vara osagt. Avskrivningarna ha varit onormalt höga under åren 1938—1942, nämligen respektive 228 000, 163 000, 179 000, 704 000 och 135 000 kronor. Trots dessa onormala avskrivningar uppkom en redovisad nettovinst under de år jag nämnt på respektive 299 000, 190 000, 274 000, 60 000 och 176 000 kronor. Ja, detta var ett par av de största företagen, som jag menar att det funnits möjlighet att kunna effektivisera. För de mindre företagen är det givetvis sämre ställt, åtminstone enligt de publicerade boksluten. De av svenska staten understödda storbolagen kunde utan risk för aktieägarnas välfärd ha bjudit arbetarna sådana förmåner, att de sluppit att arbeta för vad man måste kalla svältlöner. Sociala tragedier av stora mått ha under de gångna åren följt i stenindustriens spår. Statens ingripande har tyvärr icke väsentligt kunnat minska dessa tragediers omfattning. Jag skall icke nämna något om hur det i detta avseende varit i Bohuslän, eftersom en talare redan har lämnat en redogörelse i den saken, men jag skulle vilja säga några ord om förhållandena i Blekinge.

När jag för ett par tre år sedan genomkorsade denna landsända för att studera förhållandena inom stenindustrien fick jag en känsla av att det närmast var en dödens stillhet som rådde i dessa förut relativt blomstrande bygder. När stenindustrien en gång uppstod sökte sig folk dit. Arbetarna blevo bofasta, skaffade sig egna hem och gävo åt bygden ett helt nytt ansikte. Men nu har en mycket stor del av stenindustriens ungdom försvunnit, och de äldre stenhuggare, som ännu äro kvar i livet, hugga i backarna s. k. knott, d. v. s. smågatsten för löner, som lindrigt sagt äro orimligt låga. Vid det tillfälle jag talar om kunde en stenhuggare på ordinarie arbetstid inte komma upp i större arbetsförtjänst än högst 25 kronor i veckan och i allmänhet väsentligt mindre. Under sådana förhållanden tvingades man att ta kvällarna och även nätterna i anspråk, och från öarna utanför Karlskrona kunde man se ljus lysa under kvällarna — ljus som icke var blossning från nödställda sjöfarande utan från annat folk i nöd, nämligen dessa stenhuggare, som måste arbeta vid lyktsken om kvällarna för att bildligt talat kunna hålla sig ovan vattnet.

Herr Staxäng förklarade nyss, att det finns risk för att ett förstatligande med åtföljande rationalisering i hög grad kan komma att gå ut över arbetarna. Jag vill säga, att det sannerligen är mycket, som gått ut över stenarbetarna, så att så mycket värre kan det icke bli. Jag menar att statens kommande inflytande över denna industri måste bli av ett helt annat slag än vad det hittills varit. Industrien är ju, såsom i motionen och även i vissa anföranden här framhållits, oerhört splittrad. Flera företag driva sålunda verksamhet i samma socken. En förutsättning för att industrien skall kunna leva och expandera är att verksamheten bedrivs i storbrott och att maskinella hjälpmedel anskaffas. Detta innebär självklart, såsom herr Staxäng mycket riktigt anförde, att en del av småbrotten måste läggas ner. Om detta skulle genomföras av privatföretagarna är det fara värt, att de icke komme att ta hänsyn till frågans mycket betydelsefulla sociala sida utan såsom hittills utslutande till egna ekonomiska intressen. De arbetare, som alltjämt sysselsätts i småbrotten, skulle då sannolikt komma att bli arbetslösa. Förstatligas industrien måste detta mycket viktiga delproblem lösas, ty annars råka arbetarna ur askan i elden. Jag instämmer med herr Persson i Tidaholm så till

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)
 vida, att ett förstatligande i och för sig icke kan vara tillräckligt, utan ett förstatligande måste också innebära, att bättre arbets- och levnadsvillkor bjudas stenarbetarkåren. De statsingripanden, som beträffande stenindustrien skett under de senaste åren, ha icke präglats av den sociala vidsynthet, som man kanske väl icke haft rätt att begära av en kapitalistisk stat, men som ur socialt-moralisk synpunkt måste anses såsom självklar.

Herr talman! Jag är icke böjd att tala om socialisering i det sammanhang, som nu avses, och icke heller att anse ett eventuellt förstatligande av stenindustrien som ett betydelsefullt och avgörande statligt ingripande. Jag ansluter mig till yrkandet om bifall till utskottets förslag, emedan det ur såväl praktisk som social synpunkt säkerligen skulle vara lyckligt, om ett förstatligande av denna industri verkligen kunde komma till stånd.

Herr talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! När jag lyssnat till debatten här, har jag särskilt fäst mig vid tongångarna hos talesmännen för utskottsmajoriteten. Herr Persson i Tidaholm förklarade, att det icke i första hand var fråga om en socialisering eller ett förstatligande, utan det var fråga om en allsidig utredning, och om jag icke minns fel föllo orden ungefär så, att det fanns ingen i utskottet, för vilken förstatligandet i och för sig var något speciellt önskemål. Sedan kommer huvudmotionären i denna kammare, herr Mårtensson, och säger något liknande. Han säger, att utskottet har i viss mån en annan mening än den som förfäktats i motionen, och tillägger, att motionärerna ha icke anmält någon avvikande mening gentemot utskottets uppläggning av saken. Litet längre fram i sitt anförande säger herr Mårtensson, att syftet med motionen ej är förstatligande utan en uppräckning av industrien. Det är en rätt märkvärdig glidflykt ifrån motionens ståndpunkt, ty i motionens kläm står det, att man anhåller, att en allsidig utredning om förstatligande av den svenska gat- och kantstensindustrien måtte företagas. Där är alltså målet klart angivet. Utredningen skall vara allsidig, men det skall vara en allsidig utredning om förstatligande. Så står det i motionens kläm.

Nu är det ju icke någonting märkvärdigt, att ett utskott går en annan väg än som föreslagits av motionärer, och det är ju icke heller någonting märkvärdigt, att motionärerna följa med ett stycke, när utskottet går en annan väg. Däremot tycker jag, att det är märkvärdigt, att både motionären och andra talesmän för utskottet säga ifrån, att man har gått en annan väg än motionärerna — man har begärt en allsidig och mera förutsättningslös utredning — och så yrkar man samtidigt bifall till motionen. Ty här står ju i utskottsmajoritetens kläm, att utskottet får hemställa, »att riksdagen må, med bifall till motionerna I: 27 och II: 80, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning» o. s. v. Man anhåller alltså om bifall till en motion, som begär en allsidig utredning om industriens förstatligande, och samtidigt förklarar man, att detta icke är ett yrkande som i första hand tar sikte på ett förstatligande. Vad beslutar nu andra kammaren, om kammaren bifaller utskottets kläm? Jo, det första man beslutar är bifall till denna motion. Sedan finns det i klämman dessutom en viss utveckling av detta yrkande, som är något mindre klar. Det är ju ingenting märkvärdigt, att människor ha olika åsikter om saker och ting, icke ens om de sitta på samma länsbänk. Det skulle tvärtom vara märkvärdigt, om de icke ibland hade det, eftersom vi tillhöra olika politiska meningsriktningar. Men jag tycker både herr Persson i Tidaholm och herr Mårtensson äro karlar, som bruka vilja ha ordning och reda i sina beslut, oavsett om man sedan kan tvista om åsikterna, men jag tycker det blir dåligt med klarheten i ett beslut enligt utskottsmajoritetens kläm.

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

Jag skall icke gå in i någon detaljdebatt här. Det är ju så många andra som ha förutsättningar att göra det, och vi ha fått en hel del till livs. Vad vi icke fått någonting till livs av är ju några verkliga skäl, icke ens några större sannolikhetsskäl, för att ett förstatligande av denna industri skulle lösa problemet. Jag skall nöja mig med ett enda litet påpekande i det sammanhanget. I utskottsutlåtandet heter det — det står på s. 6 mitt på sidan — att de ändrade förhållanden, som kriget medfört särskilt vad exportmarknaden beträffar göra det befogat med en förnyad utredning. Man säger detta med hänsyn till att den sista utredningen blev färdig 1939, och sedan har det givetvis hänt en del. Herr Mårtensson antydde också i sitt anförande, att staten borde särskilt när det gällde exporten ha lika stora eller kanske större förutsättningar att klara av saken än vad den privata företagsamheten har. Men när man sedan läser slutet på det yttrande, som länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har avgivit, — och chefen för denna länsstyrelse är ju ordförande i 1937 års granitutredning och dessutom en person med samma politiska grundåskådning som motionärerna — finner man, att där säges följande: »Därest förhållandena på världsmarknaden åter bliva sådana, att export av gatsten från Sverige kan ifrågakomma, lärer för övrigt exportproblemet bliva lättare att lösa enligt dessa linjer än genom direkt statlig drift av stenindustrien.» Alltså, det som herr Mårtensson anför som ett särskilt argument för denna utredning med sikte på förstatligande, mer eller mindre målmedvetet, anför länsstyrelsen i Göteborg som ett argument *emot* ett sådant förstatligande.

Huruvida man sedan helt allmänt kan ha anledning att tro, att utredningen leder till en uppryckning av industrien, är ju en sak som är svårt att säga så värst mycket om. De som nu bäst känna denna industri tyckas själva icke ha den uppfattningen, att utredningar i det fallet äro enbart gagnande, även om de kanske i vissa fall kunna vara nödvändiga.

Jag tror, att med en sådan utskottskläm som den förevarande är det tryggast både för riksdagen och för stenindustrien och dess arbetare, att man röstar för reservationen.

Herr **Andersson** i Malmö: Herr talman! När jag hörde herr Falla fick jag närmast det intrycket, att om det var något ord han var rädd för så var det ordet socialisering, statens övertagande av enskilt näringsliv. Man fick ju ungefär samma intryck av det anförande herr Staxäng här hållit. Herr Falla målade ut mycket dystra framtidsutsikter för den näringsgren, som komme att bli föremål för detta statens speciella intresse. Det skulle medföra en försämrad handelsekonomi, och det hela skulle resultera i en försämrad standard för svenska folket. Han kunde därför för sin del icke finna något skäl som talade för ett bifall till utskottets förslag om en utredning.

Jag vill till herr Falla såväl som till herr Staxäng säga, att om de med något större noggrannhet än de kanske gjort läsa utskottets utlåtande, så skulle de komma på det klara med, att tyngdpunkten i utskottets framställning icke är den, att staten skall övertaga denna industri. Vad är det som det här gäller? Här ha vi en industri i landet, som under de senaste åren har minskat sin produktion och sin omsättning så väsentligt, att arbetarantalet nedgått, jag tror från 7 000 till 1 000. Denna omständighet är väl i detta fall troligen, för att icke säga säkert, beroende på att handeln med utlandet under dessa år i det närmaste upphört. Denna handel har utgjort den väsentligaste förutsättningen för industriens verksamhet. Det är klart, att de arbetare, som äro anställda vid denna industri, gå och fråga sig: hur skall framtiden se ut för oss? Har stenindustrien några möjligheter att under den närmaste framtiden försörja sina arbetare, och har den möjligheter att ta in nya arbetare?

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

Jag har sett uppgifter om stenarbetarnas förtjänster under de senare åren, och de ha sannerligen legat på ett mycket lågt plan. Frågan om stenindustriens framtid är visserligen i första hand ett intresse för de arbetare, som äro anställda inom denna industri, men det är därjämte ett intresse för landet i övrigt, ty man kommer väl antagligen att söka utfinna olika slags möjligheter till sysselsättning åt arbetarna inom landet. Då kan man naturligtvis också fråga sig: finns det icke inom stenindustrien möjligheter till utökning av produktionen, så att denna industri blir konkurrenskraftig både på den utländska och den inhemska marknaden och så att som en följd därav icke endast den nuvarande lilla arbetarstammen kan bibehållas utan nya arbetare där kunna beredas sysselsättning?

Inom utskottets majoritet ha vi sagt oss, att det alldeles säkert finns något att göra, som kan förbättra läget inom denna industri, som både hjälper de nu anställda arbetarna och öppnar möjligheter för framtiden att anställa ännu flera arbetare. Det är här som tyngdpunkten ligger i vad vi föreslagit från utskottets sida, och det är till detta vi vilja, att staten skall medverka. Det är min övertygelse, att även när det gäller utlandsmarknaden har staten möjligheter att hjälpa en industri i landet, som vill framåt. Det kan också finnas möjligheter för staten att — såsom i utskottets motivering framhålles — medverka till en rationalisering, som i sig innesluter användningen av de olika slags tekniska hjälpmedel, som inom denna industri kunna vara behövliga, och som man icke kan använda vid små företag, varför det måste bli större företag. Inom utskottsmajoriteten ha vi sagt oss: låt oss försöka med detta, låt oss hjälpa industrien med detta, och om en utredning ger till resultat, att staten som företagare är det lämpligaste sättet att ordna denna verksamhet för framtiden, så skall man icke vara rädd för ordet socialisering eller statens övertagande av industrien, utan då skall man vandra den vägen.

Det har här i debatten sagts, att det icke är länge sedan en utredning företogs rörande stenindustrien. Det är sex år sedan. Det har hänt något under dessa sex år, och vi befinna oss nu i ett läge, kanske i synnerhet beträffande denna industri, som gör det nödvändigt att där få in nya uppslag och synpunkter för att åstadkomma ett förbättrat läge för dem som där äro anställda och för hela denna industri.

Jag skall, herr talman, icke orda vidare i frågan. Jag har endast velat ange min uppfattning, som ju helt sammanfaller med utskottets, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Andersson** i Mölndal: Herr talman! Det torde säkerligen icke bara vara ett stenarbetarintresse utan i lika hög grad ett intresse från riksdagens sida, att man här får till stånd en utredning, som klargör orsakerna till att stenindustrien icke har kunnat hävda sig i konkurrensen med andra gatubeläggningsmedel under de senaste gångna femton åren. Därtill bör också utredas frågan om stenindustriens framtida förutsättningar och möjligheter att kunna göra sig gällande. Att det måste anses vara ett riksdagens intresse, att en sådan utredning kommer till stånd, framgår av att riksdagen under de senaste femton åren varje år fått vara med och bevilja medel för att överhuvud taget gatstensindustrien skulle kunna bedrivas här i vårt land. Det är givetvis i första hand de sociala synpunkterna som ha varit bestämmande, då man har bisträckt stenindustrien, men därjämte har man säkerligen även åsyftat att bevara en näringsgren i verksamhet för att den, så snart exportmöjligheter åter öppnades, skulle kunna ånyo inträda på världsmarknaden.

Herr **Staxäng** försökte i sitt anförande skapa motsättningar mellan arbetare vid de större och de mindre företagen. Man kan nog säga, att stenindustri-

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

arbetarförbundet säkert är representativt för stenarbetarnas syn på denna fråga och att det bland dessa icke finns några delade meningar om behovet av en utredning i och för att få klargjort, huruvida deras näringsgren har några förutsättningar och möjligheter att ge dem en något så när skaplig försörjning under den närmast kommande framtiden. Vi kunna även säga, att den motion, som väckts i frågan och som herr Staxäng ansåg vara olycklig, redan verkat som en stimulerande injektion på företagarna. Man har tidigare inte kunnat upptäcka samma livaktighet hos företagare inom stenindustrien under den senaste tiden eller sedan motionen väcktes. Man kan kanske anta, att enbart hotet om ett eventuellt förstatligande skulle komma att medföra, att företagarna komme att ägna frågan om stenindustriens möjligheter ett betydligt större intresse än vad de ha gjort tidigare, och att det således kan komma att bidra till förbättrade utkomstmöjligheter för de inom denna näringsgren anställda.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Herr **Mårtensson**: Herr talman! Herr Falla uttryckte sin förvåning över vissa uttalanden av mig om att ett flertal näringsgrenar ha hjälp ifrån statens sida i den ena eller andra formen. Herr Falla försökte icke att motbevisa de uppgifter jag lämnat i detta sammanhang. Jag kan erinra om att det icke är så synnerligen länge sedan det i denna kammare diskuterades frågan om utredning rörande en annan industri, som bedriver en ganska omfattande verksamhet just i det län, där herr Falla hör hemma. Det framkom då bland annat, att denna industri har hjälp ifrån staten i form av ett relativt högt tullskydd. Jag skulle kunna peka på en hel del andra industrier, som i ena eller andra avseendet äro beroende av det stöd de erhållit från staten. Jag undrar, hur det skulle sett ut med den näringsgren, varifrån även herr Falla har sin utkomst, om icke den hade fått ett verksamt stöd ifrån staten under 1930-talet.

Herr Staxäng var inne på frågan att det skulle vara onödigt med en ny utredning om stenindustrien, när en utredning blev företagen så nyligen som för sex år sedan. Men ha ändå inte förhållandena i någon mån förändrats, sedan denna utredning företogs? Utredningen framlades ju före krigsutbrottet, och jag skulle förmoda, att vad som skett i världen sedan denna tid förorsakat en hel del ändringar, som kunna vara motiv nog för att det bör sättas i gång en utredning om dessa problem efter kanske helt andra utgångspunkter än som skett tidigare.

Herr Staxäng nämnde även något om hemmamarknaden samt gjorde gällande, att det i detta avseende inte var riktigt att komma med någon kritik mot de nuvarande företagarna inom stenindustrien. Förhåller det sig emellertid inte på det sättet, att dessa företagare helt och hållet försummat hemmamarknaden tills den stora krisen kom 1930? Då hade andra intressen gjort sig gällande på den svenska hemmamarknaden, så att det var ganska svårt för den svenska stenindustrien att slå igenom på ett något så när tillfredsställande sätt.

Herr Staxäng berörde vidare något de svårigheter, som kunna uppstå, om man går in för en alltför omfattande rationalisering på detta område. Ja, jag vet mycket väl, att det här kan uppstå svårigheter. Jag förmodar emellertid, att om denna industri skall rationaliseras, måste detta ske på ganska lång sikt. Vi måste nämligen även i fortsättningen ta vissa sociala hänsyn, så att inte de arbetare, som nu arbeta i småbrotten på skilda platser, bli överflödiga. I övrigt förmodar jag, att vi kunna vara ense om att denna småbrottsverksamhet bör successivt avvecklas, då de, som nu arbeta inom dessa små brott, inte längre orka utföra sitt arbete. Om man granskar de inkomster, som arbetarna inom dessa småbrott kunna komma upp till, måste man ställa sig den frågan, hur

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)
det överhuvud taget varit möjligt för dessa arbetare att kunna existera på dessa små inkomstbelopp.

Herr Staxäng påpekade, att en alltför stark rationalisering av stenindustrin kunde förorsaka svårigheter för arbetarna i denna verksamhet även inom andra län än Göteborgs och Bohus län, och han framhöll bl. a. Halland som ett exempel. Av den statistik, som finnes intagen i utskottsutlåtandet, framgår inte, att det finns några gatstenshuggare i Halland för närvarande. Beträffande de övriga länen kan erinras om att i Kalmar län sysselsätts endast 40 gatstenshuggare. Arbetsstyrkan inom de övriga länen har således inte en så stor omfattning, som man möjligen skulle kunna tro med anledning av de uttalanden, som herr Staxäng gjorde på denna punkt.

Herr Staxäng gjorde vidare gällande, att de väckta motionerna inte komma att stimulera intresset bland företagen inom stenindustrin. Jag har den rakt motsatta uppfattningen i denna fråga. Det har redan visat sig, att dessa motioner förorsakat ett stort intresse och en ganska stor livaktighet hos de privata företagen inom stenindustrin. Kommer detta ökade intresse att fortsätta, kunna vi utgå ifrån, att det kommer att båda gott för framtiden.

Herr Svensson i Ljungskile yttrade något om att han inte trodde, att ett förstatligande av stenindustrin skulle medföra några fördelar utan i stället endast förorsaka nackdelar. Jag framhöll i mitt första anförande, att den driftsform, som borde komma till användning inom såväl denna som andra industrier, skulle vara den driftsform, som visade sig ge det bästa ekonomiska resultatet för de anställda och dem som äro beroende av de olika företagen. Jag vill gentemot herr Svensson i Ljungskile starkt understryka, att stenindustrin i fortsättningen inte kan bedrivas efter samma grunder som hittills. Om verksamheten skulle fortsätta på samma sätt som den bedrivits under senare år, kunna vi nog utan vidare vara överens om att det i så fall inte komme att dröja så synnepligen länge, förrän stenindustrin, framför allt när det gäller gatstensindustrin, vore helt och hållet utplånad här i landet.

Herr Svensson påpekade vidare, att landshövdingen i Göteborgs och Bohus län uttalat sitt intresse för den nuvarande verksamheten. Om jag emellertid inte missminner mig, gjorde landshövdingen i länet för inte så länge sedan ett uttalande, varav man kunde utläsa, att om inte företagen själva visa intresse att försöka rationalisera driften och sanera verksamheten, måste staten på ett eller annat sätt ingripa.

Herr Svensson i Ljungskile erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill gentemot herr Mårtensson endast göra den erinringen, att riksdagen i fråga om bedömandet av länschefens inställning till dessa frågor har all anledning att hålla sig till länschefens nyligen avgivna utlåtande, som är en officiell handling. Vad landshövdingen sedan kan ha sagt enligt ett tidningsuttalande lär inte kunna ändra någonting i hans under ämbetsmannans ansvar till utskottet avgivna utlåtande.

Herr Falla, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Herr Mårtensson nämnde för en stund sedan, att den näring som jag representerade hade ett ganska rikligt understöd under 1930-talet. Jag kan emellertid inte riktigt förstå herr Mårtenssons resonemang på den punkten, då det föreligger en väsentlig skillnad mellan de olika näringarna. Jag erkänner, att jordbruket fick ett gott stöd under 1930-talet. Detta stöd har emellertid jordbruket under de sista åren betalt igen med ränta på ränta många gånger om. Om det vore så, att vi för vår försörjning och framför allt vår livsmedelsförsörjning verkligen skulle vara betjänta av gatstenar, skulle

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

jag gärna vara med om att uppehålla en ur andra förhållanden oekonomisk gatstensproduktion under förutsättning att man kunde leva på den. Jag tror emellertid, att herr Mårtensson måste erkänna, att gatsten är både hårdtuggad och hårdsmält. Stenindustrien lär därför knappast i något avseende kunna få någon betydelse för vår folkförsörjning. Stenindustrien har emellertid trots detta fått ett mycket stort stöd. Det kan likväl, herr Mårtensson, inte vara rimligt, att vi i en situation, då vi inte kunna med någon säkerhet finna, att stenindustrien överhuvud taget kan fritt stå på egna ben, förorda att det skall genom statens försorg utbildas en massa människor för fortsatt arbete inom denna industri.

Härpå anförde:

Herr Nilsson i Kristinehamn: Herr talman! Jag känner mig föranlåten att säga några ord med anledning av herr Adolfssons yttrande, då han utvecklade kommunisternas inställning till denna fråga. Kommunisterna ha vid tidigare här i kammaren i år förekommande socialiseringsdebatter visat, att de tydligen äro ganska desorienterade, när det gäller dessa frågor, och att partiet för närvarande famlar sig fram för att söka finna en ståndpunkt, som i ett eller annat avseende kan medföra några favörer för partiet.

Herr Adolfsson framhöll, att det inte är bankrutta företag som skola socialiseras, utan sådana företag, som äro blomstrande och vilka det följaktligen kan vara förmånligt för staten att lägga sig till med. Herr Adolfsson lyckades emellertid strax efteråt i sitt anförande bevisa, att inte alla företag inom stenindustrien voro bankrutta. Han nämnde sålunda siffror om gratisutdelning av aktier och andra omständigheter, som vittnade om helt andra förhållanden än bankruttmässighet.

Jag skulle emellertid inte uppehålla mig vid detta, utan jag vill fästa uppmärksamheten på att det ur socialdemokratiska synpunkter när det gäller denna industri liksom när det gäller skoindustrien inte är fråga om att socialisera en företagsamhet, som i ekonomiskt avseende kan vara lysande för staten att lägga sig till med. Här är det i stället fråga om att undersöka, om möjligen statens vägledande hand kan vara till någon hjälp, när det gäller att organisera om en företagsamhet, som för närvarande har det svårt. Kommunisterna, som ju givit sin anslutning till arbetarrörelsens efterkrigsprogram, kunna inte gärna ha undgått att observera, att man i det programmet alldeles särskilt uppehåller sig vid sådan företagsamhet. Det framhålles där bl. a., att ett kriterium på att en industri eller en företagsamhet eventuellt kan vara mogen att övertagas av staten kan just vara det förhållandet, att företaget i fråga icke maximalt utnyttjar sin produktivitet. Det är just den maximala produktionen som man ur efterkrigspolitikkens synpunkter finner vara angeläget att få fram inom så mycken företagsamhet som möjligt. Den socialisering däremot, som närmast kommunisterna tyckas vilja vara med om att omhulda, ligger på ett helt annat plan. Vi ha i varje fall hittills inte haft att diskutera socialiseringsåtgärder från den synpunkt, ur vilken herr Adolfsson ville se detta spörsmål. Det är möjligt att vi exempelvis när vi komma in på frågan om försäkringsväsendet kunna diskutera efter andra utgångspunkter.

Som jag tidigare framhållit, förefaller det mig som om kommunisterna här sökt känna sig för för att finna en ståndpunkt i dessa frågor, som kunde locka så många som möjligt av vacklande element från olika håll inom det svenska folket. Vi veta alla, att det kommunistiska partiet tidigare i denna kammare, liksom för övrigt även i första kammaren, företrätt mycket avancerade principer på olika områden. Man har från kommunistiskt håll mycket hårt hållit

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)
på principer, som man dogmatiskt slagit fast. Detta har gjort, att man kunnat beskylla kommunisterna för att vara doktrinära och oförmögna att föra praktisk politik. Nu ha emellertid kommunisterna slagit över åt det andra hållet. Nu treva de sig varsamt fram. Det är alldeles påtagligt, att de hissa många segel för att på så sätt försöka hämta in vind, där sådan möjligen kan vara att hämta. De segla sedan ogenerat i den riktning dit fartyget kan komma att drivas under den fortsatta seglatsen. Jag tror, att det finns anledning att fästa uppmärksamheten på detta förhållande. Det kommunistiska partiet är på väg att bli det mest opportunistiska parti, som någonsin varit representerat i den svenska riksdagen. Detta är ett ganska allvarligt förhållande, särskilt som man samtidigt har anledning befara, att kommunisterna kanske även i fortsättningen kunna få anslutning från allt bredare lager av det svenska folket. Det är nämligen ingalunda önskvärt, att större grupper av Sveriges folk låta sig vägledas av en politisk ledning, som icke är mäktig att »stå pall» i det allra minsta lilla blåsväder. Vi ha från socialdemokratiskt håll klart för oss, att de borgerliga partierna rusta sig för en jätteattack mot arbetarklassen, och att de borgerliga partierna i denna attack främst ämna använda sig av socialiseringsfrågorna.

För att sedan yttra mig i själva sakfrågan skall jag här endast göra några korta kommentarer till den debatt som förts. Jag fäste mig vid ett uttalande av herr Staxäng, som för övrigt finnes intaget i reservanternas utlåtande. Herr Staxäng sade, att man på detta område inte skulle rationalisera för hårt, och att staten inte skulle lägga sig i detta, ty det fanns så många egna hem, som lågo vid dessa småbrott, och vilka skulle få det svårt, om en rationalisering skulle medföra sådana konsekvenser, att hemmen blevo belägna långt ifrån arbetsplatserna. De egna hemmen skulle kanske t. o. m. inte vidare kunna användas som bostäder för stenarbetare. Denna synpunkt är mycket viktig. Jag beklagar emellertid, att det inte tidigare gått upp för svensk höger, att det finns ett sådant problem i samband med rationaliseringar. Jag har nämligen, och säkerligen många med mig, bevittnat åtskilliga fall i detta land, då rationaliseringsåtgärder gått mycket hårt fram. Detta gäller inte endast beträffande små egna hem utan mot hela samhällen; ja, hela städer ha försatts i synnerliga prekära situationer därför att det där vidtagits rationaliseringsåtgärder, varvid det inte tagits den bittersta hänsyn till sådana faktorer, som man nu i detta fall från högerns sida vill tillmäta en så stor betydelse.

Jag själv och kanske framför allt motionärerna från de län, som här äro närmast berörda, ha beaktat de av herr Staxäng nu påpekade svårigheterna. Vi understryka dem gärna. Vi vilja emellertid samtidigt särskilt understryka det förhållandet, att det i detta sammanhang anses opportunt även från högerhåll att föra fram dessa argument i debatten.

Slutligen skulle jag vilja säga, att jag med hänsyn till den närmaste framtiden i vårt politiska liv anser det ganska oroande, att man i denna fråga finner de borgerliga partierna fullkomligt sammansvetsade i en gemensam reservation emot utskottets utlåtande. Det vittnar nämligen om att det inte bara är av principiella skäl som man på borgerligt håll vägrar att låta staten ha sina fingrar med i vårt näringsliv. Även när det gäller praktiska frågor, i vilka påtagligen behovet av statens vägledande och dirigerande hand är ganska stort, ställer man sig fullkomligt oförstående till de framförda önskemålen. Det är ju dock på det sättet, att det i själva verket inte existerar någon principiell enighet på borgerligt håll i dessa frågor. Denna sammansvetsning har skett utan en sådan enighet. Bondeförbundarna ha i varje fall vid åtskilliga tillfällen gjort framstötter i riktning mot statsingripande och statsdrift, vilka ha vittnat om att bondeförbundet är ganska intresserat av statens medverkan bara det gäller

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)

områden, där bönderna själva kunna ha några intressen att bevaka. Jag skulle tro, att den sakliga diskussionen i fråga om socialiseringsåtgärder och statsingripanden skulle vinna oerhört mycket på om man på borgerligt håll försökte att se dessa frågor praktiskt från fall till fall och icke låste fast sig i en attityd, som innebär ett nej vid varje diskussion i dessa frågor.

Herr Staxäng: Herr talman! Jag nödgas att med några få ord beröra ett par synpunkter, som kommo fram i herr Nilssons i Kristinehamn sista inlägg.

Herr Nilsson var förvånad över att de borgerliga partierna stodo sammansvetsade omkring reservationen. Inte minst efter denna debatt finner jag detta ganska naturligt. Här har den ena talesmannen för utskottet efter den andre stått upp och nästan avsvurit sig all bekantskap med klämmens sista del, som gäller förstatligandet. Under sådana förhållanden är det väl inte att undra på att man har starka skäl även från borgerligt håll att hålla på reservationen.

Herr Nilsson beklagade sig vidare över att den svenska högern inte hade observerat det problem, som egnahemsfrågan erbjuder, när man i detta sammanhang måste ordna en omflyttning av arbetare från en viss näringsgren till en annan. Jag vet inte om herr Nilsson var ledamot av denna kammare 1936, men jag beklagar i varje fall, att han inte observerat en högermotion det året, som gick ut på att underlätta ett överflyttande av arbetare från stenindustrien, som befann sig i ett bekymmersamt läge även då, till andra arbetsområden. I denna motion berörde vi just detta egnahemsproblem och ifrågasatte, att man ifrån det allmännas sida rentav skulle kunna tänka sig en inlösning av de bostäder, som arbetarna i sådant fall måste flytta ifrån.

Jag vill även beröra några punkter i herr Mårtenssons senaste inlägg. Herr Mårtensson framhöll där en sak, som han redan poängterat i sitt första anförande, nämligen att de nuvarande företagarna inom denna näringsgren hade försummat hemmamarknaden. Jag medger, att det föreligger ett visst fog för ett sådant omdöme i den mån herr Mårtensson avsåg tiden före 1930. Men av vilka skäl var man då inte så intresserad för hemmamarknaden? Jo, just därför att bortamarknaden vissa år faktiskt absorberade stenindustriens hela produktionskapacitet. Under sådana förhållanden är det ganska naturligt att man inte med samma intresse har sin uppmärksamhet riktad på avsättningen inom landet. Sedermera har man emellertid från stenindustriens sida gjort stora ansträngningar för att åstadkomma åtgärder i denna riktning.

Vidare upprepade herr Mårtensson och andra utskottets talesmän det argumentet, att storbroten äro framtidsmålet, och att det bör ske en övergång från småbrottsdrift till storbrottsdrift. Jag framhöll i mitt förra anförande, att man ifrån företagarkåll sökt åstadkomma detta även nu, men vi veta alla, att det inte går att rätlinjigt eller enkelriktat genomföra en sådan åtgärd. Storbrotten äro inte alltid de bästa arbetsplatserna för stenhuggarna. Man kan uppvisa många exempel på att man ifrån storbroten gått tillbaka till småbrotten, därför att man får dåliga bitar vid storbroten. Storbrotten äro inte alla av samma beskaffenhet; det finns dåliga och goda storbrott.

Beträffande det nya utredningskravet säga utskottets förespråkare, att det har hänt åtskilligt efter den senast gjorda utredningen. Det har hänt åtskilligt ute i världen, sade herr Mårtensson. Ja, detta är riktigt, men en undersökning och stöd åt exporten kunna ske utan att en statlig utredning bör komma till stånd. Dessa spörsmål berördes ju även av herr Svensson i Ljungskile. Jag kan ju nämna för herr Nilsson i Kristinehamn, som inte alls observerat vår motion 1936, att det var högern som i varje fall tidigast krävde, att man på

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)
 exportens område inte minst genom bytesaffärer skulle bevaka stenindustriens intressen.

Talesmännen för utskottet ha under debatten gång på gång kommit tillbaka till rationaliseringen. Herr talman, det verkar faktiskt, som om ordet rationalisering skulle ha blivit ett sakrosankt ord. Men även en rationalisering kan drivas för långt. Man företog en gång en rationalisering inom stenindustrien och införde s. k. knottmaskiner. Dessa höllo på att förstöra hela den utländska marknaden för denna industri. Följden blev, att man fick låta bli att använda dessa maskiner och ställa dem å sido. Om man nu går in för ett förstatligande av stenindustrien, är jag rädd för att man är i färd med att införa en ny knottmaskin.

Herr **Adolfsson**: Herr talman! Eftersom tiden är långt framskriden skall jag avstå från att förlänga denna debatt genom en fäktning i principfrågor mellan herr Nilsson i Kristinehamn och mig beträffande begreppet förstatligande och begreppet socialisering. Jag vill bara säga att det är en ganska lustig attityd av socialdemokratien att söka göra troligt att den står till vänster om oss kommunister i dessa frågor. Socialdemokraterna ha dock varit upphovet till en socialiseringsutredning som har varit verksam i icke mindre än 15 år utan att ha lyckats kläcka ett enda litet ägg.

Beträffande det nu aktuella fallet konstaterade jag endast att stenindustrien gjort bankrutt när det gäller att ordna industriens egna förhållanden både nu och i framtiden. Jag hävdade däremot inte, att den skulle ha varit ekonomiskt bankrutt, eftersom staten kunnat ge den ett ganska gott stöd. Jag uppvisade emellertid denna industris bankruttmässighet när det gäller att på ett riktigt sätt nyttja de ekonomiska tillgångar, den förfogar över, och jag försökte också att med siffror bevisa detta.

Herr **Nilsson** i Kristinehamn: Herr talman! Jag vill bara till herr Adolfsson säga, att det tidigare ju ha varit de borgerliga ensamma förunnat att vid otaliga tillfällen tala om att socialiseringsnämnden på sin tid misslyckades med sitt arbete. Jag noterar, att kommunisterna även på den punkten numera sluta upp vid de borgerligas sida.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Staxäng begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 153, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat

Förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna. (Forts.)
verkställdes. Därvid avgåvos 114 ja och 82 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 4.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 43, i anledning av väckta motioner angående befrielse för kyrka, landsting, kommun eller annan menighet ävensom hushållningssällskap från erläggande av arvsskatt vid testamentsförvärv.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 44, i anledning av väckta motioner angående ändringar i förordningen den 14 juni 1940 (nr 478) om nöjesskatt. *Motioner angående ändringar i förordningen om nöjesskatt.*

Till bevillningsutskottet hade hänvisats följande, av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner, nämligen:

1) de likalydande motionerna I: 83 av herrar *Bror Nilsson* och *Gustavson* samt II: 102 av herr *Pettersson* i Dahl *m. fl.*, vari hemställts »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående ett överförande av nöjesskatten till en statens kulturfond»; samt

2) motionen II: 283 av herr *Johanson* i Norrköping *m. fl.*, vari hemställts »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att frågan om slopande av nöjesskatten på amatöriddrottstävlingar må skyndsamt utredas och förslag i denna riktning föreläggas riksdagen».

Utskottet hemställde,

1) att de likalydande motionerna I: 83 av herrar *Bror Nilsson* och *Gustavson* samt II: 102 av herr *Pettersson* i Dahl *m. fl.* angående utredning om överförande av nöjesskatten till en statens kulturfond icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

2) att motionen II: 283 av herr *Johanson* i Norrköping *m. fl.* angående utredning om slopande av nöjesskatten på amatöriddrottstävlingar icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herr *Jonsson* i Skedsbygd.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Johanson** i Norrköping: Herr talman! Man tycker inte det skulle behövas att här i riksdagen understryka vikten och betydelsen av den faktor i samhällslivet, som idrottsrörelsen, dess existens och utveckling, utgör när det gäller ungdomens fysiska fostran och fritidssysselsättning. Riksdagens benägenhet till oginhet när det gällt idrottens ekonomiska frågor, anslags- såväl som skattefrågor, lämnar dock enligt min mening intrycket av bristande förståelse för idrottens samhällsgagneliga verksamhet. Såväl i tionde huvudtiteln, där anslag föreslogs till idrotten och friluftslivets främjande, som i statsutskottets utlåtande i anledning av propositionen liksom när det gällt motioner i ämnet ha statsmakterna visat väldigt stor njugethet. De av riksdagen i år i nämnda ärenden godkända anslagen på 2 800 000 kronor understiga med 3 500 000 kronor de belopp, som kunna beviljas enligt de bestämmelser, som fastställdes angående anslag till hithörande ändamål vid 1939 års riksdag i

Motioner angående ändringar i förordningen om nöjesskatt. (Forts.)
anslutning till behållningen av Aktiebolaget Tipstjänsts verksamhet. Den nedskärning som gjorts under senare år har enligt departementschefen föranletts av hänsyn till stärkandet av försvaret och folkförsörjningen.

När man i år vid budgetbehandlingen börjat sikta fred, borde man också ha tänkt på en återgång till ett bättre stöd åt idrottsrörelsen. Ett bifall till den motion om befrielse från nöjesskatt vid amatöridrottstävlingar, vilken här föreligger, vore ett steg i rätt riktning. Bevillningsutskottet har nu avstyrkt motionen under hänvisning till 1944 års nöjesskatteutredning och dess utkast till förslag om ny lag om nöjesskatt. Jag kan dock inte vara nöjd med svaret. För det första därför att den utredning, man hänvisar till, tydligen i likhet med så många andra utredningar blir ställd på framtiden. Skulle så inte vara fallet, borde utskottet i sitt utlåtande givetvis ha nämnt någonting härom. För det andra därför att 1944 års nöjesskatteutrednings förslag till ny förordning, som varit ute på remiss hos vederbörande organisationer, är så margert, att det under inga förhållanden kan accepteras. Förslaget, som innebär skattefrihet för idrottstillställningar med en bruttoinkomst upp till 2 000 kronor, har bl. a. avstyrkts av riksidsrottsförbundet, som även framför hållbara argument däremot. Det är klart att detta förslag betyder vissa lättnader, framför allt för mindre klubbar. Kommitténs andra förslag om höjning av nöjesskatten från 15 till 20 procent för bruttoinkomster över 2 000 kronor innebär dock en direkt försämring, som inte på något sätt kan försvaras med den fördel, som ges genom slopandet av skatt på bruttoinkomster upp till 2 000 kronor. Skall det åstadkommas verklig hjälp, får man inte ge med den ena handen och ta med den andra. Den enda verkliga hjälpen anser jag vara ett helt slopande av nöjesskatten i enlighet med vår motion.

Vår grupps principiella ståndpunkt till nöjesskatten överhuvud taget är att den helt borde slopas. Det är en indirekt beskattning, som fullt kan jämföras med omsättningsskatten och som inte borde finnas. För att så skyndsamt som möjligt bereda lättnader åt idrottsrörelsen ha vi emellertid föreslagit denna etappåtgärd, som innebär slopandet av nöjesskatt på amatöridrottstävlingar. Det behövs inga längre utredningar och ventileringar av principiell karaktär för att fastställa önskvärdheten av en dylik åtgärd. Nøjesskatteutredningens förslag om slopandet av skatt på ett brutto upp till 2 000 kronor är ju redan ett erkännande av detta behov.

Ett av de argument, som motståndarna till nöjesskattens slopande rida på, är att de stora fotbolls- och friidrottstävlingarna många gånger ge stora överskott. Men om man tar del av vart dessa medel gå och vad som blir över skall man finna, att det i verkligheten inte gäller så stora summor. Idrottsrörelsen är ju intet självändamål utan en ideell rörelse, som ständigt utvecklas och måste så göra genom ungdomens behov och krav. Detta medför, att inflytande medel inte samlas i klubbars och förbunds kassaskrin utan nästan omedelbart användas till material av olika slag, tränings- och studiekurser m. m. Beträffande Svenska fotbollsförbundets verksamhet kan nämnas, att av dess inkomster bl. a. direkta ekonomiska anslag utgå till de olika distriktens verksamhet. Förbundet har 24 distrikt med 2 200 föreningar, av vilka en stor majoritet inte kan klara sig utan hjälp. Fotbollsförbundets inkomster på större matcher behövas därför till stöd åt svaga föreningar.

Inkomsterna för de större fotbollslagen, d. v. s. de som spela i allsvenskan och ligga i toppen, kunna ju många gånger bli rätt betydande. Avbränningarna äro dock stora, varför det i realiteten inte blir så stora netton. Därom vittnar exempelvis den kassabehållning, som Norrköpingskamraterna, ett av landets allra främsta lag, haft av två matcher mot Göteborgskamraterna och Landskrona. Sedan avdrag för alla omkostnader och returmatcher gjorts återstod ett

Motioner angående ändringar i förordningen om nöjesskatt. (Forts.)

netto av 2 107 respektive 1 182 kronor. Detta är som synes inga större siffror. Dessa bättre lag måste även i regel hålla sig med tränare, om de skola kunna hålla sig i toppen. Utlägen för detta ändamål snarare över- än understiga 10 000 kronor per år. Därtill kommer, att dessa större klubbar, liksom fallet är med Norrköpingskamraterna, i regel även ha annan aktiv idrott på sitt program, vilken sällan eller aldrig ger något netto, såsom handboll, ishockey, orientering och damidrott. Inte ens en sådan framstående fotbollsklubb, som det här är fråga om, kan få sin mångsidiga verksamhet att gå ihop med mindre än att man måste anordna idrottsmässor, höstfester, dans och lotterier.

De större friidrottstävlingar, som bruka fylla Stadion och ha så stor betydelse för propagandan kring idrotten, ge naturligtvis även en del goda överskott. Dessa tillställningar äro dock i regel anordnade av flera klubbar, varför det icke blir så mycket kvar på var och en, när det hela skall fördelas. En del stora tävlingar ske ju även i anslutning till viss hjälpverksamhet. Svenska idrottsförbundets tävlingar i fri idrott på Stadion den 12 och den 13 augusti i fjol voro sålunda anordnade till förmån för »Kommittén för Frankrikes barn». Av intäkterna redovisade Stadion 50 323 kronor, av vilka 35 437 kronor gingo till kommittén. Skillnaden utgöres av olika omkostnader. Motiven synas alltså vara för magra för att kunna ge argument till bibehållandet av den ordning, som nu finns eller eventuellt med någon liten ändring.

I de artiklar, som skrivits i pressen, och i de intervjuer med olika förbundsledningar, som gjorts i anslutning till här berörda motion, har man utan undantag anslutit sig till motionen och poängterat betydelsen av ett bifall till densamma. »Det är naturligtvis alldeles riktigt», säger exempelvis ordföranden i fotbollsförbundets verkställande utskott direktör Hilding Hallgren i en intervju, »att de rörelser, som arbeta på ungdomens fostran icke böra beskattas utan i stället på allt sätt hjälpas från samhällets sida.» I detta uttalande torde man helt kunna instämma, samtidigt som man osökt gör den reflexionen, att samhället saknar konsekvens i sin verksamhet i berörda frågor, då man, å ena sidan, tar från idrottsrörelsen genom nöjesskatt men, å andra sidan, från tipsmedel lämnar anslag. Riksidrottsförbundet har även i sin tidning Svensk idrott helt anslutit sig till motionens förslag, likaså handbollsförbundets ordförande herr Gösta Björk i ett uttalande för pressen. Det kan också nämnas, att ungdomsvårdskommittén även i ett betänkande från den 25 april 1944 uttalat sig för slopande av nöjesskatten för ideella föreningars tillställningar. Under 1943 betalade exempelvis 1 629 föreningar skatt på idrottstävlingar och nöjestillställningar med tillhoppa 1 247 436 kronor, av vilka man fick i återbäring 50 453 kronor.

Nära nog uteslutande all tid, som nedlägges på idrottsutövningar och tävlingar av skilda slag, sker i ideellt syfte och på frivillighetens väg utan ekonomisk ersättning. Dessa stora uppoffringar, som tusentals idrottsledare och funktionärer göra i landet, borde få en större uppmuntran än vad som nu är fallet. Det skulle uppstå hart när olösliga problem, om inte detta frivilliga arbete funnes utan skulle lösas på annat sätt exempelvis genom anställningar. I en radiodiallog till Svenska fotbollsförbundets fyrtioårsfest i fjol får man en liten inblick i detta frivilliga arbetes omfattning och vad det skulle kosta, i händelse samhället skulle tvingas betala timpenning för funktionärerna. Förbundets 24 distrikt med 2 200 klubbar ha omkring 18 000 funktionärer, och antalet avverkade matcher per år kan uppskattas till i runt tal 40 000. Skulle dessa funktionärers arbete uträknas i arbetstimmar och värdesättas till en timpenning på endast 1 krona 50 öre, skulle man komma upp till en summa av 8 400 000 kronor per år. Till detta bör uppmärksammas, att det endast gäller ett av landets 25 förbund. Skulle man göra liknande beräkningar för samtliga

Motioner angående ändringar i förordningen om nöjesskatt. (Forts.)
förbund, komme man upp till oerhört stora siffror. Jag anser därför, att av sakmaterial, som sålunda föreligger i denna fråga och som jag här delvis berört, helt talar för en förändring i enlighet med motionen, varför jag yrkar bifall till densamma.

Herr Jonsson i Skedsbygd: Herr talman! När kommunerna för ett antal år tillbaka fingo rätt att utkräva nöjesskatt betydde det samtidigt en möjlighet för dessa att understödja kulturella och ideella strävanden. Det visade sig emellertid ganska snart, att åtminstone en del av dessa medel gick in i den allmänna budgeten bland de vanliga skattemedlen och användes för kommunens gemensamma ändamål. År 1940 fingo vi den nya nöjesskatteförordningen, enligt vilken stat och kommun dela upp nöjesskatten. Avsevärda inkomster ha på detta sätt influtit såväl till kommunerna som till staten. Jag erinrar om att i nästkommande års statförslag beräknas dessa medel inflyta med icke mindre än 17 miljoner kronor. Man har sålunda så småningom kommit bort från det ursprungliga syfte man hade, när man införde denna skatt, och gått över till att använda medlen till kommunala och statliga ändamål. Detta är anledningen till att här väckts två motioner, den ena av herr Pettersson i Dahl m. fl., där man begär, att dessa medel skola fonderas och användas för kulturella ändamål, och den andra av herr Johanson i Norrköping; och vi ha nyss hört den motivering han haft för densamma.

Utskottet kunde knappast i år göra något annat än att avstyrka bifall till dessa båda motioner med den motiveringen, att förslag och utredning nu ligga på Kungl. Maj:ts bord och snart nog komma inför riksdagen. Jag har emellertid vid detta utlåtande antecknat en blank reservation, därför att jag ville redan nu påtala, att jag anser det förslag i fråga om nöjesskattemedlens fördelning, som utredningen kommit med, på mig icke verka tilltalande. Man föreslår nämligen, att icke mindre än 97 procent av de influtna nöjesskattemedlen skola lika fördelas mellan statsverket och kommunen samt 3 procent avsättas till en fond att användas för kulturella ändamål, då närmast för främjande av teater- och musiklivet. Man har på detta sätt kommit helt bort från det ursprungliga syftemålet med nöjesskatten. Jag tror att det varit lyckligare för våra kommuner ute i landet, om de haft dessa medel tillgängliga för att understödja kulturella strävanden i respektive bygder. Det är därför, som jag, som sagt, antecknat en reservation vid utlåtandet och redan på detta stadium velat säga, att jag icke kunnat finna utredningens förslag ur mina synpunkter tillfredsställande.

Beträffande den motion som avgivits av herr Johanson i Norrköping anser jag, att han bör i varje fall vara relativt tillfredsställd. Redan nu finns det möjlighet för kommun att bevilja frihet från att utge nöjesskatt under vissa omständigheter. Dessutom har utredningen kommit med det förslaget, att skatt på idrottstillställningar skall utgå endast på belopp, som överstiger 2 000 kronor. Jag anser det vara ett ganska avsevärt belopp. Dessutom ha såväl herr Johanson i Norrköping som de, vilka ha samma åsikt som jag i frågan om nöjesskattemedlens fördelning, tillfälle att, när denna fråga kommer upp på riksdagens bord, framföra våra synpunkter. Jag har därför, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Lövgren: Herr talman! Jag kunde gott ha avstått ifrån att yttra mig i denna fråga efter det anförande, som herr Jonsson i Skedsbygd hållit. Jag tror, att det finns fog för vad herr Johanson i Norrköping anför, men när man så sent som den 20 oktober i fjol tillsatte en utredning rörande detta spörsmål, finns det ingen anledning, varför riksdagen nu skulle ytterligare skriva till

Motioner angående ändringar i förordningen om nöjesskatt. (Forts.)

Kungl. Maj:t om den saken. Jag har intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Gezelius**: Herr talman! Jag är ingalunda oförstående inför utskottets ståndpunktstagande, när utskottet icke velat bifalla motionen om en utredning, enär Kungl. Maj:t redan har under överarbetning en verkställd utredning beträffande ändringar i nöjesskatteförordningen. Jag kan emellertid icke underlåta att uttala ett beklagande över att utskottet icke haft möjlighet till något positivt uttalande i motionens syfte. Det är åtminstone för mig klart, att den utredning, som gjorts beträffande idrottens nöjesskattefråga, icke är i allo tillfredsställande. Man må hoppas, att denna fråga snart kan bringas till en lyckligare lösning än som föreslagits av 1944 års nöjesskatteutredning.

Jag skall icke taga upp tiden med någon utläggning angående de skäl, som skulle kunna anföras mot utredningens förslag, ty denna fråga får, såsom herr Jonsson i Skedsbygd anmärkte, tagas upp, när utredningens förslag kommer på riksdagens bord. Men jag vill redan nu säga, att jag skulle beklaga, om regeringen vid den överarbetning, som sker inom finansdepartementet, icke tar upp frågan till en grundlig omprövning.

Det är två omständigheter, som jag redan nu skulle vilja i korthet peka på. Först och främst förefaller det mig ganska uppenbart, att amatörtävlingar i fri idrott eller annan idrott icke skola betraktas såsom nöjeställningar i vanlig mening. Idrottstävlingarna äro regelmässigt anordnade uteslutande för att vederbörande skola få tävla och icke i något nöjessyfte. För det andra är det betänkligt, att staten berövar idrottsföreningarna genom nöjesskatteförordningen den inkomst de kunna få genom tävlingar, och ett stort antal små idrottsföreningar bli därigenom kanske berövade de 100 eller 200 kronor, som de genom oavlönat arbete fått in. De äro icke hjälpta med att staten sedan betalar igen dessa medel i form av understöd till idrotten. Utredningen har tydligen velat beakta denna synpunkt och satt en gräns för skattens uttagande vid 2 000 kronor. Denna gräns är emellertid rent praktiskt sett — det kommer man åtminstone att finna av det statistiska materialet — för lågt satt.

Jag skall icke upptaga kammarens tid ytterligare. Jag har tagit till orda, endast därför att jag såsom ledamot av riksidrottsförbundets överstyrelse följt denna fråga och därför icke velat underlåta att redan vid denna tidpunkt uttala den förhoppningen, att förslaget blir omarbetat i en för en så mäktig folk rörelse, som idrotten är, mera gynnsam riktning.

I detta anförande instämde herr *Jansson* i Aspeboda.

Herr **Orgård**: Herr talman! Herr Gezelius beklagade sig över att utskottet icke gjort något positivt uttalande i denna fråga, men det synes emellertid falla av sig självt på grund av den utredning som här ägt rum och som vi ha att vänta antingen till höstrikdagen eller till nästa års riksdag. Utskottet har icke på något som helst sätt diskuterat frågan och tagit ställning till det resultat, vartill utredningen kommit. För min del har jag en helt annan uppfattning i många avseenden och skulle önskat en omprövning i hela dess vidd av frågan om lämpligheten av att inrätta en kulturell fond med större utsträckning än utredningen kommit till i sitt förslag. Dessa frågor kunna, som sagt, emellertid icke nu diskuteras, eftersom vi i en nära framtid ha anledning att taga ställning till det förslag, som kommer från Kungl. Maj:t, och vilket, såsom jag hoppas, kanske blir av en annan innebörd än utredningens förslag. Då blir det tillfälle för motionärerna att komma med sina synpunkter och för utskottet att ta frågan i hela dess vidd under omprövning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Motioner angående ändringar i förordningen om nöjesskatt. (Forts.)

Herr **Johanson** i Norrköping: Herr talman! Eftersom herr Jonson i Skedsbygd och herr Lövgren påpekade, att vi redan ha en utredning, vill jag bara lämna en ytterligare förklaring till att jag ansåg mig böra yrka bifall till min motion. Jag gjorde det av två skäl. Det första är, att den utredning, som nu finns, ser ut att bli en ganska långlivad historia. Det ges icke något varsel i utlåtandet om att man kan vänta en proposition inom den närmaste tiden. Skulle så vara fallet tycker jag man snarast skulle komma med densamma, efter som man haft förslaget ute på remiss hos olika organisationer. Dessa ha emellertid avstyrkt, och man torde därför komma att ta sig en ny funderare på saken.

Det andra skälet är, att vi principiellt icke äro överens med utredningens förslag att begränsa skattefriheten till belopp upp till 2 000 kronor. Vi äro för slopande av all beskattning, när det gäller nöjesskatt. Jag visade ju i mitt förra anförande, hurusom man ger med ena handen men tar igen mycket mer med den andra. Idrottsrörelsen är med andra ord icke hjälpt med det förslag, som har framkommit.

Detta var alltså orsaken till att jag yrkade bifall till min motion.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

På av herr talmannen därå given proposition biföll kammaren till en början utskottets hemställan i punkten 1).

Härefter framställde herr talmannen beträffande punkten 2) propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i denna punkt dels ock på avslag därå samt bifall i stället till motionen II: 283; och blev utskottets hemställan i denna del av kammaren bifallen.

§ 6.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 42, i anledning av väckta motioner angående förbättring av uppskjutna pensioner åt vissa f. d. folk- och småskollärare.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Fröken **Nygren**: Herr talman! Utskottet hemställer visserligen, att förevarande motioner icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda, men det sker under hänvisning till att 1944 års pensionsutredning erhållit i uppdrag att pröva frågan om en närmare anpassning av de uppskjutna pensionerna från statens pensionsanstalt efter de för statliga befattningshavare i allmänhet gällande grunderna för beräkning av pensionsförmån vid förtidsavgång, och utskottet säger sig för sin del förutsätta, att pensionsutredningen ägnar uppmärksamhet jämväl åt det i motionerna berörda spörsmålet beträffande redan avgångna befattningshavare och att detta spörsmål sålunda kommer att tagas under överbärande av statsmakterna i samband med behandlingen av utredningens förslag. Utredningens uppdrag tar nämligen i första hand sikte på framdeles avgående befattningshavare. Man kunde alltså icke vara alldeles övertygad om att utredningen verkligen skulle ta befattning med detta spörsmål, och detta var också anledningen till att vi väckte dessa motioner. Nu vill jag med tacksamhet notera, att utskottet har gjort detta uttalande, och jag vill kraftigt understryka behovet av att utredningen verkligen tar sikte även på denna fråga.

Jag kan tänka mig, att kammarens ärade ledamöter tycka att vi äro en smula tjugiga, som komma igen med denna fråga år efter år och taga till orda i densamma, men förhållandena för den grupp det här gäller äro verkligen så

*Motioner
angående för-
bättring av
uppskjutna
pensioner åt
vissa f. d.
folk- och små-
skollärare.*

Motioner angående förbättring av uppskjutna pensioner åt vissa f. d. folk- och småskollärare. (Forts.)

penibla, att man icke kan stillatigande åse, att det icke göres något åt saken. Det gäller här ett fåtal manliga och kvinnliga folkskollärare, och gällde det bara dem skulle jag icke alls besvara riksdagen med denna fråga, men det gäller dessutom en rätt stor grupp småskolläraryrinnor, som ha det mycket besvärligt. Många och kanske rent av de flesta av dessa småskolläraryrinnor avgingo frivilligt under den period, när småskolläraryrinnearbetslösheten var som störst. Det gäller i regel gifta lärarinnor, som från flera håll då uppmanades att ställa sina platser till förfogande för att yngre lärarinnor, som voro i stort behov av tjänstgöring, skulle få dem. När man riktade denna uppmaning till dem, förespeglade man dem, att de skulle få pension för sin tjänstetid, när de kommo upp i pensionsåldern. Det beskedet fick vederbörande av skolrådsordförande och folkskolinspektörer.

Det är det egendomliga med den bestämmelse, som gällde för lärare, som avgingo mellan 1920 och 1937, att de hade rätt till s. k. uppskjuten pension, när de uppnådde pensionsåldern, men den rätten var icke så värst mycket värd. Under en viss förutsättning kunde förhållandena ställa sig mycket förmånligare för dem. Om de nämligen lagade så att de fingo ett vikariat på en månad just vid den tidpunkt, då de uppnådde pensionsåldern, fingo de pension efter sina tjänsteår och precis som om de varit kvar i tjänst hela tiden. Det där om pensionsrätt hade man nog reda på, men man visste icke riktigt hur det förhöll sig utan trodde helt enkelt, att det var en rätt som man alltid hade. Man kan naturligtvis säga, att den, som icke har reda på sina rättigheter, får skylla sig själv, men när man, som jag tidigare sade, avgick på uppmaning och tillrådan av skolrådsordförande och folkskolinspektörer, som sade att ni få pension på edra tjänsteår, kan man ju icke vara så förvånad över att de trodde på detta och icke själva gjorde några mera ingående undersökningar, och man kan icke heller vara förvånad över att de nu anse sig ha blivit lurade och gå och känna sig bittra, när de kommit upp i pensionsåldern och fått klart för sig hur illa det var ställt.

Jag skall nämna ett enda exempel. En småskolläraryrinna hade tjänstgjort i 23³/₄ år. Jag kommer icke ihåg vilket år hon avgick, men det var mellan 1925 och 1930. När hon så blev 60 år och begärde att få den pension, som hon gått och väntat på, befanns det, att hon fick 5:96 kr. i månaden — efter 23³/₄ år! Hade de nu gällande bestämmelserna varit tillämpliga, skulle hon i stället ha fått utan tillägg 51:70 kr. i månaden och med det tillägg, som nu utbetalas, hela 103:48 kr. i månaden. Det är en väsentlig skillnad på 5:96 kr. i det förra fallet och 103:48 kr. i det senare.

Att dessa lärarinnor ivrigt förvänta, att den utredning, som det här är fråga om, verkligen skall komma till stånd och också taga upp deras spörsmål, och att den också skall leda till positivt resultat, det antar jag att ingen kan förvåna sig över. Jag har bara velat begagna tillfället för att understryka vikten och behovet av att så kommer att ske.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr Paulsen: Herr talman! Jag vill visst icke bestrida riktigheten av de uppgifter, som fröken Nygren här har lämnat. Fröken Nygren har emellertid begärt en utredning, som skulle syfta till att förbättra de uppskjutna pensionerna för lärare vid folk- och småskolor. Man kan emellertid icke göra en sådan utredning bara för lärarna vid folk- och småskolor, utan *alla* uppskjutna pensioner måste tas med i en sådan utredning. Det måste alltså ske i ett större sammanhang. Det är anledningen till att utskottet icke har kunnat gå med på motionerna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Motioner angående förbättring av uppskjutna pensioner åt vissa f. d. folk- och småskollärare. (Forts.)

Fröken **Nygren**: Herr talman! Jag är naturligtvis fullt på det klara med att man icke varken kan eller bör företa en utredning beträffande bara en liten grupp, när det gäller många flera. Att vi motionerade bara för lärare och lärarinnor berodde på att vi hade reda på hur de ha det ställt. För min del känner jag icke till hur det är för andra befattningshavare. Jag har därför icke heller ställt något yrkande om bifall till motionen utan har, som jag sade, endast velat understryka behovet av att denna utredning kommer till stånd. Jag avser naturligtvis därmed, att utredningen skall gälla alla, som kunna komma att beröras av frågan.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 43, i anledning av väckta motioner om fyllnadspension åt vissa förutvarande befattningshavare hos nedlagda Bjärred—Lund—Harlösa järnväg.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 44, i anledning av väckta motioner om rätt till familjepension i vissa fall för utom äktenskap födda barn efter befattningshavare eller arbetare i statens tjänst.

Rätt till familjepension i vissa fall för utom äktenskap födda barn efter befattningshavare eller arbetare i statens tjänst.

I två likalydande, till bankoutskottet hänvisade motioner, nr 266 i första kammaren av herr *Löfgren* jämte tre av kammarens övriga ledamöter och nr 299 i andra kammaren av herrar *Lindahl* och *Spångberg*, hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning i syfte att barn efter befattningshavare eller arbetare i statens tjänst, som avlidit, samt barnet ej uppnått 19 års ålder eller ock är varaktigt oförmöget till arbete, må komma i åtnjutande av pension även då befattningshavaren eller arbetaren icke varit gift, men civilrättslig försörjningsplikt mot barnet förefunnits».

Utskottet hemställde, att riksdagen, i anledning av förevarande motioner I: 266 och II: 299, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning i syfte att pensionsrätt enligt de statliga familjepensionsreglementena skulle tillkomma utomäktenskapliga barn samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Reservation hade avgivits av herr *Mattsson*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner I: 266 och II: 299 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Mattsson**: Herr talman! Då jag till detta bankoutskottsutlåtande anmält en reservation i fråga om rätten till familjepension i vissa fall för utom äktenskap födda barn efter befattningshavare eller arbetare i statens tjänst, så vill jag fästa andra kammarens uppmärksamhet på den verkliga innebörden av bankoutskottets föreliggande förslag. Detta förslag måste ju innebära, att dessa utomäktenskapliga barn till befattningshavare och arbetare i statens tjänst skulle komma i en särställning jämfört med hela den stora gruppen av utomäktenskapliga barn i övrigt. I den stora frågan om de utomäktenskapliga

Rätt till familjepension i vissa fall för utom äktenskap födda barn efter befattningshavare eller arbetare i statens tjänst. (Forts.)

barnen har riksdagen redan fattat beslut om utredning. Efter hemställan av 1936 års riksdag tillsattes år 1941 en utredning för att utreda frågan om kodifiering av ärvdabalken. I år väcktes en motion i denna fråga, som behandlats av första lagutskottet, och i samband därmed konstaterade lagutskottet, att 1941 års utredningssakkunniga skulle bedriva sitt arbete med sådan skyndsamt, att förslag i ämnet skulle kunna framläggas till 1947 års riksdag. Ändå kan bankoutskottet här säga, att man måste ställa sig tveksam rörande möjligheten att få denna lagstiftningsfråga ordnad inom en nära framtid.

I en proposition till 1941 års riksdag meddelade Kungl. Maj:t, att man ansett det lämpligt att uppskjuta frågan om de utomäktenskapliga barnen till befattningshavare eller arbetare i statens tjänst i avbidan på resultatet av den förut berörda inom justitiedepartementet pågående utredningen angående de utomäktenskapliga barnens rättsliga ställning i allmänhet.

När således denna stora fråga kommer fram på riksdagens bord år 1947, kan jag icke förstå att den nu förevarande frågan skall behöva brytas ut nu. När riksdagen fattar beslut om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt till sina fäder, så löser sig ju frågan av sig själv.

Bankoutskottet har emellertid icke enligt mitt förmenande bara begärt en särutredning utan har också tagit viss ställning till frågan som sådan, innan utredningen ännu kommit till stånd, vilket även andra kammaren skulle komma att göra, om den bifaller utskottets förslag. Utskottet säger sig nämligen dela den i motionerna uttalade uppfattningen rörande betydelsen av att pensionsrätten enligt de statliga familjepensionsreglementena utsträcker att omfatta jämväl utomäktenskapliga barn.

Jag menar således, att dels har bankoutskottet här gjort ett uttalande i sak, som vi borde vänta med att göra till dess vi få se resultatet av utredningen, dels kommer den stora frågan om de utomäktenskapliga barnens rättsliga ställning på riksdagens bord redan år 1947, och då förefaller det åtminstone mig, som om andra kammaren borde avslå motionerna.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till min reservation, som innebär avslag å de väckta motionerna.

Herr Paulsen: Herr talman! Herr Mattsson stöder sin reservation på att frågan om utomäktenskapliga barns arvsrätt efter sin far skulle bli avgjord vid 1947 års riksdag. Ja, det har gjorts ett sådant uttalande, men man kan ju icke vara absolut säker på att frågan verkligen blir löst vid 1947 års riksdag. För alla eventualiteters skull ha vi i bankoutskottet velat säkra de nu ifrågasvarande utomäktenskapliga barnens rätt till pension efter sina fäder genom att tillstyrka bifall till motionerna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Mattsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 44, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Rätt till familjepension i vissa fall för utom äktenskap födda barn efter befattningshavare eller arbetare i statens tjänst. (Forts.)

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 9.

Föredrogs vart efter annat bankoutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställningar angående försäljning till telegrafverket av riksbankens fastigheter i Kalmar och Karlskrona; och

nr 46, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om bemyndigande att tillsätta högst sex tjänster i riksbanken i lönegraden RA 16.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 10.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till granskningsnämnden för vissa patentansökningar m. m.;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till ersättningar för vissa beslagtagna fartyg m. m.;

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av nomad- och folkskolinspektörernas expeditionsförhållanden m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till avlöning av landsantikvarier m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1945/46 till yrkesundervisningen;

nr 159, i anledning av väckta motioner angående utredning om statligt stöd till lokaler för fritidsverksamhet m. m.;

nr 160, i anledning av väckta motioner angående extra ordinarie landskanslisten R. Björkmans löneklassplacering;

nr 161, i anledning av väckt motion angående rätt för kronojägaren J. E. Gustafsson att för löneklassuppflyttning tillgodoräkna viss tid; och

nr 162, i anledning av väckt motion angående utredning om de erkända sjuk-kassornas övertagande av kostnaderna för tandvården.

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan den 20 november 1931 (nr 364) jämte i ämnet väckt motion; och

nr 57, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till butikstängningslag, dels ock i ämnet väckta motioner; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 60, i anledning av väckta motioner om viss ändring av bestämmelserna rörande försäljning av jordbruksfastigheter som tillfallit allmänna arvsfonden;

nr 61, i anledning av väckta motioner angående utredning rörande den framtida bokföringsverksamheten för jordbruket och skogsbruket;

nr 62, i anledning av väckt motion om ändrade grunder för statsbidrag till lindring i mindre bemedlade djurägares kostnader för djursjukvård;

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för användningen av anslaget till Skogsvård m. m.: Ersättning åt skogsvårdsstyrelser för visst biträde vid virkesavverkning m. m.; och

nr 64, i anledning av väckta motioner om statsbidrag till föreningen Bjarne andelsladugård m. m.

§ 11.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet nr 316, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare medel för budgetåret 1944/45 för kommittéer och utredningar genom sakkunniga under femte huvudtiteln;

från andra lagutskottet:

nr 314, i anledning av väckt motion om viss begränsning av försäkringsinrättnings regressrätt gentemot arbetsledare enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete; och

nr 315, i anledning av väckt motion angående åläggande för dammägare att underrätta ortsbefolkningen om förestående avtappning av vatten ur dammar; samt

från sammansatt stats- och andra lagutskott:

nr 317, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till livräntetillägg åt vissa livräntetagare enligt lagen den 5 juli 1901 angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete, till statsverket åliggande, av andra medel ej utgående ersättningar i anledning av olycksfall i arbete m. m. samt till bidrag till fiskares försäkring, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 30 juni 1943 (nr 449) angående dyrtidstillägg åt vissa ersättningstagare enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, m. m.;

nr 318, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om provisorisk förstärkning av blindhetsersättningar, m. m.; och

nr 319, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till bidrag till dyrtidstillägg å folkpensioner och invalidunderstöd samt anslag till dyrtidstillägg å barnbidrag och å ersättning åt blinda, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1945/46 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Avlämnades följande motioner nämligen av:

fru *Rönn-Christiansson m. fl.*, nr 614, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 314, med förslag till förordning om värnskatt för budgetåret 1945/46; samt

herr *Ståhl*, nr 615 och 616, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 324, angående förbättrande av bostadsförhållandena m. m.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.13 em.

In fidem
Gunnar Britth.